

‘परिषद्’ पारिषद्यदेवा आत्मरथा जनीकाश्च ‘एकविमाने’ साधारण-
रूप एव सामानिकाश्च । ‘तथा’ इति समुच्चये, लोकपालाश्चेति
॥ २७६ ॥ एतदेव व्याख्यातुमाह—

परिसार्ङ्ग्या सव्ये, एगविमाणं इवंति नियमाञ्चो ।

कप्ये सयाकुमारे, माहिदे वयलोगे य ॥ २७७ ॥

‘परिषदादिका’ पारिषद्यप्रभृतयोऽनन्तरोक्ता देवविशेषा ‘सर्वे’
निरवशेषा एकविमाने भवन्ति ‘नियमाञ्चो’ति नियमेन, केषु देवलो-
केषु ? इत्याह—कप्ये सनत्कुमारे माहेन्द्रे द्यम्बलोके चेति ॥ २७७ ॥
अत्रार्थे उपपत्तिमाह—

परिसार्ङ्ग्या सव्ये, उवरिं तु इवंति कारयं किं तं ? ।

भङ्गगुडं ज उवरिमया, कप्येमु न पेम्पराइह्या ॥ २७८ ॥

परिषदादिका सर्वे ‘उपरि तु’ उपगितनदेवलोकेषु पुनरेकैव
भवन्तीत्यत्र कारणं किं तर्पेणवम् ? ‘भण्यते’ उच्यते—‘यद्’
वस्मात्कारणान् उपरिमका देवा ‘कप्येषु’ स्वावासविमानलक्षणेषु
‘न’ नैव ‘पेम्पराइह्या’ ति प्रेमरागिणः । रागशब्देनात्र मत्सर एव
विवक्षितः । नात्यन्त सौधर्मेदानदेवा इव परस्पररागद्वेषवन्तो वर्तन्ते
इत्येकविमानेऽपि वमतं तेषां तथाविधरागद्वेषाभावेन पुष्कलसमाधानलाभ
एवेति ॥ २७८ ॥ अथ लान्तकादिषु स्वपारिषदादिदेवानामवस्थानमाह—

तेषु पर जे देवा, परिसार्ङ्ग्या वसति ते सव्ये ।

इदविमाणोमु चिय, ईसार्ङ्गदोसरद्वियत्ता ॥ २७९ ॥

ततः पर ये देवा ‘परिसार्ङ्ग्या’ ति पारिषदाद्या ‘वसन्ति’
अवस्थितिं लभन्ते ते ‘सर्वे’ निरवशेषा, इ ? इत्याह—‘इदवि-

इदं पुस्तकं भावनगरस्थ
लखुभाई-तन्न-गुलाबचन्द्रेण
स्वकीय "आनन्द प्रीन्टिंग प्रेस"
नाम्नि मुद्रणालये मुद्रितम् ।



तच्च भावनगरीय-श्री जैन
आत्मानन्दसभाकार्याधिकारिणा
गांधी त्रिभुवनदासात्मनेन
वल्लभदासेन प्रकाशितम् ।

॥ न्यायांभोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरि ॥



जन्म १८९३

मरण १९५३

अनन्त प्रीतिय प्रेम-व्यक्तव्य

ઉપોદ્ધાત

જો કે સમૂહ પ્રાકૃત આદિ શાસ્ત્રીય ભાષાના પ્રગટ થતા સ-
યોની પ્રસ્તાવના સમૂહમાં લખવાનો બહુધા પ્રયાત છે પરંતુ તે
બહુધાના કેટલાક કા-જો અનુભવમાં આવતા બધ છે જેમકે—

“૧ વિષયને બહુનાર પણ શાસ્ત્રીયભાષા ન બહુનાર લોકો તે
તે ભાષાના સ યની દ્વિકીકા પ્રસ્તાવના દ્વારા પણ મેળવી શકતા નથી

૨ બહુધા સમૂહ ભાષામાં લખાતી પ્રસ્તાવનાઓ શબ્દ-
દબરવાગી હોઈ વસ્તુનામમાં ઓછીજ મદદ કરે છે આમ કરી લેન
સમાજના સાહિત્યમાં આ દોષ જાણવા નિષાધ મૂકેને નથી એ
ચાત સત્યપ્રેમીને તો દીવા લેવી છે

૩ મને તેવા મહુ-વર્ણુ વિષયોના શાસ્ત્રીય અથે વરક
લોકોને આકર્ષિત કરવાનું સાધન તેઓ સમક્ષ માતૃભાષામાં તે તે
નયોની આદિની આપવી તેજ છે

૪ આ સાદિ-વ-પ્રકાશનના પૂર જમાનામાં આધારણુ નિયમ
પ્રસ્તાવના દ્વારા સ યની માહિતી મેળવવાનો થઈ પડયો છે તેવે
વખને પ્રચલિત ભાષામાં લખાએલ પ્રસ્તાવનાદિ સમૂહ ભાષાના
ઓછામાં ઓછા અભ્યાસી કે સર્વથા અનઅભ્યાસી મુધાની જિ-
જાસા તૃપ્ત કરવામાં સાહાયક થાય એ દેખિતુ છે

૫ પ્રસ્તુત સ ય તેવા પ્રાકૃતિક નયોના અભ્યાસી મોટે
જાને સાધુ આઈ અમર નીન માત્ર દોષ છે તેઓમાં પણ શાસ્ત્રીય
ભાષાનુ ઉકુ જ્ઞાન બહુજ યોગને દોષ છે આથી પરિસ્થિતિમાં
ઉપાએલ સ યો માત્ર બહારના અક્ષ કરોજ બને છે એટલે પ્રચ

લિત ભાષામાં લખાએલ પ્રસ્તાવના આદિ દ્વાય તો એકવાર પુસ્તક
 માથમાં આવ્યા પછી બીલકુલ ઉપેક્ષાતો નજ થઈ શકે અને પરિ-
 ભ્રામે મૂળ અંથ તરફ રૂચિ આકર્ષાય." ઇત્યાદિ કારણ ઉપર વિચાર
 કરી અત્યાર સુધીની અમારી આલુ પદ્ધતિ બદલી માનૃત્રાપામાંજ
 પ્રસ્તાવના કે વિષયાનુક્રમલિપ્ત આપવાનો અમે વિચાર કર્યો છે.

મૂલ્યઅન્થ—પ્રસ્તુત પુસ્તક દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રકે નામનું પ્રકરણ
 છે. જે આર્યા-પવનય છે. તેની કુલ ગાથાઓ ૮૭૮ છે. ભાષા પ્રાકૃત
 અને સરલ હોઈ સુબોધ છે. વિષય એનો દેવ અને નરકનાં સુખ્ય
 સ્થાનો જે કે અનુક્રમે વિમાન અને નરકાવાસના નામથી ઓળખાય
 છે તે છે. માત્ર સુખ્ય સ્થાનોનું જ નહીં પણ દેવ અને નારટી સાથે
 સંબંધ ધરાવતા બીજા અનેક વિષયો આ અંથમાં ગ્રચેલા છે.
 જે વિષયો બહુધા બીજા કોઈ પણ અંથમાં અઘાપિ જોવામાં
 આવ્યા નથી. વિષયની માહિતી માટે વાચકે વિષયાનુક્રમ તરફ
 દૃષ્ટિ દેવવી. વિષયની દૃષ્ટિએ આ અંથ તદ્દન અપૂર્વ છે. કારણ
 આ પ્રકરણમાં ગ્રચાએલ વિષય બહુધા અંગ કે ઉપાંગમાં દૃષ્ટિ-
 ગોચર થતો નથી. એટલું જ નહીં પણ શ્રીમાન્ જિનસદ્ગર્ભિ
 સ્વમાત્રમણુ દૃત સંગ્રહણીની ટીકામાં શ્રીમાન્ મહાયગિરિચુરિએ
 અને શ્રીચન્દ્રીય સંગ્રહણીની ટીકામાં મહાધારગચ્છીય શ્રીદેવ-
 સદ્ગર્ભિએ પ્રસ્તુત પ્રકરણની અનેક ગાથાઓ પ્રસંગે પ્રસંગે
 વિષયપુષ્ટિઅર્થે ઉદ્ધૃત કરેલી છે. આ અંથ જે વિભાગમાં વિલક્ષ
 યએલો છે તેમાં આદિથી ૧૨૭ ગાથામાં નરકેન્દ્ર અને ૧૨૮ થી
 ૮૭૮ સુધીમાં દેવેન્દ્રકે છે.

આધાર—પ્રસ્તુત અંથમાં વર્ણવેલ વિષય અંગ-ઉપાંગમાં
 બહુધા ઉપલબ્ધ નથી એ સાંભળતાં જ પ્રશ્ન થાય છે કે ત્યારે આ
 અંથ ગાના આધારે રચાયો ? તેનો ઉત્તર ટીકાકાર પોતે જ આપે

છે તે કહે છે કે-વિમાનપ્રજ્ઞાતિ-નરકવિભક્તિ આદિ પ્રકીર્ણ-
 ક્ષ્યા ઉદ્ધાર રૂપે પ્રસ્તુત થયેલી 'રચના યર્ષ છે જે ઉક્ત મહાન
 જ્ઞાના પ્રવેશ કરવા માટે ઉપયોગી છે આ સ્થલે પ્રશ્ન થાય છે કે
 તે આધારભૂત વિમાનપ્રજ્ઞાતિ અને નરકવિભક્તિ એ બે પ્રકી-
 ર્ણકો કયા ? તે ઉપલબ્ધ છે અગત્ય ક્યાઈએ તેનો ઉલ્લેખ મળે
 છે ? આનો ઉત્તર એ છે કે-એ બે પ્રકીર્ણકોનું નામ પ્રસ્તુત પ્રક
 રણની ટીકા સિવાય અન્યત્ર જોવામા આવ્યું નથી શ્રીમાનુ મહા-
 શ્વેત્કિશ્વરિયુરિએ અને શ્રીદેવભદ્રસૂરિ સુધા પોતે પોતાની સમ્રાજ-
 ણીની ટીકામા દેવે દ્રનરકેન્દ્ર પ્રકરણ જોવાની જ ભલામણ કરે છે
 ક્યાઈએ ઉક્ત બે પ્રકીર્ણકોનો ઉલ્લેખ કરવા નથી પ્રસ્તુત
 પ્રકરણના ટીકાકારે એના આધાર તરીકે ઉક્ત બે પ્રકીર્ણક
 આદિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે જાખતમા તેમને કાઈ પ્રમાણ
 મળેલુ હોવુ જોઈએ ગમે તેમ હોય પણ અત્યારે તે પ્રકીર્ણકો
 ઉપલબ્ધ નથી નદીસૂત્ર અને પાશ્ચિમ્યુત્રમા ચોરાશ્રી ૮૪ આ-
 ગમોના નામે છે જેમા શુદ્ધિકા વિમાનપ્રવિભક્તિ અને મહત્તી
 વિમાનપ્રવિભક્તિ એ બે નામે મળે છે સભવ છે કે પ્રસ્તુત

૧ “-વદુષ્ટિવોપ્યવિમાનપ્રજ્ઞાતિ-નરકવિભક્તિપ્રવૃત્તિપ્રકી-
 ર્ણકજુતાવધારમમ્બરાન્ત કરનામલોકયૈવ્યુગીમમાનવાસ્તદનુ-
 ત્તિષ્ણયૈવ તદુદ્ધારમૂત દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રકાર્થ્યં પ્રકરણ-”

इति देवेन्द्रनरकेन्द्रकप्रकरणवृत्ति पृष्ठ-१ । पृष्ठ ६२ ।

૨ “ હવિદ્માવસ્તવ્યં મગર્વતં, સંજહા—મામાર્થ ૧ વઠ-
 શીભલ્લબો ૨ વઠગર્વ ૩ પદિક્ષમર્જ ૪ કાડસ્માગો ૫ પશ્ચક્ષાળે ૬ ।

उद्धातिर्भं भगवतं संजहा—दसवैवालिथ १ वप्पावप्यिथ २
 चुल्लकप्यिथ ३ महाकप्यसुथं ४ औषाथं ५ रावप्पसेणथं ६ औषा-
 निममो ७ पन्नवजा ८ महापण्णवजा ९ मदी १० अणुओगथारा

प्रउरलुना आधारभूत उक्त जे प्रदीर्घां पंती विमान प्रसूति
नंटी अने पाक्षिइभूत्रमां उद्विजित ते जे प्रविलक्षितयोभांथी
अेद्राह डोय, पलु आश्रयनी वल छे डे आ जे सूत्रोभां उद्विजित
आगमनाभावतीभां नरइविस्तृति नाम भणी आवतुं नथी.

११ देविद्वन्द्वयो १२ तंदुलवेयालियं १३ चंदाविज्जयं १४ पमाच-
प्पमायं १५ पोरिसीमंडलं १६ मंडलप्पवेसो १७ गणिविज्जा १८
विज्जाचारणविणिच्छओ १९ ज्ञाणविभत्ती २० मरणविभत्ती २१
आयविसोही २२ संलेहणासुयं २३ घीयगगसुयं २४ विहारकप्पो
२५ चरणविही २६ आउरपञ्चक्खाणं २७ महापञ्चक्खाणं २८... ।

कालियं भगवंतं तंजहा—उत्तरज्जयणाहं १ द्दमाओ २ कप्पो
ववहारो ३ इसिभासिआहं ५ निसीहं ६ महानिमीहं ७ जंबुहीव-
पन्नत्ती ८ सूरपन्नत्ती ९ चंदपन्नत्ती १० दीवसागरपन्नत्ती ११ सुद्धि-
याविमाणपविभत्ती १२ महद्धियाविमाणपविभत्ती १३ अंगचूलि-
याप १४ वग्गचूलियाप १५ विवाहचूलियाप १६ अरुणोववाप १७
वरुणोववाप १८ गरुलोववाप १९ धरुणोववाप २० वेत्तमणोववाप
२१ वेलेंधरोववाप २२ देविदोववाप २३ उट्टाणसुप २४ समुट्टाण-
सुप २५ नागपरियायणियाणं २६ निरयायलियाणं २७ कप्पियाणं
२८ कप्पवडिसियाणं २९ पुप्फियाणं ३० पुप्फचूलियाणं ३१
वण्हिआणं ३२ वण्हिदसाणं ३३ आसीविसभावणाणं ३४ विट्ठी-
विसभावणाणं ३५ चारणसुमिणभावणाणं ३६ महासुमिणभावणाणं
३७ तेयगनिसग्गाणं ३८..... ।

दुयालसंगं गणिपिडगं भगवंतं तंजहा—आयारो १ सूयगडा
२ ठाणं ३ समवाओ ४ विवाहपन्नत्ती ५ नायाधम्मकहाओ ६ उवा-
मगदसाओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तरोववाइयदसाओ ९ पणहा-
वागरणं १० विवागसुयं ११ दिट्ठीवाओ १२ ॥ ”

इति मुद्रितसटीकपाक्षिकसूत्रे ।

કર્તા—પ્રસ્તુત પ્રકરણના કર્તા કોણ હતા ? તે સંબંધમાં કોઈ પણ મંથને પ્રમાણ મળી આવતું નથી આ પ્રકરણના ટીકાકાર મુખ્ય જ્ઞાને ચિરંતન આચાર્યની કૃતિ તરીકે જોળખાવે છે ચિરંતનઆચાર્ય ગમે તે હોય પણ તે બહુ પ્રાચીન હોવા જોઈએ અને તેઓ પૂર્વધર યા તેા વિશેષ આગમજ્ઞ હોવા જોઈએ

ટીકા અને ટીકાકાર—પ્રસ્તુત પ્રકરણ ઉપર બે ટીકાઓ લખાયાની સાબિતી મળી આવે છે જેમાંની એક ટીકા શ્રીમાન્ મહાયગિરિમુરિએ કરેલી જે અત્યારે ઉપલબ્ધ થતી નથી તેનો ઉલ્લેખ સ્વયં શ્રી મહાયગિરિ મહારાજે શ્રીમાન્ જિનભદ્રગણ્ધિ-કમામ્મભલુવિરચિત સંગ્રહણીની ટીકામાં કરેલો છે. બીજી ટીકા મૂળમય સાથે જ મુદ્રિત કરવામાં આવી છે, જે અતિ વિસ્તૃત કે અતિસંક્ષિપ્ત નથી જે કે ગાથાઓની વ્યાખ્યા બહુધા ઘાયા રૂપે જણાય છે પણ તે સકારણ છે પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં અનેક વિષયો હોઈ એક વિષય ઉપર જ્યારે ઘણી ગાથાઓ હોય ત્યારે તે દરેક ગાથાતુ સંક્ષિપ્ત અર્થ કથન કરી વિષય સમાપ્ત થતા તેનો સમજો જાવાઈ એક સાથે કહી દેવાની પ્રાચીન અને પુનરુદ્ધિ વિનાની પદ્ધતિ સ્વીકારાએલી છે ટીકાની જાણ અને પદ્ધતિ મુદર છે આ ટીકાના કર્તા શ્રીમાન્ મુનિચદ્રમુરિ છે જેમની જોળખાણ નીચે પ્રમાણે છે

(ક) ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામિથી ૬૨૦ વર્ષ પછી ૧૬ મીં પાટ્ટે એટલે વિક્રમની બીજી સદીમાં કથાપૂર્વધર શ્રી વચ્ચ

૧ “ વૃક્ષાદીર્ગાં ચ પ્રતિપૃષ્ઠિષ્ઠિ પરિમાર્ગે વૈવેકવરચેન્દ્રે પ્રવ
શિતમિતિ નેહ મૂલ પ્રવચ્ચતે, પ્રગ્વગૌરવમવાહ । ”

इति मुद्रितमंत्रद्वयीटीका २६३ तमगाथावृत्ती पृष्ठ-१०६ ॥

स्वामिना प्रशिष्य श्री चंद्रसूरि द्वारा प्रसिद्ध धम्मेल चंद्रकुलमां
 अनुक्रमे ३४ भी पाठे श्री उद्योतनसूरि यथा. तेमना हाथे विक्र-
 मनी दशमी सहीमां वडगच्छ (वृहद्गच्छ) नी स्थापना^२ यथ. आ
 गच्छमां प्रस्तुत प्रकरणी टीकाना प्रणेता श्रीमान् मुनिचंद्रसूरि
 यथा. नेमनी जति जन्मलूमि उभरनुं प्रमाण् आदि अनेक भाष-
 तमां झंछं भाडिती भणती नथो. पणु तेमनो स्वर्गवास विक्रम
 संवत् ११७८ मां यथानुं निश्चित प्रमाण् उभणे छे. तेमनी विद्वत्ता

१ “श्रीवज्रसेना १५ च ततो बभूव कुलानि चत्वारि सुविस्तृतानि ।
 नागेन्द्रचान्द्रे अथ नैर्वृतं च यैघाधरं वादिजसूरिनाम्ना ॥२४॥
 विचित्रशाखाकुलगच्छमूलं नैके बभूवुर्गुरवश्च तेषु ।

प्रणम्य तान् चन्द्रकुलेऽथ सूरीन् ।

स्तथीमि काञ्चित्कमतो गणेन्द्रान् ॥ २५ ॥

नखतुंषपेऽथ ६२० जिनाहियं स श्रीवज्रसेनोऽधिगतः श्रेयेऽस्तु ।

श्रीचन्द्रसूरिश्च १६ पदे तदीयेऽभयद्रुश्चन्द्रकुलस्य मूलम् ॥२६॥”

इति मुद्रितगुर्वाख्यां पृष्ठ-३ ।

२ “उद्योतनः सूरि ३४ रवचहीनविद्यानदीविभ्रमसिन्धुनाथः ॥४५॥

चतुर्नवत्याभ्यधिकैः शरच्छतैः श्रीविक्रमाकाञ्चबभिः स सूरिराट् ।

पूर्वावनीतो विहरन्नयाऽऽगमयात्राकृते तस्य गिरेरुपत्यकाम् ॥५३॥

टेलीखेटकसीमसंस्थितवटस्याधः पृयोस्तत्र सः

प्रातः श्रेष्ठतमं मुहूर्तमतुलं ज्ञात्वा तदाऽतिष्ठिपत् ।

सूरीन् सौवकुलोदयाय भगवानष्टौ जगुस्त्वेककं

केचिद् वृद्धगणोऽभयव्रटगणाभिस्यस्तदादि १९४ त्वयम् ॥५४॥”

इति मुद्रितगुर्वाख्यां पृष्ठ-५ ।

३ “अटहयेशमिते ११७८ऽब्दे विक्रमकालाहिवं गतो भनवाम् ।

श्रीमुनिचन्द्रमुनीन्द्रो ददातु भद्राणि संघाय ॥७२॥”

इति मुद्रितगुर्वाख्यां पृष्ठ-७ ।

वर्षपदं पृच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिवन्धं करोतीति । बाह्या ब्राह्मत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतत्रिविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्नं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धवेनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्म ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य होति ईशाने ।

पत्तेयविमाणेषु, वसन्ति न उ सकृत्तणणसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्म ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ प्रथकदशगवस्यितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकृत्तणणसु’ ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कल्पविमाणेषु भवे, परिसाओ आयरक्खऽर्णाया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

पठधरं तथा हुता. तेजोना अनेक शिष्यो १ हुता पठु ते अध्यामां
 वधारे प्रसिद्ध वादि देवसूरि तथा तेजोने भाणडाणमां पठु गुणु-
 चंद्र नामना विद्वाननो मद् हुतायो हुतो. आ वादी देवसूरि ते
 छे हे तेजोने शारासी हुतर श्लोक प्रभाषु २ स्याद्वाद्दरन्नाकर
 नामनो अथ वष्यो छे. वादी देवसूरि मात्र अथना न लेखक न
 हुता. तेजोश्री वादमां पठु प्रवीणु हुता तेथीन तेजोने सिद्ध-
 शान्दयसिंहनी ३ शान्दयलामां शारासी वादिनेने अतनार
 दिगंभरायार्थ श्री कुमुदचंद्रने विवाहमां पराजित करेव
 ४ अत्रुं नर्दी पठु तेजोने आभा अवनमां ५ शारासी

१ “ तस्मादमूदजितदेवगुरु ४२ गरीयान्

प्राच्यन्तप.श्रुतनिधिर्जलधिर्गुणानाम् ।

श्रीदेवसूरिपरश्च जगत्प्रसिद्धां

वादीश्वरांस्तगुणचन्द्रमदांऽपि बाल्ये ॥ ७३ ॥

२ “ वेदमुनीशमितेऽष्टे ११७४ देवगुरुजंगदनुत्तरांऽभ्युदितः ।

श्रीमुनिचन्द्रगुरोरिति शिष्या बहवोऽभवन् विदिताः ॥७६॥ ”

३ “ स्याद्वाद्दरन्नाकरतर्कवेधा मुदं स केयां नहि देवसूरिः । ”

इति मुद्रितगुर्वावल्ययां पृष्ठ ७-८ ।

“ ८४ हजार स्याद्वाद्दरन्नाकर ग्रन्थ हुंतो ”

इति महोपाध्यायश्रीयशोविजयजीपत्रे ।

४ “ येनार्दितश्चनुरशीतिमुवादिलोला-

लब्धोऽल्लसज्जयग्मामदकेलिशाली ।

वादाहवे कुमुदचन्द्रदिगम्बरेद्रः

श्रीसिद्धमूमिपतिमंसदि पत्तनेऽस्मिन् ॥७४॥ ”

इति मुद्रितगुर्वावल्ययां पृष्ठ ८ ।

५ “ विक्रमाकांन् वेदसमरुद्र ११७४ प्रमितवत्सरे ।

सूरिसूनिगुणैराब्धा अभूवन् देवसूरयः ॥ १ ॥

प्रसिद्ध वादोभा विन्यश्री मेणवी हुवी आचार्य श्री हेम-
चंद्रे पद्य वादी देवसूरिनु न पद्यु सेवेतु वादी देवसूरि
जेवा असाधारण विद्वान् शिष्यना सुदु होर्ष श्रीमान् मुनिय द्रसूरि
'तर्क'-विद्या आदि गुणोभा तेम' वादलन्धिभा सविशेष योग्य
होय ते स्वभाविके छे तेजोधी ह्मन् अेक शैवीरनु न पाणी पीत्वा
तेथी तेजोतु शैवीरपाथी अेवु रनिर्द ह्मन् अेटतु न नही

चतुर्वृत्ताशीतिमितान् यो जिगाय प्रधादिन ।

बादी कुमुचन्द्रोऽपि जितो यै सोऽपि लीलया ॥२॥ ते चामी—
बम अट्ट ८ नव सुद १७ भगव अट्टारस ३२ जितय ।

सिख माल ५१ दह मट्ट ६१ नत गणप्य ६८ विजितय ।

जिनदिगम्बर सत ७२ च्यारि अतिय ७९ सुद भोऽम ८१ ।

एक शीघर ८२ इष भिल ८३ भूमिपाडिअ इष भोऽम ८४ ।

ता कुमुदचंद इय जित सधि अणदिलपुनि अय आविओ ।

बदगच्छ तिलय पट्ट देवसूरि, कुमुदह मद उत्तारिओ ॥१॥'

इति मुद्रितोपदेशसप्तती पृष्ठ ३७ ।

१ " इति सकलतार्किकवैयाकरणमैत्राणिकसहृदयव्युत्पन्नचक्र-
वर्तिचारित्रन्दामणिसुगृहीतनामधेयव्येताम्बराधिपमीमम्बु
निचन्द्रसूरिचरणसरसीगद । "

इति मुद्रितस्याद्वाद्गताकरप्रथमपरिच्छेदप्रान्ते पृष्ठ १२७ ।

" पदार्थकीपरितर्कपेलिरमिको य' शैववादीभवं

प्रज्ञाच' हृतवाक्यपति नृपममे जित्वोपदेशत्वाद्युनै ।

प्रत्यक्षं विदुषां अकार विजयमीयाजनं शान्तं

बन्धोऽमी मुनिचन्द्रसूरिमुगुद' केषां न मेधाभुषाम् ॥७०॥'

इति मुद्रितगुर्वाचन्यां पृष्ठ-७ ।

२ " नित्ये एषां काञ्चित्मेकमन्मस्तस्यात्र भवां विहृतीष्व सम्यग् ।

जिगाय यो भावरिपुंश्च सोऽयं श्लाघ्यो न केषां मुनिचन्द्रसूरि' ॥ "

इति विपारम्भसमुच्चयप्रशन्ती पृष्ठ-३०५ ।

પણ તેઓ વિશુદ્ધ ચારિત્રી અને પ્રખર તપસ્વી હતા. કારણ કે તેઓએ આજીવન સઘળી વિકૃતિઓનો ત્યાગ કરેલો વિગેરે ગુણોથી તે સમયમા તેઓ ગૌતમ તુલ્ય ગણાતા. વળી તેઓશ્રીએ પોતાના ઘણા ગુરૂ બંધવોને દીક્ષા આપી પઠન પાઠન કરાવી આ-ચાર્યપદે સ્થાપિત કર્યા હતા.

(ગ) શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિની ૨૭ કૃતિઓ તો ઉપલબ્ધ છે. એ ઉપરાંત બીજી કૃતિઓ હોવાનો ઘણો સંભવ છે. તેઓની કૃતિઓ સ્વતંત્ર અને ટીકાત્મક એમ બે ભાગમાં વહેંચાઈ બન્ય છે.

(૧) સ્વતંત્ર—૧ અંગુલસિત્તરી ૨ આવશ્યકસમતિ ૩ વન-સ્પતિસમતિ ૪ ગાથાકોશ ૫ અનુશાસનાંકુશકુલક, ૬ ઉપદેશામૃત-કુલક ૭ ઉપદેશામૃતકુલક બીજું ૮ ઉપદેશપંચાશિકા ૯ ધર્મોપદે-શકુલક ૧૦ ધર્મોપદેશકુલક બીજું ૧૧ પ્રાભાતિકન્તુતિ સંસ્કૃત ૧૨ મોક્ષોપદેશપંચાશિકા ૧૩ રત્નત્રયકુલક ૧૪ શ્રોકહરઉપદેશકુલક ૧૫ સમ્યક્ત્યોત્પાદ વિધિ ૧૬ સામાન્યગુણોપદેશકુલક ૧૭ હિતો-પદેશકુલક ૧૮ કાલશતક ૧૯ મંડલવિચારકુલક ૨૦ દ્વાદશવર્ગ.

(૨) ટીકાત્મક—૧ લલિતવિસ્તરપંચિકા ૨ અનેકાન્તજ-

સૌવીરપાયીનિ તદેકવારિપાનાદ વિધિક્ષો વિરુદં વમાર ।
જિનાગમામ્મોનિધિઘૌતવુદ્ધિર્યઃ શુદ્ધચારિત્રિયુ લબ્ધરેભઃ ॥૬૬॥
સંવિગ્રમૌલિર્વિકૃતીઃ સમસ્તાસ્તત્યાજ દેહેડપ્યમમઃ સદા યઃ ।
વિદ્ધિનેયાલિવૃતપ્રભાવઃ પ્રમાગુણૌવૈઃ કિલ ગૌતમામઃ ॥૬૭॥

આનન્દસૂરિપ્રમુખા મુનીશ્વરાઃ

શ્લાઘ્યા ન કેષામિદ્ તસ્ય વન્ધવઃ ।

યે દીક્ષિતાઃ શ્રીમુનિચન્દ્રસૂરિણા

પ્રતિષ્ઠિતાઃ સૂરિપદે ચ શિક્ષિતાઃ ॥ ૭૧ ॥ ”

इति मुद्रितगुर्वावल्यां पृष्ठ ७ ।

અપતાકાપજિઠા ૩ 'ઉપદેશપદવૃત્તિ ૪ દેવે દ્રવ્યરકેન્દ્રવૃત્તિ ૫ ધર્મ-
બીંદુવૃત્તિ ૬ કર્મપ્રકૃતિટિપ્પન ૭ 'સાર્થશતકચૂર્ણ'

એમની સ્વતંત્ર કૃતિઓનો વિષય જૈનતત્ત્વ-આચાર અને ઉપદેશ વિગેરેનો છે. ટીકાત્મક કૃતિઓમા જૈન તર્કનો પણ સમાવેશ થાય છે. ઠારણકે અનેકાંતવાદજ્યપતાકા એ તર્કપદ્ધતિએ લખાએલ આદ્યાદ વિષયક ગ્રંથ છે જેના ઉપર તેઓની ટીકા છે તેઓશ્રીની કૃતિઓ સસ્કૃત અને પ્રાકૃત બધ અને પણ એમ ઉભય પ્રકારની છે.

પ્રસ્તુત પ્રકરણની ટીકા સરલ સસ્કૃત અને બધમા છે. આ ટીકા શ્રીચક્રેશ્વરસૂરિ આદિ વિદ્વાનો દ્વારા પાટણમા પ્રમાણુ કરાવી છે તેણુ શ્લોક પરિમાણુ ૨૬૦૬ જેટલુ છે. અને તેની સ્થાના સુવત્ ૧૧૬૮ માં સ્લોકક નામના ગૃહ્યની વસતિમા સર્થ છે અનેર ઇતિહાસ કહે છે કે મધ્યમ કાલીન જૈન સાહિત્ય અગર ગુર્જર સાહિત્યણુ કેન્દ્ર પાટણુ હતુ.

ઉપર્યોગિતા—એ કે પ્રસ્તુત ગ્રંથનો વિષય આપણે માટે ધરોક્ષ છે પણ આપણુ જ્ઞાન અત્યંત પરિમિત અને વિશ્વના એક સ્વકણુ પુરણુ પણ ન હોવાથી આપણે પરોક્ષ વિષયની ઉપેક્ષા ન

૧ સવત્ ૧૧૭૪ માં ગ્યાએલી છે ૨ સવત્ ૧૧૭૦ માં રચાએલી છે,

૩ " શ્રીમદ્જ્ઞેશ્વરસૂરિપુસ્કૃતપરકાવિદસહાયે ।

અગહિલપાટકનગરે વિશોષ્ય તીતા પ્રમાણમિયમ્ ॥૩॥

પ્રસ્વક્ષરં નિદુપ્યાસ્ય પ્રગ્યમાર્મ વિનિશ્ચિતમ્ ।

અનુષ્ટુમા મહાજે શ્રે વદુશ્ચતી ચ નવાધિકે ૨૬૦૧ ॥૪॥

નિષ્પત્તિમાગતેવં વસ્ત્વહરાભ્યવત્સરે ૧૧૬૮ વહુષામ્ ।

કૃત્વાવાં તુ સહસ્વે સૌહિકલોદકસત્કવસતી ॥ ૬ ॥

૩૧

૧૧૭૧

કરી શકીએ. તેમ કરતાં આપણે અપૂર્ણતામાં પૂર્ણતા માનવાનો જ ડાળ કર્યો ગણાય. આ રીતે જોતાં ગમે તે વિષય હોય તેનું જ્ઞાન મેળવવું અને તે સંબંધી જુદી જુદી માન્યતાઓ જાણી લેવી તે વિશેષ જિજ્ઞાસુનું પ્રાથમિક લક્ષણ હોવું જોઈએ. સ્વર્ગ અને નરકની કલ્પના માત્ર જૈન શાસ્ત્રમાં નથી હુનીયા ઉપરના પુનર્જન્મવાદી દરેક સંપ્રદાયે સ્વર્ગ અને નરકનું સામાન્ય તત્ત્વ સ્વીકારેલું છે. તેથી તે સંબંધીની જૈન માન્યતા જોવા ઈચ્છનારને આ ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી છે. જૈનશાસ્ત્રના ખાસ અભ્યાસિઓને તો આ ગ્રંથમાંથી સ્વર્ગ નરકને લગતું જેટલું વર્ણન મળશે તેટલું ખીજે ક્યાંઈથી મળવું કઠણ છે. જેઓ સ્વર્ગ નરકની પુરાણગત વૈદિક તથા ઐદ્ધ માહિતી ધરાવતા હોય તેઓને પણ સરખામણી ખાતર તે વિષયના બધા જૈનગ્રંથો જોવાનો શ્રમ આ એકજ ગ્રંથથી બચી શકે છે. દિગંબર શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ પણ આ ગ્રંથથી ઘણું જાણી શકે છે. કારણ આ એકજ ગ્રંથના અવલોકનથી સ્વર્ગ નરક સંબંધી સ્વેતાંબરીય સકલ શાસ્ત્રનું મંતવ્ય અનાયાસે જાણી શકાય છે. જૈન શાસ્ત્રના અધ્યાપકોને તો આ ગ્રંથ ઘણીજ નવી બાબતો શિખવી શકે છે. તેથી આ ગ્રંથ કેટલો ઉપયોગી છે એ વાત દરેક વાચકને લક્ષમાં આવી શકશે. ઉપયોગીતાનો આધાર અધિકારી ઉપર છે. જે વસ્તુ અસુક માટે બહુ ઉપયોગી હોય તે બીજા માટે ઉપયોગી ન પણ હોય તેથી કાંઈ તેની સામાન્ય ઉપયોગીતા બાધિત થતી નથી.

આ રીતે જોતાં સ્વર્ગ અને નરકના વિશેષ જિજ્ઞાસુઓ માટે આ ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી જણાયાથી તેને પ્રકાશિત કરવા પ્રયાસ લીધેલો છે. સાથે સાથે એક પ્રાચીન અને અપૂર્વ ગ્રંથનો ઉદ્ધાર પણ થઈ જાય છે.

પુસ્તકે આપિત—પ્રસ્તુત થયે તેવાર કરવા મ કૃપા એકજ હસ્ત લિખિત પ્રતિનો આશય લીધેલો છે કારણ કે અનેક સ્થળે યોધ ક્યાં હતા બીજી પ્રતિ મળી શકી નહીં જે પ્રતિ મળી હતી તે પૂનાના સાહારકર ઇન્સ્ટિટ્યુટની છે આ પ્રતિ સ્ત્રીયુત-જિન-વિજયજી માગ્ફેને ગ્રેગરી છે તે બદલ તે સ સ્થા અને સ્ત્રીયુત-જિનવિજયજી એ બંનેનો આભાર માનીએ છીએ.

અતિમ નિવેદન—અમને જે પ્રતિ મળી છે તેના ૧૦૨ પત્ર છે ૧૩ ઇંચ લાંબી અને પાચ ઇંચ પહોળી છે તેના દરેક પેજમા સત્તર લાઇનો આવેલી છે આ પ્રતિ મુદ્ર નેન લિપિથી લખાએલ છે આ પ્રતિમા ત્રણ કથા લખેલા છે તેમા પત્ર ૧ થી ૪૩ સુધી શાસ્ત્રચર્ચાસમુદાય સર્વે પત્ર ટીકા સાથે, ૪૩ થી ૬૪ સુધીમા આવકકેમવિધિ પ્રકરણવૃત્તિ અને ૬૪ થી ૧૦૨ સુધીમા દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રકપ્રકરણ સંપૂર્ણ છે આ પ્રતિનો અતિમ લાઇનનો કોઈએ નાશ કર્યો છે નહીં તો પ્રતિ લખાનો સવત્ર અને લેખકનું નામ ગામાદિ મળી આવવા સભવ હતો. આ પ્રતિની સ્થિતિ અને વિષી જેતા ૪૦૦ વર્ષ પહેલાનો હોવાનો સભવ છે આ પ્રતિ ઘણીજ અચૂલ હતી. તેમજ ધણે કોઈએ પાઠો પરાવર્તિત કરેલા અને પાઠો પડી ગએલા હતા. જેના ઉપરથી પ્રસ્તુત પુસ્તકને શુદ્ધરૂપમા મૂકવાનું કામ મહારા માટે જે કે ઘણું કંઠજ હતું તથાપિ સહ યોગિ મુનિની ખાસ સહાય મળવાથી આ પુસ્તક ધણે ભાગે શુદ્ધરૂપ થઈ ગયું છે.

પુસ્તકનું સંશોધન કરતી વખતે બનવી કાગળ રાખ્યા હતા કોઈ ત્રુટિ નહીં રહી હોય તેમજ અક્ષર યોજક કે દરિદ્રોપથી કોઈ સ્થળે ભૂલ નહીં થઈ હોય એમ કહી શકાય નહીં તેથી વિશેષ દર્શિએ સંશોધન કરી લેશે એમ ઇચ્છી વિરમુ કુ લેખક—સુપાદક.

દેવેન્દ્ર-નરકેન્દ્રક પ્રકરણનો વિષયાનુક્રમ



ગાથા

વિષય.

નરકેન્દ્ર પ્રકરણ.

- ૧ મંગળ અને ગ્રંથનું વક્તવ્ય.
- ૨-૧૩ રત્નપ્રભાદિ નરકમાં નરકેન્દ્રકોની સંખ્યા, તેનાં નામ અને એકંદર સંખ્યા.
- ૧૪-૧૯ દિશા અને વિદિશામાં રહેલ એણિગત નરકાવાસોનું ક્રમોત્ક્રમથી સંખ્યા પ્રમાણ.
- ૨૦-૨૪ સીમંતક આદિ નરકેન્દ્રકોની પૂર્વાદિ દિશામાં રહેલ એણિગત આઠ નરકાવાસનાં નામો.
- ૨૫-૩૪ સીમંતક આદિ નરકેન્દ્રકોની પૂર્વાદિ દિશામાં રહેલ એણિગત દ્વિતીયાદિ નરકાવાસનાં નામો.
- ૩૫-૩૬ પ્રકીર્ણક નરકાવાસનાં નામોનો નિર્દેશ.
- ૩૭-૩૮ નરકોના પ્રસ્તરોની એકંદર સંખ્યા અને પ્રથમ પ્રસ્તરમાં રહેલ એણિગત નરકાવાસોનું પ્રમાણ.
- ૩૯-૪૨ રત્નપ્રભાદિ નરકોના દ્વિતીયાદિ પ્રસ્તરોમાં રહેલ એણિગત નરકાવાસોની સંખ્યા જાણવાની રીત.
- ૪૩ પંક્તિગત નરકાવાસની સંખ્યા ઉપરથી તેટલા નરકાવાસો કઈ નરકના કયા પ્રસ્તરમાં છે એ જાણવાની રીત.
- ૪૪-૪૮ સાતમી નરકના અપ્રતિજ્ઞાન પ્રસ્તરથી નરકાવાસોની સંખ્યા જાણવાની રીત.
- ૪૯-૫૫ પ્રત્યેક તથા સમગ્ર નરકના પંક્તિગત નરકાવાસો જાણવાની રીત.
- ૫૬-૬૫ રત્નપ્રભાદિ નરકમાં રહેલ પંક્તિગત તથા પંક્તિગત (પ્રકીર્ણક) નરકાવાસોની ભુદી ભુદી સંખ્યા.
- ૬૬-૬૭ પ્રકીર્ણક તથા એણિગત નરકાવાસોનું સ્થાન.

- ૧૮-૭૮ પ્રભેક નરકમાં એક દિશામાં ગદેશ દેવજીનના નામકથમે પડી
 યોગ ત્રિભુજ અને યોગશા દેવતા કે એ જાણવાની રીત.
- ૭૯-૮૪ પ્રભેક નરકમાં એક દિશા મન યોગ ત્રિભુજ અને યોગશા પશ્ચિ
 ભદ્ર નગરવાસીની મુખ્યા.
- ૮૫-૮૯ પ્રભેક નરકમાં દિશા અને વિદિશાના પશ્ચિમદ યોગ અર્થે
 નરકવાસીની એકદર મુખ્યા જાણવાની રીત.
- ૯૦-૯૫ પ્રભેક નરકમાં દિશા અને વિદિશાના પશ્ચિમદ યોગ અર્થે
 નરકવાસીની એકદર મુખ્યા.
- ૯૬-૯૮ સાને નરકના દિશા અને વિદિશાના પશ્ચિમદ યોગ અર્થે નર-
 કવાસીની મુખ્યા જાણવાની રીત તથા તેની મુખ્યા.
- ૯૯-૧૦૧ સાને નરકના દિશા-વિદિશા ઉભવના યોગ અર્થે નરકવાસીની
 મુખ્યા જાણવાની રીત તથા તેની મુખ્યા.
- ૧૦૨ નરક પુસ્તીની ભાગ્ય.
- ૧૦૩-૧૦૬ નરક પુસ્તીમાં પ્રભુના આનગ જાણવાની રીત અને તેના
 આનગનું પ્રમાણ.
- ૧૧૦ સાને નરકના, એક દિશામાં ગદેશ, યોગ અર્થે નરકવાસીની એક-
 દર મુખ્યા જાણવાની રીત.
- ૧૧૧-૧૨૬ સાને નરકમાં તથા પ્રભેક પ્રભુના ન/વ-ન ઉત્કૃષ્ટ આકૃષ્ટ અને
 તે જાણવાની રીત.
- ૧૨૭ નરક-કે પ્રકરણનો ઉભવ.
- દેવેન્દ્ર પ્રકરણ
- ૧૨૮ મનના અને અભિધેવ.
- ૧૨૯-૧૩૦ વેદાનિશમાં દેવેન્દ્રોનું કિન્ન મિત્ર પરિભાષ તથા તેની
 એકદર મુખ્યા.
- ૧૩૧-૧૩૭ દેવ કાના નામે.
- ૧૩૮ ઉત્કૃષ્ટનામક દેવેન્દ્રી અ.૭ દિશામાં આંવેશ પશ્ચિમદ વિમાન
 તેની અવધ વિમાનના નામે.

- ૧૩૬-૧૪૫ ઉદ્દનામક દેવેન્દ્રકની પૂર્વ દિશાનાં પંક્તિગદ્ શેષ વિમાનનાં નામો.
 ૧૪૬ ઉદ્દનામક દેવેન્દ્રકની અન્ય દિશામાં રહેલ પંક્તિગદ્ શેષ વિમાનનાં નામો. (રીક્ષમાં અન્ય દેવેન્દ્રકની પૂર્વાદિ દિશાગત નામોનો નિર્દેશ.)
 ૧૪૭ પ્રકીર્ણક વિમાનનાં નામોનો નિર્દેશ
 ૧૪૮-૧૬૧ ઉદ્દુઆદિ પ્રસ્તરોમાં પૂર્વાનુપૂર્વી તથા પશ્ચાનુપૂર્વી ક્રમથી પંક્તિગદ્ વિમાનોનું પ્રમાણ જાણવાની રીત આદિ.
 ૧૬૨-૧૬૪ પ્રત્યેક દેવલોકમાં પંક્તિગદ્-પંક્તિગદ્ વિમાનની ઝોકંદર સંખ્યા.
 ૧૬૫-૧૬૬ પ્રત્યેક દેવલોકમાં આવલિકાપ્રવિષ્ટ તથા પ્રકીર્ણક વિમાનનું પ્રમાણ જાણવાની રીત.
 ૧૬૭-૧૮૦ પ્રત્યેક દેવલોકના આવલિકાપ્રવિષ્ટ તથા પ્રકીર્ણક વિમાનોની સંખ્યા.
 ૧૮૧-૧૮૩ સર્વ દેવલોકના આવલિકાપ્રવિષ્ટ, પ્રકીર્ણક અને ઉક્ષયની ઝોકંદર સંખ્યા.
 ૧૮૪-૧૯૬ પ્રત્યેક પ્રસ્તરમાં તથા પ્રત્યેક દેવલોકમાં પંક્તિગદ્ વિમાનો પૈકી વૃત્તઆદિનું પ્રમાણ જાણવાની રીત,
 ૧૯૭-૨૦૬ પ્રત્યેક દેવલોકના વૃત્તાદિ વિમાનનું પ્રમાણ.
 ૨૦૭-૨૦૮ સર્વ દેવલોકની ઝોક દિશામાં રહેલ તેમજ ચાર દિશામાં રહેલ પંક્તિગદ્ વૃત્તાદિ વિમાનની ઝોકંદર સંખ્યા જાણવાની રીત તથા તેની સંખ્યા.
 ૨૦૯-૨૧૪ સૌંધર્મ ઈશાન સનતકુમાર અને માતેન્દ્ર દેવલોકમાં જે વિમાનો જે ઈન્દ્રનાં છે તેનો વિભાગ.
 ૨૧૫ સ્વલ આદિ દેવલોકના ઈન્દ્રોનાં વિમાનોનો વિભાગ.
 ૨૧૬ સૌંધર્મ ઈશાન દેવલોકનાં વિમાનોનો વિભાગવાર નિર્દેશ.
 ૨૧૭-૨૨૬ સૌંધર્મ ઈશાનનાં વૃત્તાદિ વિમાનોનું વિભાગવાર પ્રમાણ જાણવાની રીત અને તેની સંખ્યા.

- ૨૨૭-૨૩૧ સૌધર્મ દર્શાવના પંક્તિગદ સર્વ વિમાનોનું એકદર પ્રમાણ
જાણવાની રીત અને તેની સંખ્યા.
- ૨૩૨-૨૩૩ સૌધર્મ દર્શાવતા પ્રકીર્ણક વિમાનોનું પ્રમાણ
- ૨૩૪-૨૪૧ તૃતીય ચતુર્થ દેવલોકનાં પંક્તિગદ વિમાનોનું પ્રમાણ જાણ-
વાની રીત.
- ૨૪૨-૨૪૪ તૃતીય ચતુર્થ દેવલોકનાં પંક્તિગદ વિમાનોનું તથા પ્રકીર્ણક
વિમાનોનું પ્રમાણ.
- ૨૪૫-૨૪૬ વૃષાદિ વિમાનોનું તિર્થગૂ તથા ઉર્ધ્વ અવસ્થાનનું સ્વરૂપ.
૨૪૭ વૃષાદિનું સ્વરૂપ.
- ૨૪૮-૨૫૦ વૃષાદિમાં કેટલા દરવાજા હતાદિ
૨૫૧ વિમાનોના આકાર.
- ૨૫૨ પુખાવકીર્ણક કર્ષ દિશામાં છે તે
- ૨૫૩-૨૫૫ પંક્તિગદ વિમાનો જે દ્વીપાદિ ઉપર જેટલા છે તેનાં નામો તથા
તેની સંખ્યા અને તેનું અતર.
- ૨૫૬-૨૫૭ ઉર્ધ્વલોકના પ્રસ્તરોનાં આતર દર્શાવે.
- ૨૬૦-૨૬૨ ઈદક તથા પ્રકીર્ણક વિમાનોની સંખ્યા પદોળાઈ
- ૨૬૩-૨૬૭ સૌધર્મ દર્શાવના આમ પોતાના પાંચ વિમાનોનાં નામ અને જે
પ્રખટમાં છે તેનાં નિદેશ.
- ૨૬૮-૨૭૫ ત્રાયલિસ સામાનિક નોકપાલ આદિના વિમાન.
- ૨૭૬-૨૭૭ ઉપના દેવલોકમાં ત્રાયલિસ આદિના નિવાસસ્થાનનું નિરૂપણ
- ૨૮૦-૨૮૧ અગ્રમહીવીઓની સંખ્યા અને તેના ઉત્તરવૈદિક્ય શરીરની સંખ્યા
- ૨૮૨-૨૮૮ સૌધર્મની પોતાની શુદ્ધીમાં જન્મ-મૃત્યુક ઉત્પાદક દેવીઓ
કેટલી થાય તેની સંખ્યા આદિ.
- ૨૮૯-૨૯૦ દેવીઓનું રહેણું
- ૨૯૧-૨૯૪ સૌધર્મ-દર્શાવે કના આસ પોતાના પાંચ વિમાનોની સંખ્યા પદો
ળાઈ અને તેની પરિધિ.
- ૨૯૫-૨૯૬ સર્વ દેવમનિનું દેહપ્રમણ

- ૨૬૧-૩૦૨ વૈમાનિક દેવાના આયુષ્ય ઉપરથી તેમના દેહપ્રમાણને જાણવાની રીત અને દેહપ્રમાણ આદિ.
- ૨૧૦-૩૨૦ ક્ષયવિગ્નાનોના આધાર (ધનોદધિ આદિ), મંદ્યાન, શાષતપ-
ણ, ઉંચાઇ, વિચાર, વર્ણ, માન અને મંધ આદિનું નિરૂપણ.
- ૩૨૧-૩૩૩ દેવતાઓના ઉપાસન (આગનિ), ઉપાસન, પરિમાણ, અપદાર
ઉંચાઇ, સંધવધુ, સંરચાન, મંધ, સ્પર્ગ, ઉચ્ચાઇ, અને આ-
દારનું સ્વરૂપ.
- ૩૩૪-૩૪૪ દેવતાઓના સેવ્યા, દષ્ટિ, જ્ઞાન, ઉપયોગ, યોગ, મુદ્ધ્યાન, વૈદ્ય, શાતા અને ક્રદ્ધિનું નિરૂપણ.
- ૩૪૫-૩૫૧ દેવતાઓના વિમૂળા (કાગુગાર આદિ), પ્રવીચાર (યૈગુન), આ-
યુષ્ય, અવન (મરણ), ઉપાસનનું સ્વરૂપ.
- ૩૫૨-૩૬૦ રત્નપ્રભાદિ માત નરકોને ક્ષપનાથી લોકાન્તમાં સ્થાપના ક્ષ-
નરકપૃથ્વી કયા દેવલોકમાં આવે છેત્યાદિ.
- ૩૬૧-૩૭૭ મૌંધર્મ આદિમાં દરેક પ્રસ્તુતમાં જલન્ય ઉચ્ચ આયુષ્ય જાણવાની
રીત તથા તેનાં આયુષ્યનું નિરૂપણ.
- ૩૭૮ ઉપસંહાર.



॥ अर्हम् ॥

न्यायाम्मोनिधि श्रीमद्दिनयानन्दसूरिभ्यो नम ।

श्रीमन्मुनिचन्द्रमूरिविरचितवृत्तिसमेत

देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणम् ।

—*(*)—

(तत्र नरकेन्द्रप्रकरणम्)

पुण्येतराचरणमध्वितकर्मपाकस्थानप्रपञ्चनपरं प्रससात् यस्य ।

आयोननभितिनलामृतवारिवाहो, वाग्विस्तरस्ततयज्ञा जयतात्म वीर ॥१॥

देवेन्द्रनरकेन्द्राख्यग्रन्थवृत्तिमुपक्रमं ।

विधिदगुरूपदेशेन, स्वपरानुगृहीतये ॥ २ ॥

वाचनाया विदोषोऽस्मिन्, सूत्रे य कश्चिदीक्ष्यते ।

प्रवृत्त(णेन्द्र) व्याख्यानुसारेण, स व्याख्येयो विचक्षणं ॥३॥

इह चाचार्यं कृत्युपकालमलाषलुताद्भुतमृतमतिर्वैभवानत एव बहुबुद्धि
बोध्यविमानप्रज्ञप्ति-नरकविभक्तिप्रभृतिप्रकीर्णकभृतावधारणप्रवणान्त -
करणानवलोक्यैदयुगीनमानवास्तदनुजिघृक्ष्यैव तदुद्धारमृत देवेन्द्रनर-
केन्द्रकाव्य प्रकरण चिकीर्षुं साक्षादेव विप्रोपशमकृतया शिष्टसमाचार-

१ मध्येऽस्मिन् इति () केश-नरनि पाठः मूलप्रतिष्ठितदृष्टपाठस्थाने कृतुम्व
[] क.कृतान्तरेण्य कश्चि इति नय्य रकटिता इय ।

चर्चपदं प्रच्छति । मध्यमा तूमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अन्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवृत्ताति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य चङ्पालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहस्मे जे य हांति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषु, वसन्ति न उ सकृत्तणणसु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' प्रथक्प्रथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सकृत्तणणसु' त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कल्पविमाणेषु भवे, परिसात्रो आयरक्खण्णाया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेषु 'भवेयुः' निवसेयुः, के ? इत्याह—

दलिकाप्रविष्टानि विमानानि विमानेन्द्रका इत्युच्यन्ते । एव नरकेन्द्रका
 अपि सीमन्तकाद्योऽप्रतिष्ठानान्ता अधोलोकगता एकोनपञ्चाशत्,
 तन्मूलकाश्चान्येऽप्यावलिकागता नरकावासा नरकेन्द्रका याच्या इति ।
 अत्र “ सिद्धानमिवन्ध ” इति मङ्गलमुक्तम्, सिद्धामिवन्दनस्य सफल-
 कुशलकलापनिर्मूलोन्मूलनक्षमत्वेन भावमङ्गलत्वात् । “ विमाननरकेन्द्रान्
 बह्ये ” इत्यनेन त्वभिधेयम्, तेषामेवात्राभिधानुमिलिपितत्वात् । सगन्ध-
 म्बविधानाभिधेयलक्षणोऽभिधेयनिर्देशेनैवावगत इति न साक्षादुक्त ।
 प्रयोजन पुनः शास्त्रप्रणयनस्य परार्थतया प्रवृत्तत्वेन कर्तुरनन्तर सत्त्वा-
 नुग्रहः, श्रोतुश्च प्रकरणाध्यायिगम, परम्पर सूत्रयोरपि समस्तातङ्गपङ्क्ति-
 क्तलोऽपवर्गः, सकल्प्यापि कुशलानुष्ठानस्य सिद्धिसौधरोह प्रत्यबन्ध्य-
 कारणत्वादिति ॥ १ ॥ साप्रत “ यच्चार्चितं द्वयो ” इति न्याया-
 द्विमानेन्द्रकाणां प्रथममुपन्यासेऽपि गुणम्यानकानामिव हीनादिक्रमतः
 सर्वभावानां शास्त्रे प्रज्ञापनमिति नरकेन्द्रकानेव प्रथमतः प्रज्ञापयन्नाह—

द्वय त्रयत्रयिह्या एमाहिया य नव सप्त पञ्च त्रय एको नरकेन्द्रक उक्तरूप,

शरदृष्ट कर्मो खलु, श्रोसरमाणो च रपणाई ॥ २ ॥

दश त्र्यधिकं नरकेन्द्रकास्त्रयोदशेतिभावः, तथैकाधिका दशेत्यनु-
 वर्तते एकादशेति, यावत् नव सप्त पञ्च त्रय एको नरकेन्द्रक उक्तरूप,
 अकारान्तताऽत्र “ ए होइ अयारते ” इति प्राकृतलक्षणवशात् । अय च
 ‘रुम’ सख्यापरिपाटिलक्षण ‘खलु’ वाक्यालङ्कारे ‘अपसरश्च’ द्विकहान्या
 हीयमान एव । कीदृशः ? इत्याह—‘रत्नादि’ पदकदेशेऽपि पदसमु-
 दायोपचारात्प्रमापथिर्वाप्रमृतिः । इदमुक्तं भवति—रत्नप्रमापथिव्या द्र-
 योदश नरकेन्द्रका, शर्कराप्रमापथिकेकादश, एव यावत्तमस्तमप्रमाया-

मेको नरकेन्द्रक इति ॥२॥ साम्प्रतं प्रतिनरकप्रथिवि त्रयोदशादीनन-
न्तरमेवोद्दिष्टान् क्रमेण नरकेन्द्रकानामग्राहमभिधित्सुर्गाथादशकमाह—

सीमंतउ त्य पढमो, वीत्रो उण रोरुउ त्ति नायव्वो ।

भंतो उण त्य तइत्रो, चउत्थत्रो होइ उव्वंतो ॥ ३ ॥

संभंतमसंभंतो, विव्वंतो चैव सत्तमो णरत्रो ।

अट्टमत्रो तत्तो पुण, णवमो सीउ त्ति णोयव्वो ॥ ४ ॥

वकंतमवकंतो, विक्कंतो चैव रोरुत्रो णरत्रो ।

पढमाए पुढवीए, तेरस नरइंदया एते ॥ ५ ॥

‘सीमन्तकः’ सीमन्तकनामा ‘अत्र’ नरकेंद्रकेषु मध्ये ‘प्रथमः’
आदिभूतः । ‘द्वितीयः’ द्वितीयसङ्ख्यास्थानवर्ती ‘पुनः’ विशेषणे
‘रोरुकः’ रोरुकनामा ज्ञातव्यः । भ्रान्तः पुनरत्र तृतीयः । चतुर्थकः
‘भवति’ सम्पद्यते उद्भ्रान्त इति ॥ ३ ॥

मंभ्रान्तः पञ्चमः, लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, ज्ञातव्य इत्युत्तरेण
योगः, एवं सर्वत्र । असंभ्रान्तः षष्ठः, विभ्रान्तश्चैव सप्तमः ‘नरकः’ इति
पदकदेशेऽपि पदसमुदायोपचारान्नरकेन्द्रकः । अष्टमकस्तप्तः, पुनर्नवमः
शीत इति ज्ञातव्यः ॥ ४ ॥

वक्रान्तो दशमः, लिङ्गव्यत्ययः प्राग्वत् । अवक्रान्त एकादश,
विक्रान्तो द्वादशः, चैवेति समुच्चये, रोरुकस्त्रयोदशः ‘नरकः’ नरके-
न्द्रकः । एते च प्रथमायां प्रथिव्यां ‘त्रयोदश’ इति सङ्ख्या ‘नरकेन्द्रकाः’
नहानगराकाराः स्फिटसत्त्वावासाः, ‘एते’ पूर्वोक्ता भवन्तीति । एत
एव किञ्चिन्नामपरावृत्त्यान्यत्रैवं दृश्यन्ते, यथा—“सीमन्तको मतः १
पूर्वो, नरको २ रोरुकस्ततः ३ । भ्रान्तो ४ द्रान्तौ ५ च संभ्रान्तः ६-

म्याद्रमभ्रान्त इन्द्रक ७ ॥१॥ विभ्रान्तश्च ८ तथा अस्तो ९, धर्माया
त्रमित्तन्त्रत १० । यभ्रान्तश्च ११ ष(यभ्रान्तश्चाथ)वभ्रान्तो १२,
यिभ्रान्तश्च १३ प्रयोदश ॥ २ ॥ ” ॥१॥ अथ शर्कगप्रमायाम्—

यणिए थणए य तडा, मणए वणए य होइ गायव्ये ।

घटे नट सघटे, जिग्मे भ्रवजिग्मए चेव ॥ ६ ॥

लांले लांलावसे, तइव थणालोलुए य बोधव्ये ।

यीयाए पुदवीए, एकागस इदया पने ॥ ७ ॥

मनित १ मनकश्च २ तथा मनक ३ वनकश्च ४ भवति ज्ञानव्य ।
घट ५ तथेति समुच्चये सहट्ट ६ निह ७ अपनिह ८ चेवेति ॥६॥

मोल् ९ मोलावनं १० तथैव मनलोनुपश्च ११ बोद्धव्य । द्विती-
यायां शर्कगप्रमायां प्रथिव्यामेकादश 'इन्द्रका' नरकेन्द्रका षट इति ।
पनेऽप्यन्यत्र द्विद्विधामभेदेनेत्यमवलोकयन्ने, यथा—“ नरक १
मनकश्चैव २, मनको ३ वनकश्च ४ । घाट ५ मघाटनामानो ६,
निहाष्यो ७ निहिकाभिघ ८ ॥ १ ॥ लोल्श्च ९ लोनुपश्चापि १०,
नयान्य मनलोनुप ११ । वभायामिन्द्रका हेने, निरेकादशोदिता
॥ २ ॥ ” इति ॥ ७ ॥ अथ बालुकाप्रमायाम्—

नतो मविभ्रो नवणो, य ताप्रणो पंचमो यिद्राहो य ।

छट्टो वण पज्जलिभो, उज्जलिभो मचमो गुरभो ॥ ८ ॥

मनलिभो भट्टमभो, मपज्जलिभो य गावपभो गुरभो ।

नडयाए पुदवीए, पने गव होति गुरइद्रा ॥ ८ ॥

नत प्रथम १ तपिनो द्वितीय २ तपनमूर्तीय ३, च ममु-

(६)

मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

ञ्चये, तापनश्चतुर्थः ४ पञ्चमो निदाघश्च ५ षष्ठः पुनः प्रज्वलितः ६
उज्ज्वलितः सप्तमः ७ ' नरकः ' इति नरकेन्द्रकः ॥ ८ ॥

संज्वलितोऽष्टमकः ८ संप्रज्वलितश्च नवमको नरकः ९ । तृतीयायां
वालुकाप्रभायां प्रथिव्यामेते नव भवन्ति नरकेन्द्रकाः । अन्यत्राप्यभ्य-
वायि—“तप्तश्च तपितश्चान्यस्तपनस्तापनः परः । पञ्चमश्च निदाघाख्यः,
षष्ठः प्रज्वलितो मतः ॥ १ ॥ तथैवोज्ज्वलितो ज्ञेयस्ततः संज्वलितो-
ऽष्टमः । संप्रज्वलित इत्यन्त्यस्तृतीयायां नवेन्द्रकाः ॥ २ ॥ ” इति
॥ ९ ॥ अधुना पङ्कप्रभायाम्—

आरे तारे मारे, वच्चे तमए य होति शोयव्वे ।

खाडखड्डे य खडखड्डे, इंदयणारया चउत्थीए ॥ १० ॥

आरः १ तारः २ मारः ३ वच्चः ४ तमकश्च ५ भवति ज्ञातव्यः,
खाडखड्डश्च ६ खडखड्डः ७ 'इन्द्रकनरकाः' नरकेन्द्रकाश्चतुर्थ्यां नरक-
प्रथिव्याम् । एतदेवान्यत्र किञ्चिद्विशेषेण प्रत्यपादि, तद्यथा—“आर-
स्तारश्च मारश्च, वचस्कस्तमकस्तथा । खण्डः खडखड्डः सप्त, स्युश्चतुर्थ्या-
नितीन्द्रकाः ॥ १ ॥ ” इति ॥ १० ॥ धूमप्रभायां पुनः—

खाए तमए य तहा, भ्रुसे य अंधे य तह य तिमिसे य ।

एते पंचमपुढवीएँ पंच णारइंदया होंति ॥ ११ ॥

खादः १ तमकश्च २ तथा जपश्च ३ अन्धकश्च ४ तथा च
तमिन्नः ५ 'चः' पूरणे । एते पञ्चमप्रथिव्यां पञ्च नरकेन्द्रका भवन्ति ।
एतदेव सविशेषमन्यत्राप्यवाचि—“ तमो भ्रमो ज्ञपोऽन्धश्च, तमिन्न-
श्चेत्यमी स्मृताः । इन्द्रका नगराकाराः, पञ्चम्यां पञ्चसंमिताः ॥१॥ ”
इति ॥ ११ ॥ तमःप्रभामहातमःप्रभयोस्तु—

रिमवइललछ्रे, तिरिण य खरडदया उ छट्टीए ।

एकां य सत्तमाए, बोधन्वो अप्पइट्टाणो ॥ १२ ॥

हिम १ बार्दल २ लछका ३, एकार' प्राकृतत्वेन । एते त्रयो नरकेन्द्रकाम्नु षष्ठ्याम् । एकश्च सप्तम्यां बोद्धव्योऽप्रतिष्ठानो नरकेन्द्रक इति । अन्यत्राप्युक्तम्—“हिम १ बार्दल २ लछकास्त्रय' ३ षष्ठ्या मर्षान्द्रका । सप्तम्यामप्रतिष्ठानमेकमेवेन्द्रक विद्म ॥ १ ॥” इति ॥ १० ॥ इत्थ प्रतिपथिवि इन्द्रकाणां लब्धधीमन्तकाषास्यानां सख्या नामानि चाभिधाय माम्प्रत सदेमस्यां पश्चानुपूर्वात्त्रिम चाभिधित्सुराह—

एव पुव्वणुपुव्वीएँ इट्टया होति भजणुपणुणास ।

एण्डाणुपुव्विए टण, एगाट्टि दुरुत्तरा गिरया ॥१३॥

‘ एव ’ त्रयोदशम्यो दाम्या दाम्या हीनतया यावदन्त एक इत्यनेन क्रमेण ‘ पूर्वानुपूर्व्या ’ रत्नप्रभाप्रभृतिलक्षणया ‘ इन्द्रका ’ सीमन्तकनरकेन्द्रकादयोऽप्रतिष्ठानावमाना ‘ भवन्ति ’ वतंते कियत्त ? इत्याह—‘ एकोनपद्यात् ’ एकेन हीना पद्यादिति । ‘ पश्चानु-पूर्व्या पुन ’ तमन्तमप्रभाप्रभिवीप्रभृतिलक्षणया ‘ एकादय ’ एकप्रभृ-तय, कीदृशा ? इत्याह—‘ द्युत्तरा ’ ह्यौ द्युत्तरौ—वृद्धौ येषु ते तथा, ‘ निग्या ’ निर्गत—अपोढ अय—इष्टफल कर्म येम्यन्ते तथा नर-केन्द्रका इति भाव । तद्यथा—एकमन्यन्तमप्रभायाम्, त्रयस्तमप्रभा याम्, षष्ठ घुमप्रभायाम्, एव द्युत्तरवृद्धया यावत्त्रयोदश रत्नप्रभायाम्, एवमप्येकोनपद्यात् । भद्र च मीमन्तकादिनरकेन्द्रकसव धारसम श्रीजिन्मवम्भिनरकावासरूपा प्रस्तटा अत्येतन्नामान एतत्सख्याश्रा वगन्त्या इति ॥ १३ ॥ इत्थमिन्द्रकप्ररूपणां प्रतिपाद्य क्रमेण दिक्षु

(८) मृनिचन्द्रमूरिविरचिनवृत्तिसमेतं

विदिक्षु चावलिकाप्रमाणं प्रमाणतो गणनाप्रमाणतश्च प्रतिपादयन् गाथा-
द्वयमाह—

एगूणापन्नगिरया, सेढी सीमंतगस्स पुव्वेण ।

उत्तरओ अवरंग्ण य, दादिग्गओ चैव बोधव्वा ॥ १४ ॥

एकोनपञ्चाशन्निरया 'श्रेणिः' पङ्क्तिः 'सीमन्तकस्य' इति विभक्ति-
व्यत्ययात् सीमन्तकात् नारकावासात् 'पूर्वेण' पूर्वस्यां दिशि 'उत्त-
रतः' उत्तरस्यां दिशि 'अपरेण च' अपरस्यां दिशि 'दक्षिणतश्चैव'
दक्षिणस्यां च दिशि 'बोधव्याः' एकोनपञ्चाशन्निरया प्रत्येकं श्रेणि-
ज्ञातव्या इति ॥ १४ ॥

अडयालीसं गिरया, सेढी सीमंतगस्स बोधव्वा ।

पुव्वुत्तरेण गिरया, एवं सेमासु विदिसासु ॥ १५ ॥

अष्टचत्वारिंशत् 'निरयाः' नारकावासाः, किम् ? इत्याह—'श्रेणिः'
पङ्क्तिः 'सीमन्तकस्य' इति सीमन्तकाद् रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटप्रथमनरका-
वासान्तमवधीकृत्येत्यर्थः, विभक्तिव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, 'बोधव्याः'
विज्ञेयाः 'पूर्वोत्तरेण' पूर्वोत्तरस्यां दिशि ? ईशानकोणयित्यर्थः ।
अतिदेशमाह—'निरयाः' उक्तलक्षणाः 'एवं' अनेन प्रकारेणाष्टच-
त्वारिंशल्लक्षणेन 'सेमासु' उत्तरपश्चिमा २ पश्चिमदक्षिणा ३ दक्षि-
णपूर्वाल्लक्षणासु ४ विदिक्षु श्रेणयो भवन्ति । अत्र चैकोनपञ्चाशदष्टच-
त्वारिंशल्लक्षणं प्रमाणप्रमाणम्, प्रत्येकं ताश्चतस्र इति गणनाप्रमाणम-
वगन्तव्यमिति ॥ १५ ॥ एवं दिक्षु विदिक्षु च प्रतिप्रस्तटं श्रेणीषु
प्रवृत्तासु सर्वपर्यन्तवर्तिनि प्रस्तटे यत्संपन्नं तदाह—

एकेको य दिसासु, मउक्ते निरभ्रो य अण्डइहाणो ।

विदिसाणिरयविरहिय, त पपर पचग जाण ॥ १६ ॥

‘ ष्केकश्च ’ एवमेवैक एक एव ‘ दिक्षु ’ पूर्वादिषु चतसृष्वपि ‘ मध्ये ’ चकारस्य वक्ष्यमाणम्येहाभिवन्धान्मध्यभागे पुनश्चतुर्णामपि दिग्दर्शनरकाणां ‘ निरय ’ उत्तररूप एव ‘ अप्रतिष्ठान ’ अप्रतिष्ठाननामा ‘ विदिज्ञानिरयविरहितम् ’ विदिग्दर्शित्तिर्निरये परिहीण ‘ तम् ’ पर्यन्तवर्तिन ‘ प्रतम् ’ प्रस्तम्, कीदृशम् ? इत्याह—‘ पञ्चक ’ काल-रुद्राकाशादिपञ्चकनरकावासनिष्पन्नं ‘ जानीहि ’ अबबुध्यन्वेति ॥ १६ ॥ ननु कथमयमनन्तरगाथोक्तो वृत्त ? इत्याशङ्क्याह—

पुञ्जाणुपुञ्जिएव, पदपामो अण्डगुणिय मेस ।

पञ्छाणुपुञ्जिए उण, अण्डगवृद्धो मुखेयव्या ॥ १७ ॥

‘ पूर्वानुपूर्व्या ’ ग्लनप्रभाषधिर्वीप्रथमप्रस्तम्भृतिरूपया ‘ एव ’ ‘ ष्केको य दिसासु ’ (गाथा १६) त्यादिगाथोक्तप्रक्षण पम्बु सम्पद्यते, यत ‘ प्रथमान् ’ मीमन्तकामिधानात्तरकप्रमन्टात्स-काज्ञान ‘ अष्टकोनितं ’ बीप्याप्रधानत्वादम्य शब्दम्याष्टकेन [अष्टकेन] नरकायामानामूनित—परिहीण वृत्त प्रतिप्रस्तम्, चतसृषु दिक्षु विदिसु च पर्यन्तवर्तिन ष्केकस्य नरकस्य पानादितिभाव । किम् ? इत्याह—‘ शेषं ’ प्रमन्टनान वनेने । ततो दिस्वकोनपञ्चागतो विदिसु चाष्टचत्वारिंशत् प्रतिप्रतमेकैकानो पर्यन्तप्रतरे त्रिस्वैकैको विदिसु च न किञ्चिदिती-न्द्रकमीशनेन पञ्च नरकावामा भवन्ति । इत्यमष्टकहानि प्रतिपाप मप्रनि चतसृषुपूर्व्यां तयैव वृद्धियाह—‘ पश्चानुपूर्व्यां पुन ’ अप्रतिष्ठानप्रस्तम्भ-रुनिक्रमया, किम् ? इत्याह—‘ अष्टकवृद्धि ’ प्रतिप्रमन्टमूर्ध्वं पञ्चन-

रकावासप्रमाणत्प्रतिष्ठानप्रस्तटात्सीमन्तकं यावदष्टाष्टनरकावासवृद्धि-
मुणितव्येति ॥ १७ ॥ ततः किं सिद्धम् ? इत्याह—

दो दो दिसासु गिरया, एकेको आवि चउमु विदिसासु ।
लल्लके सेदीयं, वीयं पयरं तु तेरसगं ॥ १८ ॥

दो दो ' दिक्षु ' पूर्वादिकासु ' निरयाः ' उक्तनिरुक्ताः ' एकेक-
श्रापि ' एकेक एव चतसृषु विदिक्षु नरकावासा भवन्ति. कस्मिन् ?
इत्याह—' लल्लके ' पूर्वानुपूर्व्या तमःप्रभानृतीयप्रस्तटे । ततोऽपि
किं सिद्धम् ? इत्याह—' श्रेणिरिय ' दिक्षु नरकावासद्वयरूपा वि-
दिक्षु चैकनरकावासरूपा । एवं सति किं सिद्धम् ? इत्याह—' द्वि-
तीयं ' अप्रतिष्ठानाद्वितीयस्थानवर्तिनं ' प्रतरं तु ' प्रतरं पुनः ' त्रयो-
दशकं ' त्रयोदशनरकावासप्रमाणं जानीयात्, दिग्वर्तिनामष्टानां विदि-
ग्वर्तिनां चतुर्णामिन्द्रकम्य च मीलन एतत्संख्यासंभवादिति ॥ १८ ॥
शेषप्रस्तटातिदेशमाह—

एकेको य दिसासुं, एकेको यावि चउमु विदिसासु ।
एस गमो गौयव्वो, पयरं पयरं उवरिहुत्तो ॥ १९ ॥

' एकेकश्च ' एकेक एव दिक्षु ' एकेकश्रापि ' एकेक एव च चतसृषु
विदिक्षु नरकावासः, वर्धत इति सामर्थ्याद्भवति । ' एषः ' अष्टाष्ट-
वृद्धिरूप. ' गमः ' अर्थमार्गः ' ज्ञातव्य ' ज्ञेयः ' प्रतरे प्रतरे ' प्रति-
प्रतरमिति योऽर्थः. कथम् ? इत्याह—' उवरिहुत्तो ' ति ऊर्ध्वमुखः ।
ततः सीमन्तकप्रस्तटे प्रत्येकं दिक्ष्वेकोनपञ्चाशत् विदिक्षु चाष्टचत्वारि-
शन्नरकावासा भवन्तीति ॥ १९ ॥ संप्रति प्रथमप्रस्तटे चतुर्णां नरका-

वासनां सीमन्तकाहनरकेन्द्रकामवर्तिना पूर्वादिन्मिताना नामानि
गायाद्वयेनाह—

सीमन्तगप्पमो खलु, शिरभो सीमन्तगस्स पुब्बेण ।

सीमन्तगमन्निष्पन्ना, उत्तरपासे मुखेयव्वो ॥ २० ॥

सीमन्तवत्तो उण्ण, शिरभो सीमन्तगस्स भ्रवरेण ।

सीमन्तयावसिद्धो, द्वादिष्णपासे मुखेयव्वो ॥ २१ ॥

‘सीमन्तकप्रभ’ सीमन्तकप्रभनामा ‘खलु’ वाक्यालङ्कारे निरयो
मुणितव्य इतीहापि सव्यव्यते, कथम्? इत्याह—‘सीमन्तकम्य’ सीम-
न्तकावरकावामान् ‘पूर्वेण’ पूर्वस्यां दिशि, तथा ‘सीमन्तकम्यमक’
सीमन्तकमव्यमकनामा, इ? इत्याह—‘उत्तरपार्श्वे’ सीमन्तकादेवोत्तरस्या
दिशि मुणितव्य इति ॥ २० ॥

सीमन्तकावर्तं पुन ‘निरय’ नक्काराम ‘सीमन्तकम्य’ सीम-
न्तकान् ‘अपरेण’ अपरस्यां दिशि, तथा ‘सीमन्तकावशिष्ट’ सी-
मन्तकावशिष्टनामा ‘दक्षिणपार्श्वे’ दक्षिणस्यां दिशि मुणितव्य । यदत्र
प्रतीति दिक्कम परित्यज्यान्यथा नरकावासनिर्देशं कृतं स नरकावा-
सानामममूलरूपत्वादुत्क्रम एवोचित इत्यस्यार्थस्य स्थापनार्थं इति
॥ २१ ॥ अन्येष्वपि प्रस्तोतेषु ये इन्द्रकममीपवर्तिनश्चात्वारश्रवणो
नरकावामान्तेषां नामनिर्देशायाह—

एवं नामविभक्ता, चउदिसिं होति इदयविभागा ।

सेरीचरिदेषु नियमा, शिरयावत्ता वि सल्लके ॥ २२ ॥

‘एवं’ अनेन प्रथमप्रस्तोतेन्द्रकासन्नवर्तिनारकावामनामक्रमेण यानि
नामानि तैर्विभक्ता—विभागवत् ‘चउदिसिं’ ति चतुर्दिशि चतसृषु

द्विविधत्वर्थः ' भवन्ति ' वर्तन्ते, क ? इत्याह— इन्द्रकविभागा. ' आवलिकाप्रविष्टनरकावामलक्षणेन्द्रकदिशेषाः । केषु नामेन्द्रकेष्वयं प्रज्ञापनाक्रमो नेयः ? इत्याह— 'श्रेणिचरमेषु' प्रतिप्रसृतं श्रेणिगता ये चरमाः—पश्चानुपूर्व्या मध्यगनेन्द्रकामन्नदतिनश्रत्वारश्रत्वारस्नेषु विषये ' नियमात् ' निश्चयेन । अस्य नामनिर्देशस्यावधिमाह— निरयावासा अपि-शब्दो भिन्नक्रमे, ततो 'लङ्केश्चि' षट्पृथ्वीचरमप्रसृतं किं पुनः शेषेषु ? इत्यपि शब्दार्थः, एवं नामविमुक्ता बोद्धव्याः । इदमुक्तं भवति—यथा सीमन्तके प्रथमप्रसृतं सीमन्तकप्रभादिना प्रकारेण चतुर्दिशीन्द्रकविभागो भणितस्तथा यावद्वृद्धकः प्रसृतस्तावदसौ ज्ञेयः । ततो लङ्कप्रसः पूर्वण, लङ्कमध्यमक उत्तरेण, लङ्कावर्तोऽपरेण, लङ्कावशिष्टो दक्षिणेन । सप्तमष्टथिव्यां तु श्रेणिव्यवहार एव नास्ति द्वयादिलक्षणव्या- [भावा] त्तस्याः, अनौ न तत्रैतथं नामनिर्देश इति ॥ २२ ॥ अमुमेवार्थं स्फुटयन्नाह—

सीमन्तगादिगामं, अमुंचमारोगं होति वत्तत्वा ।

पन्थारं पन्थारे, चउगह जा पत्त लङ्क ॥ २३ ॥

' सीमन्तकादिनाम ' सीमन्तकगेरुकाप्रान्तोद्गान्तादीनामष्टचत्वारिंशतो नरकेन्द्रकाणां नाम—संज्ञां ' अमुच्चता ' अपरित्यजता प्रज्ञापकंन भवन्ति वक्तव्याः, क ? इत्याह— ' प्रस्तारे प्रस्तारे ' प्रतिप्रसृतमित्यर्थः । केषाम् ? इत्याह— ' चतुर्णां ' अगृहीतवीप्सोऽप्ययं शब्दः प्रस्तावाद् गृहीतवीप्सो द्रष्टव्यः, ततश्चतुर्णां चतुर्णां नरकावासानाम् । नामविभागाः कियद्दृग्म ? इत्याह— यावत्प्राप्तः ' लङ्केश्चि ' षट्पृथिवीप-

वर्षपदं ष्छति । मव्यमा तूमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषमत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषमत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्म ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ पतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहृन्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषुं, वसन्ति न उ सक्रतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मै ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सक्रतणएसु’ ति शक्रसत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७६ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेषु भवे, परिसाओ आयरक्खऽणीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेपु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

विलाप विलप्प थरिण, आयाण, घायण, य वोद्धव्ये ।

कलिकालकर्णिकाविञ्ज, असर्गा इंद्रासर्गा चैव ॥ २६ ॥

विलयः १ विलात्मा २ स्तनिनः ३ आघातः ४ घातकश्च ५
वोद्धव्यः । कलि ६ काल ७ कर्ण ८ विद्युतः ९ अशनिः १० इंद्रा-
शनिः ११ चैवति ॥ २६ ॥

सप्पविसप्पे मुच्छिद्यपमुच्छिद्य नह य लोमहरिसं य ।

खरफल्मअग्निवेविम, उद्धृण चैव विद्धहे (इद्धे) ॥ २७ ॥

सर्प १२ विसर्पे १३ मूर्च्छित १४ प्रमूर्च्छितो १५ तथा च लोम-
हृषश्च १६ खरपरुष १७ अग्नि १८ वेपिताः १९ उद्धयः २० चैव
विद्धयः २१ इति ॥ २७ ॥

उव्वयणाए विज्जलविमुहे तह विच्छवी विट्ठणा य ।

ओलट्ठणापन्धे, रुद्धविम्हे य नट्टे य ॥ २८ ॥

उद्धेजनकः २२ विजल २३ विमुक्त्वा २४ तथा विच्छविः २५
व्यधज्ञः २६ च अवलट्टन २७ प्रप्रष्टो २८ रुष्ट २९ विरुष्टो ३०
च नट्टः ३१ चेति ॥ २८ ॥

विणए विणए मंडलजिन्हे जरए तहेव पज्जरए ।

अपडट्टिए य खंडे, पप्फुडिए पावदंडे य ॥ २९ ॥

विगतः ३२ विनयः ३३ मण्डल ३४ जिह्वो ३५ ज्वरकः ३६
तथैव प्रज्वरकः ३७ अप्रतिष्ठितः ३८ च खण्डः ३९ प्रस्फुटितः ४०
पापदण्डः ४१ चेति ॥ २९ ॥

पप्पडगपायए घायए य फुडिए तहेव वोद्धव्ये ।

काले खारे य तदा, लोलं तह लोलपच्छे य ॥ ३० ॥

नरकेन्द्रप्रकरणम् ।

पर्यटकपाचक्र ४२ घातक ४३ च तथैव स्फुटित ४४ बोद्धव्य ।
 क्रान् ४५ धारश्च ४६ तथा लोल ४७ तथा लोलपापश्च ४८ ।
 अत्र च गायापद्यके चादय शब्दा इचिद्रायापूरणफलं क्वचित्समुच्च-
 यार्थाश्च व्याख्येया इति ॥ ३० ॥ एव पूर्वदिक्श्रेणिनरकावामनामानि
 निर्दिश्य प्रस्तुते योजयन् शेषदिग्मातश्रेणिवृत्तान्तामिधानायाह—

एव पुरन्ध्रमाप, दिसाप् निरग्याण नामनिर्देशो ।
 सीमन्तसेतुसु उ, सेमासु इम फम जाण ॥ ३१ ॥

‘एवम्’ उक्तकृतेण ‘पौरस्त्यायां’ पूर्वस्या दिशि निरग्याणां नाम-
 निर्देश आबलिकप्रविष्टाना रूत । ‘सीमन्तकश्रेणियु तु’ सीमन्त-
 फाल्पट्टासु श्रेणीसु पुन ‘शेषासु’ उत्तरपश्चिमदिशिनिर्दिग्मागव्यव-
 स्थितासु ‘इम’ बस्यमाण ‘क्रम’ परिपार्ति जानीहीति ॥ ३१ ॥ यथा—

मग्ना उत्तरपासे, आवत्ता श्रवरत्रो सुणोयत्वा ।

सिद्धा दाहिणपासे, पुव्विद्धात्रो विमइयत्वा ॥ ३२ ॥

‘मध्या’ मध्यशब्दोपपदा उत्तरपार्श्वे विलयविलात्मप्रभृतयो नर-
 कावामा आबलिकप्रविष्टा विज्ञेया । त एव ‘आवतां’ आवत्तोपपदा
 ‘अपरत’ अपरस्या दिशि सुणितव्या । तथा ‘सिष्टा’ इति सिष्ट-
 शब्दोपपदा विन्ध्यप्रभृतय एव दक्षिणपार्श्वे, किमुक्त भवति ?—पौर-
 स्त्यान् नरकावामनामहाताद् इच्छन्ति (इत्य त्रि) ‘विमक्तव्या’
 नामान्यपेक्षा च (द्याव) शेषदिग्भर्तितो विभागवन्तो विधेया नरका-
 यामा । इत्युक्त भवति—पूर्वस्यां विन्ध्यो विलात्मा स्तनित, एवमव-
 गितनामानोऽष्टवत्वारिंशदपि नरका याच्या । उत्तरस्यां पुनर्मध्यविलयो
 मध्यविनात्मा मध्यस्तनित इत्यादि । अपरस्यामावत्तविलय आवत्तवि-

वर्षपदं पृच्छति । मध्यमा तृमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषमत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषमत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्नलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य होंति ईमाणे ।

पत्तेयविमाणोसुं, वसंति न उ सक्रतणप्सु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' प्रथक्प्रथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सक्रतणप्सु' त्ति अक्रसत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि अक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेपु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणोसु भवे, परिसात्रां आयरक्खऽर्णाया य ।

इगविमाणो सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेपु 'भवेयुः' निवसेयुः, के ? इत्याह—

नरकावासा, तदनन्तरवर्तिनश्चात्वार एव क्रमेण विलयो मध्यविलय
 आवर्तविलय शिष्टविलय इति । साप्रत सर्वानेव नरकावासान् दिग्गता-
 वलिकाबाह्यानपिकृत्य नामान्याह—‘नरकावासानां’ शिष्टसत्त्वोत्पत्ति-
 स्थानविशेषलक्षणानां शेषाणामित्युपस्कारः, पुनः ‘नामानि’ अमिधा-
 नानि ‘समासत’ सक्षेपत ‘शृणु’ अवधारय । श्रोतुर्दंडोपयोग
 सपावनार्थमेतदिति ॥ ३४ ॥ तान्येवामिधातुमाह—

वाही सवहा असुहा, वे अत्पी केड जीवलोगमि ।

तनामगा उ खिरया, असरिसनापा य बोधव्वा ॥ ३५ ॥

‘व्याधय’ ज्वरातीसारभगन्दरोदरशूलप्लीहमभृतय ‘शपथा’
 मन्दलिप्तमृतादिशब्दरूपा आक्रोशा ‘अशुभा’ स्वभावत एवा-
 मङ्गलभूता कालकङ्कालविडालशृगालवेतालादय पदार्था ये ‘अस्थि’सि
 सन्ति केचिन्, इ ? इत्याह—‘जीवलोके’ स्वर्गमर्त्यपाताललक्षणे,
 ‘सज्जामकास्तु’ तत्तुल्यनामान एव ‘निरया’ इन्द्रकदिग्गतावलिका-
 बाह्या नरकावासा अत एव ‘असदृशनामान’ शिष्टजनव्यवहरणीय-
 नामविलक्षणत्वेनासदृशानि—अनुचितानि नामानि—अमिधानानि येषां
 ते तया, ‘व’ पूरणे, स्वरूपविशेषणमेतत् ‘बोद्धव्या’ ज्ञातव्या इति
 ॥ ३५ ॥ एतदेव किञ्चित्सविशेषमाह—

सस्वेज्जइभागो खलु, दुरुचरो सन्वमसुभनामाण ।

खरया उ मृषोयव्वा, धद्दुचिद् एकेकनाममि ॥ ३६ ॥

‘सख्येयभाग’ कोनीकोन्धादिभागरूप कश्चिन्नरकावासवानकत्वेन
 भवति ज्ञातव्य । ‘खलु’ वाक्यालङ्कारे, कीदृश ? इत्याह—‘दुरुचर’

दुष्टमुत्तरं—पर्यवसानफलं यस्य स तथा, तथाविधप्रयोजनारम्भे तन्नाम-
श्रवणेऽमङ्गलभावात् । केपां ? इत्याह—‘ सर्वाशुभनाम्नां ’ विश्लेषां दुष्टा-
भिधानानाम् । संख्यातरूपाणि चेतानि सर्वाक्षरसंयोगानां संख्यातत्वेन
सर्वाशुभाशुभनाम्नामपि संख्येयरूपत्वात् । अत्रैव किञ्चिद्विश्लेषमाह—
‘ नरकास्तु ’ नरकावासाः पुनः ‘ मुणितव्याः ’ बोद्धव्याः ‘ बहुविधाः ’
नानाप्रकाराः ‘ एकैकनाम्नि ’ एकैकस्मिन् व्याध्यादिनाम्नि, यदेकस्य नाम
तद्वह्नां नामेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ सांप्रतं सामान्यतः प्रस्तुतप्रमाणं प्रथम-
प्रस्तुतावलिकागतनरकावासप्रमाणं चाभिधित्सुराह—

एवं तु पत्थडा खलु, अउणापराणां तु ह्येति निरयाणां ।

तिरिण सया गिरयाणां, अउणाणाउई य पत्थारे ॥ ३७ ॥

‘ एवं तु ’ “सीमंतओ त्थ पढमो” (गा० ३) इत्यादिना पूर्वक्रमेणैव

‘ प्रस्तटाः ’ प्रतराः ‘ खलुः ’ वाक्यालङ्कारे एकोनपञ्चाशदेव तुशब्दस्यैवकारा-
र्थत्वात् ‘ भवन्ति ’ वर्तन्ते, केपां प्रस्तटाः ? इत्याह—‘ निरयाणां ’ नरकावा-
सानाम् । तत्र त्रीणि शतानि निरयाणामेकान्नवतिश्च प्रस्तारे प्रथमे
इति गम्यते ॥ ३७ ॥ इदमेव प्रथमप्रस्तुतप्रमाणं व्यक्ततरमभिधातुमाह—

णारइंदयपयरम्पि, पढमे संखा उ होति सीमंते ।

तिरिण सया गिरयाणां, अउणाणाउया मुणोचव्वा ॥ ३८ ॥

‘ नरकेन्द्रकप्रतरे ’ नरकेन्द्रकसंबन्धान्नरकेन्द्रकः स चासौ प्रतरश्चेति
तत्र ‘ प्रथमे ’ सर्वादिमे ‘ संखा उ ’ ति संख्या पुनर्भवतीति ‘ सीमन्ते ’
इति सीमन्तकनाम्नि त्रीणि शतानि निरयाणां प्रतीतार्थमेतत्, कीदृशानि
? इत्याह—‘ एकोननवतानि ’ एकोननवतिसमन्वितानि ‘ मुणितव्यानि ’
बोद्धव्यानि, लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात्, एवमन्यत्राप्यसौ वाच्य इति ।

अयमत्र भाव—किञ्चिद् द्विषु एष्वनष्टमगावलिकाप्रविष्टा नरकावासा
 मूकोनपञ्चाशद, विदिषु चाष्टचत्वारिंशत्, उभयेषा मीलने चतुर्गुणत्वे
 इन्द्रकमक्षेपे च प्रस्तुतसंख्या निष्पद्यते, सा चैवम्—३८९ ॥ ३८ ॥
 अथ द्वितीयादिप्रस्तरेष्वावलिकागतनरकावाससंख्याऽऽनयनोपायवृत्त
 गाभाह्वयमाह—

अष्टद्वयमि ओ जमि इच्छती खिरयसेदिपरिमाण ।

रूपं अष्टगुणं, तं चैव तत्रो विसांशेजा ॥ ३९ ॥

मूलपररासीमो, अष्टाण्युपरि तिर्हि सपरितो ।

वोसद्वे ज संस, तं परं तमि सखाय ॥ ४० ॥

‘नरकेन्द्रके’ नरकप्रस्तरे ‘य’ कश्चिदावलिकागतनरकावासप्र-
 माण निज्ञासु ‘यमिन्’ द्वितीयादी ‘इच्छति’ जमि लभति ज्ञातु-
 मिति गम्यते, किम् ? इत्याह—‘निरयश्रेणिपरिमाण’ आवलिका-
 गतनरकावाससंख्यानम्, स किं कुर्यात् ? इत्याह—‘रूपेण’ एकेन
 रूपेण हीन सन्त ‘अष्टगुण’ अष्टामिर्गुणित ‘त चैव’ तमेवैष्टम-
 तर ‘तत’ तदनन्तरं ‘दिसौषयेत्’ अपनयेत् ॥३९॥ युत ? इत्याह—
 ‘मूलप्रतराशित’ प्रथमप्रस्तराशोः, किं लक्षणात् ? इत्याह—एकोन-
 नवत्वेभ्य त्रिभ्य शतेभ्य प्रतीतरूपेभ्य सदाशात्, तत ‘व्युत्सृष्टे’
 परिहर्त्ते रूपेनेऽष्टगुणराशौ यत् ‘शेष’ अवशिष्टमवतिष्ठने ‘तद्’
 यद्विषयित ‘प्रतरं’ प्रतरप्रमाण ‘तमिन्’ अवशिष्टराशौ ‘सख्यात्’
 वृत्तसंख्यं वर्तते । यथा—रत्नप्रमाणाभेव द्वितीयप्रस्तसंख्या द्विरूपा
 मूकोना क्रियते जात एकः, तमिन्नाष्टगुणे त्रिभ्य षकोननवत्वेभ्य शते-
 भ्योऽपनीने शेष त्रीणि शतान्नेकाशीत्यधिकानि, अद्वितीऽपि ३८९,

तत्तत्रावलिकागतनरकावासप्रमाणं भवति । एवं तावन्नेयं यावदप्रतिष्ठान-
प्रस्तटेऽवशिष्टाः पञ्च नरकावासा इति ॥४०॥ एवं सीमन्तकादधस्ता-
दिष्टप्रतरगतावलिकानरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रत्यप्रतिष्ठानादूर्ध्वं तत्प्र-
तिपादयन्नाह—

जडमं इच्छसि सेरिणि, उवरिमहुत्तो उ ठावए तडमं ।

सा सेदी रूवृणा, अट्टगुण सपंचगं पयरं ॥ ४१ ॥

‘ जडमं ’ ति यत्प्रमाणां ‘ इच्छसि ’ वाञ्छसि ’ ज्ञातुम्, कान् ?

इत्याह—‘ श्रेणिं ’ श्रेणिगतनरकावासप्रमाणवक्तया प्रस्तटं ‘ उवरिमहु-
त्तो उ ’ त्ति ऊर्वाभिमुखं पुनः ‘ स्थापयेः ’ न्यसेः त्वं ‘ तडमं ’ ति
तत्प्रमाणाम्, ततः सा ‘ श्रेणिः ’ प्रतरप्रमाणरूपा रूपोनाऽष्टगुणा ‘ स
पञ्चगं ’ ति सपञ्चका ‘ प्रतरं ’ प्रतरगतावलिकानरकावासप्रमाणं जा-
नीहि । यथा—अप्रतिष्ठानादुपरि द्वितीयप्रस्तटो द्विरूपः स्थाप्यते, स
चकोनः सजात एककः, तस्मिन्नष्टगुणे सपञ्चके च जातं प्रकृतं प्रस्तट-
नरकावासप्रमाणं त्रयोदश । एवं सर्वत्र, यावत्सीमन्तके त्रीणि शतान्ये-
कोनवतानि नरकावासानामिति ॥ ४१ ॥ सांप्रतं “ नरइंदयम्मि जो
जम्मि ” इत्यादि (३९—४०) गाथाद्वयोक्तमेवार्थं प्रत्येकं रत्नप्रभादि-
ष्टव्याश्रयेणाह—

रूवृणामिट्टपयरं, अट्टगुणं पढमपत्यडग्गात्रो ।

सोहेत्तु जमवसेसं, गिरयगं रयणामाईणं ॥ ४२ ॥

‘ रूपोऽनं ’ रूपहीनम् ‘ इष्टप्रतरं ’ इष्टप्रतरसंख्यां त्रयोदशैकादशन-
वाद्यन्तर्गतम्, किम् ? इत्याह—अष्टगुणं सन्तं ‘ प्रथमप्रस्तटाग्रात् ’ प्रथम-
प्रस्तटगतावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणात् ‘ सोहेत्तु ’ त्ति अपनीय वद-

‘ अवशेष ’ अवशिष्ट इत्यते तत् ‘निरयात्र’ निरयप्रमाण जानीहि,
 कामाम् ? इत्याह—रत्नप्रमादीनां नरकपृथ्वीनामिष्टप्रस्तटेष्विति ।
 यथा—रत्नप्रमायामिष्टप्रस्तटसख्या त्रयोदश, ते च रूपोना अष्टगुणाश्च
 प्रथमप्रस्तटाग्रादेकोननवतशतत्रयप्रमाणाच्छोध्यन्ते ततो आतमिद २९३
 त्रयोदशप्रस्तटे । एव द्वितीयादिपृथ्वीष्वपि प्रथमप्रस्तटाग्र म्वयमेवाम्पृष्ट
 षड्दशत्वात् तर्गतामीष्टप्रस्तटाश्रयेण भावना कार्येति ॥ ४२ ॥ इत्थ
 प्रस्तटप्रमाणाभिरयावासप्रमाणानयन प्रतिपाद्य सप्रति निरयावासप्रमाणा-
 धिजासिततत्प्रस्तटप्रमाणानयनायाह—

ददृग् शिरसस्त्वं, सोहेज्जा पद्मपत्यङ्गाभ्यां ।

सेसे अष्टविमक्ते, स्वर्गदिते पत्यङ् जाणु ॥ ४३ ॥

‘ ददृग् ’ निभाल्य, धम् ? इत्याह—‘निरयसख्या’ आधलिकाग-
 तनिरयावासप्रमाणलक्षणां काञ्चित्, तां च ‘ शोधयेत् ’ अपनयेत्
 ‘ प्रथमप्रस्तटाग्रात् ’ उक्तरूपात् । ततोऽपि किम् ? इत्याह—‘ शेषे ’
 अवशिष्टे राशौ ‘अष्टविमक्ते’ अष्टाभिभागो ह्यत इत्यर्थ, तत्र च यल्लब्ध
 तस्मिन् ‘रूपाधिके’ एकरूपाधिके ‘प्रस्तटं’ प्रस्तटप्रमाणम् ‘जानीहि’
 अवबुध्यन्व । यथा किल दृष्टेकाशीत्यधिकत्रिजतप्रमाणा निरयसख्या,
 शोधिता च रत्नप्रमाप्रथमप्रस्तटाग्रादेकोननवतशतत्रयप्रमाणात्, सनात
 शेषमष्टौ, तस्मिन्नाभिर्विमक्ते लब्ध षड्क, तस्मिन् रूपाधिके कृते
 मनासो द्वौ, द्वितीय स प्रस्तटो भवतीत्यर्थ । एव तावन्नेय यावदेकोन-’

१ “ सर्विकल्पान्निरोधान्तः ” (सि ३-२-१-१९) एष्टदम्पृती-
 यन्तो नरिकाद्यादिना समस्तप्रस्तटप्रमाणे भवति, एष्टस्य चाद्वय । एकन न विदति
 एष्टाप्रविदति । एवं एष्टाप्रविदत् एष्टाप्रवत्त्वादिशब्दात् ॥

पञ्चाशत्तमः प्रस्तवः । तत्र किल पञ्च नरकावासाः, तेषु प्रथमप्रस्तवा-
ग्राच्छोधितेषु शेषं त्रीणि शतानि चतुरशीत्यधिकानि, तेषु चाष्टाभि-
र्विभक्तेषु लब्धाऽष्टचत्वारिंशद्रूपाधिका कृता संजाता एकोनपञ्चाशत्
४९, सा चेष्टप्रतरप्रमाणं भवतीति ॥ ४३ ॥ संप्रत्यप्रतिष्ठानादूर्ध्वमुखं
प्रस्तुतप्रस्तवप्रमाणानयनायेवाह—

शिरयगो पंचगो, अष्टविभक्तमि रूद्रसह्यमि ।

हेहा त्रियाण पयरं, तं पि य रूद्रगायं सोहे ॥ ४४ ॥

‘निरयाग्रे’ नरकप्रमाणे कर्मिश्रिद्ध दृष्टे ततः ‘पञ्चोने’ पञ्चमिरूने
कृते ‘अष्टविभक्ते’ अष्टभिर्हूनभागे यद्व्यं तरिन् रूद्रसहिते सति
‘अधस्तात्’ तलभागात् ‘विजानीहि’ अवबुध्यस्व ‘प्रतरं’ इष्टप्रत-
रसंख्यामूर्ध्वं सीमन्तकनरकावासं यावत् । इत्थमधस्तात्प्रतरप्रमाणानयनं
प्रतिपाद्योपरिष्ठादपि भङ्गचन्तरेण तत्प्रतिपादयन्नाह—‘तदपि च’ तदेव
प्रतरप्रमाणं पूर्वप्रकारलब्धं ‘रूपोनकं’ रूपमात्रहीनं ‘शोधयेत्’ अप-
नयेत्, प्रतरप्रमाणादौघिकाटेकोनपञ्चाशद्व्यंशकणादिति गग्यते । ततो यत्त-
त्रावशिष्टं तदुपरितनभागादघोभिमुखं प्रतरप्रमाणं भवति । यथा—नर-
काग्रेऽप्रतिष्ठानप्रस्तवसंवन्धिनि पञ्चकलक्षणे पञ्चोने कृते स्थितं शून्यम्,
तस्मिन्नष्टाभिर्विभक्ते “स्वस्य गुणनादिके स्वम्” इति वचनात् लब्धं
शून्यमेव, तस्मिन् रूपसहिते जात एककः, अधस्तादूर्ध्वक्रमापेक्षयाऽप्रति-
ष्ठानः प्रथमः प्रस्तवो भवतीत्यर्थः । एवं तावन्नेयं यावन्नरकाग्रे सीमन्त-
कनरकप्रस्तवसंवन्धिनि पञ्चोने कृते सत्यष्टाभिर्विभक्ते लब्धाष्टचत्वारिं-
शत्, तस्यामेककसहितायां जातैकोनपञ्चाशत्, तावत्तिथोऽप्रतिष्ठानात्सी-
मन्तकप्रस्तवो भवति । यदा तदेव प्रस्तवप्रमाणमुपरिष्ठादघोमुखं वि-

वक्ष्यते तदानन्तरङ्गणलक्ष्यमेव प्रमाण रूपो न सच्छोधयेदेकोनपञ्चाश-
 द्दशणात्सर्वप्रतरप्रमाणान्, ततो यत्तत्रावशिष्ट तत्प्रतरप्रमाण भवति ।
 यथा—अप्रतिष्ठानप्रस्तट्प्रमाणमेकदशक्षणम्, तच्च रूपो न सनात् शु-
 न्यम्, तस्मिन्नेकोनपञ्चाशत् शोधिते “राशिरविवृठ सयोजनापगते”
 इति वचनात् स्थिता एकोनपञ्चाशदेव, ततश्च सीमन्तकादप्रतिष्ठान-
 स्तावत्तियो भवति । एव तावन्नेय यावदेकोनपञ्चाशद् रूपो ना जाता
 अष्टचत्वारिंशत्, तस्यां सर्वप्रतरप्रमाणाच्छोधितायामवशिष्ट एक, तत्प्र-
 माण सीमन्तकं पतरो भवतीत्यर्थ ॥ ४४ ॥ अप्रैकोनपञ्चाशत्ति नरकप्र-
 स्तटेऽतिमघनसर्वधने येन करणेनागच्छत्तरत्तिसिद्धये परिभाषामाह—

पंचेव इवद् आई, अष्टेव य उत्तर द्शुण्येव ।

अत्रयापयण गच्छो, शरयावलि त(इ)त्तिया चैव ॥४५॥

पञ्चैव नरकावासा ‘भवन्ति’ सपद्यन्ते ‘आदि’ मूलम् । अप्रति-
 ष्ठानादूर्ध्वं नरकावासवृद्धिचिन्तायां ‘अष्टेव च’ अष्टप्रमाणमेव ‘उत्तर’
 प्रतिप्रतर नरकावासवृद्धिलक्षण ‘मुणितव्य’ ज्ञातव्यम्, तत्रैकोनपञ्चा-
 शद् ‘गच्छ’ सर्वप्रतरप्रमाणलक्षण इहोच्यते । तथा ‘नरकावलय’
 नरकश्रेणय एकैकस्यां दिशि सप्तम्बपि नरकएष्वीषु ‘इत्यथश्रेव’ एको-
 नपञ्चाशत्प्रमाणा एव, म्यरूपज्ञापनमेतदामामिति ॥ ४५ ॥ इदानीं
 करणमुच्यते—

गन्हुत्तरसवग्गे, उत्तरहीणम्मि पचिस्ववेयाइ ।

अतिमघनमाडनुप, गन्हुद्धगुण तु सव्ययण ॥ ४६ ॥

आदि ९ उत्तरं ८ गच्छ ४९ । तत्र गच्छोत्तरयो ‘सवग्गे’
 अस्यामे जातानि त्रीणि शतानि द्विनवत्यधिकानि २९२, तत्र राशी

‘उत्तरहीने’ उत्तरेण—अष्टरूपेण हीने सति ‘प्रक्षिपेत्’ न्यसेत्
 ‘आदि’ पञ्चकरूपम्, ततो जातमिदम् ३८९, तदिदं ‘अन्तिमधनं’
 सीमन्ताख्यपर्यन्तप्रस्तटनरकावासप्रमाणं संपद्यते । यदा त्वन्त्यधनमेव
 ‘आदियुतं’ मूलसमेतं चतुर्णवतित्रिशतप्रमाणं सत् ‘गच्छार्द्धगुणं तु’
 गच्छस्यैकोनपञ्चाशलक्षणस्यार्द्धेन—दलेन संगुणितं पुनः क्रियते तदा
 ‘सर्वधनं’ सर्वप्रस्तटनरकावासप्रमाणं भवतीति ॥ ४६ ॥ “गच्छार्द्ध-
 संगुणं” इत्युक्तम्, अयं च गच्छो विपमपदव्यवस्थितत्वेनार्द्धेन विभक्तुं
 [न] शक्यते, अतः किं कर्तव्यम्? इत्याह—

जो गच्छु न देख्यद्धं, तस्स उ रासीएँ गिरिद्वज्जणद्धं ।

गच्छगुणां सव्वथणां, एवं सत्तयह वि करेज्जा ॥ ४७ ॥

यो ‘गच्छः’ एकोनपञ्चाशलक्षणः ‘न’ नैव ‘दत्ते’ प्रयच्छति
 ‘अर्द्धं’ द्विभागरूपं ‘तस्य तु’ गच्छस्य पुनः संवन्धिनः ‘राशेः’
 गुण्यस्य ‘गृहीत्वा’ आदाय ‘अर्द्धं’ उक्तलक्षणं ‘गच्छगुणं’ कुर्यात्
 ततः सर्वधनं भवति । यथा—एकोनपञ्चाशलक्षणे गच्छेऽर्द्धमददाने तेन
 यो राशिगुणयितुमिष्टः चतुर्णवतशतत्रयमानः ३९४, तस्यार्द्धं सप्तनव-
 त्यधिकगतमानं १९७ गृहीत्वा गच्छेनेकोनपञ्चाशलक्षणेन गुण्यते जा-
 तानि षण्णवतिशतानि त्रिपञ्चाशदधिकानि ९६९३, एतच्च सर्वधन-
 प्रमाणमिति । एवमविभागेनावलिकाप्रविष्टनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य
 सांप्रतं प्रतिष्ठथिवि तदेवातिदिशन्नाह—‘एवं’ सामान्यन्यायेन ‘सप्ता-
 नामपि’ रत्नप्रमादीनां पृथ्वीनां प्रत्येकं करणं ‘कुर्याद्’ विदधीत,
 ततश्चान्तिमधनं सर्वधनं चागच्छति । यथा—रत्नप्रमायां पर्यन्तप्रस्तटे
 आवलिकागतनरकावासप्रमाणं द्वे शते त्रिनवते २९३ एष किलादिः,

उत्तर ८, त्रयोदश प्रमत्तया गच्छ १३, ततो गच्छोत्तरयो सर्वो जात
 चतुरस्रश्चतस्र १०४, तस्मिन्नुत्तरहीने षण्णवतिप्रमाणे कृते आदिना
 त्रिनवत्यधिकद्विप्रमत्तप्रमाणेन युक्ते सति लब्ध सीम तक्षधनमित्—
 ६८९ । यदा अत एव राशौ प्रथमदृष्ट्या सदेधनमानेऽभिव्यते
 तदामौ राशिराशियुक्तो विधीयते जातं ६८२, ततो गच्छम्य त्रयो-
 दशलक्षणम्यार्द्धाभावाद्दुक्त एव राशिरर्द्धाक्रियते जात ३४१, तस्मिन्
 गच्छे गुणिने लब्ध सर्वधन ४४३३ । एव शर्कराप्रमादित्वपि आदि-
 प्रमाण गच्छप्रमाण च विज्ञाय पूर्वक्रमेणान्तिमधन च स्वयमेवाप्युक्त
 वाच्यमिति ॥ ४७ ॥ मांप्रतमाधुत्तरगच्छक्रमेणैवात्यमध्यमसर्वधनानि
 यथा ज्ञायन्ते तथा करणमाह—

गच्छगुणमुत्तर उत्तरुण्यि आदिसहितपनधयां ।

आदिसहितपद मज्जिमधया तु गच्छाहत्य सत्त्वं ॥४८॥

‘गच्छगुण’ गच्छाम्यन्त ‘उत्तरं’ उक्तरूपमेव क्रियते, ततस्तदेव
 ‘उत्तरोनित’ उत्तरप्रमाणराशिनोनीकृत मधया ‘आदिसहित’ आदि-
 राशिना युक्त विधीयते तदा ‘अन्त्यपन’ पर्यन्तवर्तिप्रतरनरकायाप्त-
 प्रमाण भवति । तथा ‘आदियुतार्द्ध’ तस्यैवादियुक्तस्य यदार्द्धं दलम्,
 तत्किम् ? इत्याह—‘मध्यमधन’ मध्यवर्तिप्रतरनरकाय भवति । तु-
 नन्दो भिन्नक्रमे गच्छाहतमित्यम्यानन्तर द्रष्टव्य, ततश्च मध्यमधनमेव
 ‘गच्छाहत तु’ गच्छाम्यन्त पुन ‘मर्व’ इति सर्वधन भवति ।
 यथा—गच्छेनेकेनपञ्चाशद्विप्रमत्तं गुणितमुत्तरमष्टलक्षण जात ३९२, यदे-
 तदेवोत्तरहीन पञ्चदशलक्षणादिसहित च क्रियते तदा जातमिद ३८९,
 एतदेव चान्त्यपनम् । यथा अयमेव राशिरादियुतोऽर्द्धाहतस्तदा जात-

मिदं १९७, एतदेव च मध्यप्रतरस्य पञ्चविंशतितमस्य नरकावास-
प्रमाणं भवति । पुनरस्मिन्नेव रागावेकोनपञ्चाशत्संख्यगच्छगुणिते सं-
पन्नमदः ९६९३, एतत्तु सर्वधनमिति । एवं रत्नप्रभादिष्वपि षट्सु
पृथिवीष्वन्त्यमध्यममर्वधनान्यानैतव्यानि । यथा—पृष्टपृथिव्यां गच्छेन
त्रिकलक्षणेन गुणितमुत्तरमष्टलक्षणं जाता चतुर्विंशतिः, ततोऽस्यामुत्त-
रोनायां त्रयोदशलक्षणेनादिना महितायां च जातेकोनत्रिंशत् २९,
एतत्तत्रान्त्यप्रस्तदधनं भवति । यदास्यैवादियुक्तस्यार्द्धमेकविंशतिलक्षणं
क्रियते तदा तन्मध्यधनं भवति । एतदेव गच्छाहतं सर्वधनं भवति,
तच्च त्रिपष्टिलक्षणम् ६३ इति ॥ ४८ ॥ मंप्रति प्रतिपृथिवि आव-
लिकागतनरकावामप्रमाणं प्रतिपादयितुमिच्छुः सुज्ञानत्वान्मुखकरणमना-
दृत्य भूमिकरणं तावत्प्रतिपादयन्नाह—

सगपयरा रूवृणा, अद्गुणा सांद्दियाद्दि समुहाओ ।

जं तन्थ सुद्धसेसं, इच्छियपयरस्स सा भूर्मा ॥ ४९ ॥

‘ स्वकप्रतरान् ’ प्रतिपृथिवि त्रयोदशैकादशनवादीन् ‘ रूपोनान् ’
एकेन हीनान् तथा ‘ अष्टगुणान् ’ अष्टभिर्गुणितान् सतः, किम् ?
इत्याह—‘ ओधय ’ अपनय त्वम्, कुतः सकाशात् ? ‘ स्वमुखात् ’
आत्मीयप्रथमप्रतरनरकावासप्रमाणान्, ततः यत् ‘ तत्र ’ रागौ ‘ शुद्धशे-
पं ’ अवशिष्टमित्यर्थः, किम् ? इत्याह—‘ ईप्सितप्रतरस्य ’ त्रयोदशादेः
सा ‘ भूमिः ’ तलगतनरकावासप्रमाणं भवति । यथा—रत्नप्रभायां स्व-
कप्रतरास्त्रयोदश, ते रूपोना जाता द्वादश, एते चाष्टगुणा जाता
यण्णवतिः ९६, तस्यां च स्वमुखाग्रादेकोनवत्यधिकशतत्रय ३८९—
प्रमाणाच्छोधितायां जातं २९३, इयमेव तत्र भूमिः । एवं सर्वत्र

योद्धव्यमिति ॥ ४९ ॥ इदानीं मुखमृमिप्रमाणानि वदसु पृथ्वीषु स्वयमेव ग्रन्थकार आह—

तिरिण्ण सय अउण्णउया, दो तेण्णउया य होति पद्माए ।

दो सय पचासीया, पचोत्तर दोरिण्ण वितियाए ॥ ५० ॥

सचाण्णउय च सय, तेचीस सय सय च पणुवीस ।

ससत्तरि अउण्णत्तरि, सत्ततीसा य उण्णतीसा ॥ ५१ ॥

तेरस मुहभूमिओ, दो दो रयणादिछट्टिअताण्ण ।

सेदिदयाण्ण करण्ण, सेदिदयवज्जिया सेसा ॥ ५२ ॥

त्रीणि शतान्येकान्नवतानि ३८९ हे शने त्रिनवत्यधिकं च २९३ भवत 'प्रथमायां' रत्नप्रमायामित्यर्थ, यथाक्रम मुखमृमिप्रमाणमेतन् । तथा हे शते पञ्चाशीति २८९ पञ्चोत्तरे हे शते २०९ 'द्वितीयाया' शकैरप्रमायामित्यर्थ ॥ ५० ॥ तथा सप्तनवत च शत १९७ त्रयस्त्रिंश शतम् १३३ एतत्तृतीयायामिति । तथा शत च पञ्चविंश १२५ सप्तमसति ७७ चतुर्थ्याम् । तथा एकान्नमसति ६९ सप्तत्रिंशच्च ३७ पञ्चम्याम् । तथा एकान्नत्रिंशत् २९ ॥ ५१ ॥ त्रयोदश १३ पष्ठम्याम् । किम् ? इत्याह—'मुखमृमी' यथाक्रम मुखमृमिप्रमाणे भवत । कथम् ? इत्याह—हे हे यथाक्रमम्, फासाम् ? इत्याह—'रत्नादिपष्ठघन्तानां' रत्नप्रमादीनां पष्ठपृथ्वीपर्यन्तानां पृथ्वीनाम् । यच्च पूर्वं "प्रथमाया द्वितीयाया" इति भणनेऽपि पुनरिह तयोरुपादानं कृतं तत्समुदायधर्मानुवर्तनार्थम् । ततः किम् ? इत्याह—'श्रेणीन्द्रकाणां' आवलिकागतनरकावामलक्षणानां प्रमाणानयनाय 'धरण' उपायविशेषः "मुखमृमिसमासश्च" (गा० ९४) इत्यादिलक्षण

वर्तते । इत्थं पृथीं यावत्करणत्रीजमुक्तं सप्तम्यां का वार्त्ता ? इत्याह—
 ' श्रेणीन्द्रकवर्जिता ' आवलिकागतनरकावास्तुदिहीना ' शेषा ' सप्तम-
 पृथ्वी, तस्यां दिक्ष्वैकैकस्यैव नरकावासरय भावाद द्विप्रभृतीनां च लोके
 शास्त्रे च श्रेणित्वेन सूद्धत्वादिति ॥ ५२ ॥ इत्थं प्रतिपृथिवि मुख-
 मृमिप्रमाणा [नि] प्रतिपाद्येदानीं सर्वपृथ्वीगतावलिकाप्रदिष्टनरका-
 वासप्रमाणानयनायैतदेवाह—

पत्थदतेरे पदमिल्लुयम्मि भूमि उ ता भवे गियमा ।

पायवतीते पण्णं, मुहं पुण्णं तं वियाणादि ॥ ५३ ॥

' पत्थदनेरे ' त्ति प्रस्तटत्रयोदशके रत्नप्रभापृथ्वीसंबन्धिनि ' पद-
 मिह्लुयम्मि ' त्ति यः प्रथमप्रस्तटत्र याऽऽवलिकागतनरकावाससंख्या,
 किम् ? इत्याह—' मृमिस्तु ' मृमिरेव सा ' भवेत ' र्यात् ' नियमात् '
 निश्चयेन । तथा ' माघदत्यां ' सप्तमपृथिव्यां यत्पञ्चकं नरकावासानां
 ' मुखं ' आदिः पुनः ' तत् ' पञ्चकं ' विजानीहि ' अवबुध्यस्व ।
 अत्राह रत्नप्रभादिपृथिवीप्याद्यन्तप्रस्तटनरकावाससंख्ये मुखभूमितयोक्ते,
 इह तु किमिति तद्वैपरीत्येन मुखभूमिप्रज्ञापना कृता ? अत्रोच्यते,
 विचित्रविवक्षाप्रधानत्वाच्छास्त्रकाराणामित्थमपि न कश्चिदोपः, परमा-
 र्थतस्तुल्यफलत्वाद् । एवमन्यत्रापि व्यत्ययनिर्देशहेतुर्वाच्य इति ॥ ५३ ॥
 पृथक्पृथक् पृथ्व्याश्रयेण मुखभूमियन्त्रकमिदम्—

नरकना०	रत्नप्र०	शुक्ररा०	वालुका०	पङ्कप्र०	धूमप्र०	तम.प्र०	भूमि.	३८९
मुक्तानि.	३८९	२८५	१९७	१२५	६९	२९		
मूमय.	२९३	२०५	१३३	७७	३७	१३		

इत्थं करणोपयोगिनी परिभाषां प्रतिपाद्य करणमाह—

वर्षपदं पृच्छति । मध्यमा तृमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अन्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मारक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्नलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषु, वसन्ति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदाद्यश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकतणएसु’ त्ति अक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि अक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेषु भवे, परिसात्रो आयरक्खऽणीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तद्द लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के? इत्याह—

तीसा य पण्णवीसा, पनरस दस चैव सयसहस्साइं ।

तिराणोणं पंचूणं, पंचैव अणुत्तरा णिरया ॥ ५६ ॥

त्रिंशन् चकारो भिन्नक्रमे ततः पञ्चविंशतिश्च पञ्चदश दश चैव 'शतसहस्राणि' लक्षा इत्यर्थः, त्रीणि एकं शतसहस्रं, कीदृशम्? इत्याह— पञ्चोनम्, पञ्चैव ' अनुत्तराः ' अत्यन्ताधमतया सर्वनरकावासप्रधाना निरयाः । अयमत्र भावः—रत्नप्रभायां त्रिंशन्नरकावासशतसहस्राणि भवन्ति । शकैराप्रभायां पञ्चविंशतिः । वालुकाप्रभायां पञ्चदश । पङ्कप्रभायां दश । धूमप्रभायां त्रीणि । तमःप्रभायामेकं शतसहस्रं परं पञ्चभिर्नरकावासैरूनम् । महातमःप्रभायां पञ्चैव नरकावासा इति ॥ ५६ ॥ इत्थं सामान्येन रत्नप्रमादिषु पृथ्वीषु पृथक्पृथक्सर्वनरकावासप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति तास्वेवावलिकावाह्यांस्तदितरांश्च नरकावासान् प्रमाणतः प्रतिपादयन् गाथासप्तकमाह—

सत्तट्टा पंच सया, पण्णण्डइ सहस्स लक्ख उणातीसं ।

रयणाए सेट्ठिगया, चोयाल सया उ तेत्तीसं ॥ ५७ ॥

'सप्तपटानि' सप्तपट्यधिकानि पञ्च शतानि पञ्चनवतिः सहस्राणि लक्षा एकोनत्रिंशत् पदकदेशेऽपि पदसमुदायोपचारात् 'रत्नायां' रत्नप्रभायां वक्ष्यमाणविशेषणान्यथानुपपत्तिवशेन श्रेणिवाह्या नरकावासा बोद्धव्याः, अङ्कतश्च २९९९९६७ । श्रेणिगता नरकावासाश्चतुश्चत्वारिंशच्छतानि, 'तुः' विशेषणार्थः, 'त्रयस्त्रिंशानि' त्रयस्त्रिंशत्समधिकानि भवन्ति, अङ्कतोऽपि ४४३३ ॥ ५७ ॥

सत्ताण्डइ सहस्सा, चउवीसं लक्ख तिसय पंचहिया ।

वीयाए सेट्ठिगया, छुवीस सया उ पण्णण्डया ॥ ५८ ॥

सप्तमवति सहस्राणि चतुर्विंशतिर्लक्षास्त्रीणि शतानि पञ्चाधिकानि
' द्वितीयाया ' शर्कराप्रमादानावलिक्वावाहनरकावासप्रमाणमेतत्, अद्भु-
तोऽपि [२४९७३०९ । श्रेणिगता नरकावामा षड्विंशति शतानि
पञ्चमवत्यधिकानि, ' तु ' पुनरर्थ, मवन्ति, अद्भुतश्च] २६९९ ॥१८॥

पच सया पण्यारा, भद्रगुडति सहस्र लख चोदस य ।

तस्याए सेदिगया, पद्मर्माया चोदस सया च ॥ ५६ ॥

षष्ठ शतानि ' षण्णार ' ति षड्दशाधिकान्याष्टानवति सहस्राणि
लक्षाश्चतुर्दश च ' तृतीयाया ' बालुकाप्रमाणयिव्यामावलिक्वाव्यतिरिक्त-
नरकावासप्रमाण भवति, अद्भापेक्षयापि १४९८९१९ । श्रेणिगता
नरकावासा पञ्चाशीतानि चतुर्दश शतानि, ' तु ' पुनरर्थ, भवन्ति
बोद्धव्या, अद्भुतोऽपि १४८९ ॥ १९ ॥

तैश्वर्या दोरिण्य सया, श्वरगुडति सहस्र श्व य लखत्वाद् ।

पकाए सेदिगया, मत्त सया दोंति सचहिया ॥ ६० ॥

त्रिनवते हे शते नवनवति सहस्राणि नव लक्षाणि 'पद्मायां' पद्म-
प्रमायां चतुर्थेणयिव्या श्रेणिवर्जितनिरयावासप्रमाणमेतन्, अद्भुतोऽपि
९९९२९२ । श्रेणिगता निरया सप्त शतानि भवन्ति सप्ताधिकानि,
अद्भुतोऽपि ७०७ ॥ ६० ॥

सच सया पण्यतीसा, श्वरगुडति सहस्र दो य लखत्वाद् ।

धूमाए सेदिगया, पयण्डा दो सया दोंति ॥ ६१ ॥

सप्त शतानि षष्टत्रिंशानि नवनवति सहस्राणि द्वौ च लक्षौ
' धूमायां ' धूमप्रमायां षष्ठमष्टयिव्यामावलिक्वाविद्वन्निरयावामप्रमाण-

(३२) मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

मिदम्, अद्भनश्च २९९७३९ । श्रेणिगता नरकावामाः पञ्चपटे डे
शते भवतः, अद्भतोऽपि २६९ ॥ ६१ ॥

गावगाडं च सहस्सा, गाव चेत सया ह्वंति वतीसा ।

पुद्वीए छट्टीए, पडगागागोस संखेवो ॥ ६२ ॥

सेद्विद्वयगाण्या गां, तेवट्टी खलु ह्वंति छट्टीए ।

पंचेव सत्तपीए, पडगागा गांत्य बोधव्वा ॥ ६३ ॥

नवनवतिश्च सहस्राणि नव चैव शतानि भवन्ति द्वात्रिंशानि ' ए-
थिव्यां पड्यां ' तमःप्रमाभिधानायां ' प्रकीर्णकानां ' श्रेणिवाहनरका-
वासानां ' एयः ' अनन्तरोक्तः ' संक्षेपः ' संक्षिप्यते—वस्त्वियत्तयाऽ-
वभ्रियतेऽनेनेति संक्षेपः—प्रमाणं भवतीति, अद्भतोऽपि ९९९३२॥६२॥
' श्रेणीन्द्रकनरकाः ' आवलिकाप्रविष्टनरकावामाः ' णं ' इति वाक्या-
लङ्कारे त्रिपष्टिः ६३ । ' खलु ' इति निश्चये ' भवन्ति ' संपद्यन्ते
पठ्याम्, पुनः पष्टपृथ्वीग्रहणं विस्मरणशीलाशीप्यावबोधार्थम् । तथा
पञ्चैव सप्तम्यां दिग्गताः । ' प्रकीर्णकाः ' विप्रकीर्णनरकावामा न स-
न्तीति बोद्धव्या इति ॥ ६३ ॥ इत्थं प्रत्येकं पृथ्वीपवावलिकावाहानां
तदितरेयां च नरकावासानां प्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति सर्वावलिकावाह-
नरकावामप्रमाणं तदितरप्रमाणमुभयप्रमाणं चाभिधित्सुर्गाथाद्वयमाह—

एवं पडगागागाणं, तेसीति होति सयसहस्साइं ।

गाडई वावि सहस्सा, तिरिण सया चैव सीयाला ॥ ६४ ॥

गाव चैव सहस्साइं, छ चैव सया ह्वंति तेवगाणा ।

सेद्विद्वयगिरयाणां, एवं दुद्वयो वि चुलसीति ॥ ६५ ॥

‘एव’ प्रत्येकगणिताना सर्वेषा मीलने ‘प्रकीर्णकानां’ आवलिका-
वाहनरकावासानां त्र्यशीतिर्भवति शतसहस्राणि नवतिश्चापि सहस्राणि
त्रीणि शतानि चैव ‘सीयाळ’ ति सप्तचत्वारिंशानि, अङ्कतोऽपि
८३९०३४७ ॥ ६४ ॥ नव चैव सहस्राणि पद् चैव शतानि भवन्ति
‘सैवण्ण’ ति त्रिपञ्चाशदधिकानि ‘श्रेणीन्द्रकनिरयाणां’ आवलिका-
प्रविष्टनरकावासलक्षणानां सर्वेषां मेलने सति, अङ्कतोऽपि ९६९१ ।
‘एव’ प्रत्येकगणितयो ‘उमयतोऽपि’ उमयोरपि रास्योर्यदा समुदायेन
गणना क्रियते तदा चतुरशीतिशतसहस्राणि भवन्तीति, अङ्कतोऽपि
८४००००० ॥ ६५ ॥ इदानीं प्रकीर्णकनामानो नरकावासा यत्राव-
तिष्ठन्ते तत्स्थालनिरूपणायाह (यंथाय ९००) —

दिसि विदिसि अतरगया, यारया उ परयागा दुणेयवा ।

छसु वि पुद्वीसु भणिया, जहाणुपुर्वीणं पविभागा ॥ ६६ ॥

विभक्तिवचनव्यत्ययाद् दिशा विदिशा च ‘अन्तरगता’ अन्तरा
लवर्तिन ‘नरकास्तु’ निरया पुन प्रकीर्णका मुणितव्या । कासु ए-
थ्वीप्यय ध्यवहार ? इत्याह—‘पटुस्थपि’ पटुस्थैव एथ्वीपु न तु सप्त-
म्यापि । ‘भणिया’ आगमज्ञैर्निरूपिता ‘यथानुपूर्व्या’ यत्प्रकार-
याऽऽनुपूर्व्या ते व्यवस्थितास्तपेत्यर्थः । ते च कर्म भूता ? इत्याह—
‘प्रविभागा’ प्रविभज्यन्ते—नानासंस्थानरूपतया विकल्प्यन्ते ये ते
तथेति ॥ ६६ ॥ सप्तस्थावलिकाप्रविष्टानां नरकावासानामवस्थानक्रमं
प्रतिपादयितुमिच्छुराह—

सीर्मतगो उ उवरि, मव्वपहे होइ अण्णइहणो ।

सव्वीसि यारयाणां, एणुञ्च एकमेकस्स ॥ ६७ ॥

‘सीमन्तकस्तु’ सीमन्तकनामैव नरकन्द्रकः ‘उपरि’ प्रथम इत्यर्थः, ‘सर्वाधः’ सर्वेषामिन्द्रकाणामधोभागवर्ती भवति ‘अप्रतिटानः’ सतमष्ट्यीन्द्रकः । शेषाणां का वार्ता ? इत्याह—‘सर्वेषां’ निर्याणाभावलिकागतानां मध्ये ‘एकः’ इति एकैको नरकावासः ‘ऋजुः’ ममश्रेणिव्यवस्थिततयाऽभिमुखः, कस्य ? इत्याह—एकैकस्य नरकावासस्य । इदमुक्तं भवति—सर्वेषामिन्द्रकनरकावासाः समश्रेणितया ऊर्ध्वो-धोभावेन व्यवस्थिताः, ये च शेषा आवलिकाप्रविष्टा नरकावासास्तेऽप्येवमेवेति ॥ ६७ ॥ अथावलिकाप्रविष्टेष्वेव वृत्तत्रयत्रचतुरस्रनरकावासप्रमाणप्रतिपादनायैकदिगपेशया प्रतिप्रथिवि मुखमूमिप्रमाणानयनाय करणं तावदाह—

अजगापयणं पट्टमं, संसा परपथररहिय ह्यंति मुहा ।

सगपयरेहि विरहिया, रूवृणंहि मुहा भूर्मा ॥ ६८ ॥

एकोनपञ्चाशत्प्रथमं मुखम् । ‘शेषाणि’ शर्कराप्रभादिप्रथिवीसंबन्धीनि ‘परप्रतररहितानि’ उपरितनष्ट्यीप्रस्तत्प्रमाणरहितानि उपरितनष्ट्यीमुखान्येव भवन्ति मुखानि । तथा ‘स्वकप्रतरः’ त्रयोदशादिभिः ‘विरहितानि’ परित्यक्तानि, कीदृशः ? इत्याह—‘रूपोनेः’ रूपरहितैर्द्वादशादिप्रमाणैरिति भावः, ‘मुखानि’ विवक्षितनष्ट्यीगतान्येव ‘भूमयः’ तलानि भवन्ति । अयमत्र तात्पर्यार्थः—यथा रत्नप्रभायामेकान्नपञ्चाशन्मुखम्, एतदेव शर्कराप्रभायां रत्नप्रभाप्रतरहीनं संजातपट्टत्रिंशत्संख्यं मुखम्, एतदेव वालुकाप्रभायामेकादशलक्षणशर्कराप्रभाप्रतररहितं पञ्चविंशतिलक्षणं मुखम् । एवं तावन्नेयं यावत्तमः—प्रभायां चत्वारो मुखमिति । एवं त्रयोदशकादशनवकादिलक्षणैः स्व-

अनरममाणं रूपहीनि परिहीणानि स्वमुस्तान्येवैकाक्षपद्माक्षदादीनि मू-
न्यो भवन्ति मतत्रिंशत्पूर्वैवशक्तिमतदनादिका इति ॥ ६८ ॥ एव
सति यानि प्रमाणानि मुम्बमूयो[रव]म्बानि तानि दर्शयितुमाह—

अत्रयापयणं छर्त्तामा पणुवीसा दुमट्ट नव चत्तरो ।

सत्तर्त्तास छर्त्वीसा, सत्तर द्म पच दो य द्विसि ॥ ६९ ॥

अष्टमपद्यात् पदत्रिंशत् पद्यविंशति 'दुमट्ट'ति अष्टद्वय षो-
डश इत्यर्थे, नव चत्वार इति मुम्बानि । मृमय पुन सत्त्रिंशत् पद-
विंशति 'सत्तर' ति मतदश दश पद्य द्वौ च दिश्विति ॥ ६९ ॥ म्या-

पना-इत्य दिशु
मुम्बानि मृमीश्र
प्रतिपाद्य विदिशु
तथैव प्रतिपादयन्
श्रुतमाह—

अक्षरमा०	रत्न०	शर्त्ता०	वाजु०	पंच०	पूज०	तथ०
मुम्बानि	४५	३६	२५	१६	९	४
मूम्ब	३७	२६	१७	१०	५	२

अट्टयार्त्तास पद्य, सेसा परपपररहिय ह्येति मुदा ।

सगपपरोर्दि विरहिया, रूवृणोर्दि मुदा मृमी ॥ ७० ॥

अष्टचत्वारिंशत्तरकावामा प्रथम मुम्बमिति गम्यते । 'शेषाणि'
शङ्कप्रमाप्रभृतिरूपीर्षन्धीनि परप्रतररहितानि भवन्ति मुम्बानि ।
दिमुक्त भवति ! रत्नप्रमामुम्बनष्टचत्वारिंशत्सम्बन्ध, शङ्कप्रमाया
पुन परप्रतौ रत्नप्रमामवन्धिभिन्नुद्योदशमिच्छनीरुत रत्नप्रमामुम्बमेव
मुम्बं भवति, तद्य पद्यत्रिंशद्रूपम् । एवं शङ्कप्रमामुम्ब स्वप्रतररहित
बन्धुप्रमाया मुम्ब भवति, पतद्य चतुर्विंशति । एवं नावन्नेय शब्दन्
वर्तानि । इत्यं मुम्बान्यभिषाय मृमी प्रतिपादयन्नाह—स्वप्रतरोर्विर-

हितानि, कथंमूर्तेः? इत्याह—रूपोनेः मुखानि भूमयो भवन्ति । यथा—रत्नप्रभायामष्टचत्वारिंशन्मुखम्, तदेव स्वप्रतरे रूपोनेद्वादशप्रमाणरूनीकृतं जाता षट्त्रिंशत्, इयमेव तत्र भूमिः । तथा शर्कराप्रभामुखं पञ्चत्रिंशद्रूपं स्वकप्रतरे रूपोनेरूनीकृतं [संजाता पञ्चविंशतिः, इयमेव तत्र भूमिः । तथा बालुकाप्रभामुखं चतुर्विंशतिरूपं स्वकप्रतरे रूपोनेरूनीकृतं] संजाताः षोडश, एत एव तत्र भूमिः । एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु स्वमुखेभ्यो रूपोनेस्वप्रतरहीनेभ्यो भूमयः साव्या इति ॥ ७० ॥ अथ पूर्वगाथोक्तोपायलब्धमेव मुखप्रमाणं भूमिप्रमाणं च क्रमेण प्रतिपादयन्नाह—

अडयाला पणतीसा, चउवीसा पनरस दृ तिरणोव ।

छत्तीसा पणुवीसा, सोलस णव चउर एणं च ॥ ७१ ॥

अष्टचत्वारिंशत् पञ्चत्रिंशत् चतुर्विंशतिः पञ्चदशाष्टौ त्रय एवेति रत्नप्रभादिषु षट्सु पृथ्वीषु विदिक्षु [मुखानि], भूमयस्तु षट्त्रिंशत् पञ्चविंशतिः षोडश नव चत्वार ए-
कश्चेति विदिक्ष्वेशान्यादिषु । स्थापना-

नरकनामा०	रत्न०	शर्क०	बालु०	पंक०	धूस०	तम
मुखानि	४८	३५	२४	१५	८	३
भूमयः	३६	२५	१६	९	४	१

सप्तमपृथिव्यां तु एकत्वात्प्रतरस्य मुखभूमिकल्पनाया अभाव इति ॥७१॥

इत्थं करणोपयोगिनीर्मुखभूमिः प्रतिपाद्य गाथासप्तकेन करणमाह—

सुहभूमिसमासद्धं, दिसाण विदिसाण होति ख्वृणं ।

सयपयरोहि गुणोयं(डं), सोहणयं सोहय इमं तु ॥ ७२ ॥

मुखभूमिसमासाद्धं ' दिशां विदिशां ' इति दिग्बर्तिनां विदिग्ब-

तिना च नरकावासाना विधेयम् । पर दिम्बर्तिसमासात्पिप्लया विदि-
 मरकावामममासाद्भवति रूपेणम् । तत किं कार्यम् ? इत्याह—
 ' स्वप्नरौ ' त्रयोदशादिभिर्गुणयित्वा ' शोधनकं ' शोधनीयराशिं
 प्रतरगुणनागतराशेर्मध्यात् ' शोधय ' अपनय ' इदं तु ' यक्ष्यमाण
 पुन ॥ ७७ ॥ यथा—

पुट्नीपन्यदत्तुल्ल, सोदृण्य रयणमादिसु दिसामु ।

वारस वारस नय छ ध छ, ध तियणोव विदिसामु ॥७३॥

' एर्ध्याप्रमत्ततुल्य' एधिव्या एधिव्या ये त्रयोदशैकादशादय प्रमत्त-
 ताम्प्रमाण ' शोधनक' शोधन भवतीति । कासु ? इत्याह—' रयणमा-
 इमु' ति रत्नप्रमादिषु एर्ध्याषु ' दिक्षु ' दिम्बर्तिनरकावासविषये ।
 तथा द्वादश द्वादश नय पट् च पट् च त्रय एव ' विदिसु' विदिम्बर्तिन-
 रकावासविषये इति ॥७३॥ इदमेव शोधनक क्यमुत्पद्यते ? इत्याह—

सन्नेसि पन्यडाण्, एगदिसाए उ परमाणोण् ।

एकेकूणो ठाविय, तिभागसेस तु सोदृण्यं ॥ ७४ ॥

' सर्वेषा प्रमत्ताना' त्रयोदशादीना सवन्धिनो नरकावासान्
 एकस्या दिशि ' तु ' पुनरर्थे उपलक्षणत्वाद्दिशि च वर्तमानान्
 ' प्रतरमानेन ' प्रतरप्रमाणा वारा इत्यर्थे ' एकेकानान् ' एकेकेन
 परिहीणान् स्थापयेत्, ततस्त्रिभिर्विमजेत्, तत्र ' त्रिभागशेष तु '
 त्रिभागावशिष्ट पुन शोधनक नानीहीति शेष ॥ ७४ ॥ एव
 शोधनके द्विपकारे सिद्धे सति किं कार्यम् ? इत्याह—

एय बाहमाभोञ्जणेनु सेम तिरा विमड्उण् ।

निति ठाणोहि ठवेउ, सोदृण्यगस्तावि हर भाग ॥ ७५ ॥

‘एतत्’ शोधनकं ‘वाहाग्रान्’ मुखमृमिममासाह्नस्य प्रतरगुणनेन
 लब्धनरकप्रमाणलक्षणान्मकाशान् ‘अपनीय’ त्यक्त्वा यच्छेषं तत्त्रि-
 भिर्विभज्य यद्बन्धं तत्त्रिषु स्थानेषु स्थापयित्वा ‘शोधनकस्यापि’
 द्विरूपस्य हर भागम् ॥ ७५ ॥ कैः ? इत्याह—

तिहि चैव सयाकालं, जं लद्धं तं तिहा उ काउरां ।

दो भागा उ तंसे, पक्खेवो एग चउरंसे ॥ ७६ ॥

त्रिभिश्चैव ‘सदाकालं’ यदा यदा वृत्तादिसंख्याऽऽनेतुमिष्यते
 तदा तदेत्यर्थः । ततो यद्बन्धं तत् ‘त्रिधा तु’ त्रिधैव कृत्वा ततोऽपि
 ‘द्वौ भागौ तु’ त्रिभागलक्षणां पुनः ‘त्र्यम्ने’ त्र्यम्नराशौ प्रक्षिप्यत
 इति प्रक्षेपः—न्यास्यो राशिर्विवेः, तथा एको भागश्चतुरस्रे प्रक्षेप इति
 ॥ ७६ ॥ आह यदा शोधनकं त्रिभिरपि विभक्तं न शुष्यति तदा
 का वार्ता ? इत्याह—

सोद्व्या दो उद्धरिया, तत्येगो तंसि एग चउरंसे ।

एगुद्धरियं तंसे, एगा वाहा इवति एसा ॥ ७७ ॥

‘शोधनके’ उक्तलक्षणे यदा द्वावुद्धरितौ लभ्येते तदा ‘तत्र’
 तयोर्मध्ये एकोऽङ्कः ‘त्र्यम्ने’ त्र्यम्नराशौ एकः ‘चतुरस्रे’ चतुरस्रराशौ
 प्रक्षिप्यते । अथ ‘एकं’ एकरूपमङ्कस्यानमुद्धरितं वर्तते तदा तत्त्र्यस्रे प्रक्षे-
 पणीयम् । एवं सति किं सिद्धम् ? इत्याह—एका दिग्गता विदिग्गता
 च ‘वाहा’ नरकावासश्रेणिलक्षणा ‘भवति’ संपद्यते ‘एया’ पूर्वोक्ता
 ॥ ७७ ॥ ततोऽपि किं सपन्नम् ? इत्याह—

एयं एगदिसगं, चउसंगुणियं तु होइ सन्वगं ।

पुढवीए पुढवीए, वट्टा तंसा य चउरंसा । ७८ ॥

‘ एतन् ’ पूर्वक्रमलब्ध ‘ एकदिगम् ’ पूर्वाद्येकदिगात्तरकावासा-
प्रमाण भवति, उपलक्षणत्वाद्धिदिगम् च । ‘ चतुःसगुणितं तु ’ चतुर्भि-
र्गुणितं पुनरेतदेव ‘ भवति ’ जायते ‘ सर्वायं ’ सर्वदिग्बिदिग्बर्तिनरका-
वासाप्रमाणम्, क ? इत्याह—‘ द्यविव्यां द्यविव्यां ’ रत्नप्रमादिषु षड-
स्रष्ट्वीपर्यन्ताम्बिति भाव । किमुक्तं भवति ? इत्याह—‘ वृत्तात्प्रसा-
चकरो ’ मित्रकर्म ततश्चतुरसाश्च नरकावामा भवन्ति ॥ ७८ ॥

अथमन्य गाथासप्तकस्य भाव—

यथा रत्नप्रमाया पूर्वस्यां दिश्येकान्नपद्याशन्नरकावासा सुखम्,
सप्तत्रिंशद्भूमिः, ततो सुखभूमिसमासाद्धं माता त्रिचत्वारिंशत् ४३ ।
अस्यां प्रयोदशभिर्गुणिताया मातानि पञ्चशतान्येकोनपदानि ११९,
एतदेव च माहात्म्यम् । अग्राश्च त्रयोदशप्रसूतप्रमाण शोषनकं शोष-
नीयम् । अनु केऽमी प्रयोदश ये शोष्यन्ते ? इत्युच्यते—सर्वप्रसूतप्रमाण
रत्नप्रमायां त्रयोदश, तावतो वारांश्च प्रथमप्रसूतप्रथमदिगात्तरकावा-
साप्रमाणमेकोनपद्याशत्संख्यमेष येकोनतया सस्थाप्यते यावत्सप्तत्रि-
ंशत्, तत एतेषु राशिषु प्रत्येक त्रिभिर्विभक्तेषु यथाक्रमं शुद्धशेषम्—
१-०-२-१-०-२-१-०-२-१-०-२-१-०-२-१ । एव पद्यानामेक-
कना चतुर्णां च द्विकानां मीलने जातं प्रथमस्रष्ट्वीप्रसूतप्रसूतं शोषन-
कम् । तच्च माहात्माच्छोषितं ततो मातमिदं ११९, अन्यं च त्रिभि-
र्भागै लब्धं द्व्यधीतं शतम्, तच्च वृत्तस्यसचतुरस्रसङ्कितेषु त्रिषु स्था-
नेषु म्याप्यते, ततश्च शोषनकस्यापि त्रयोदशलक्षणस्य त्रिभिर्भागौ

१ अथ “ तेषं ” (नि० इ० १-२-२६) इति सूत्रप्रवृत्तिः । अथ+एके=०
अथ इ+एके=अथ एके=॥

दीयते, लब्धश्रतुष्कक एकश्रावशिष्टः, स च चतुष्ककस्त्रिषु स्थानेषु
स्थाप्यते, तत्र च द्वौ चतुष्कौ त्र्यक्षेपु क्षिप्येते एकश्च चतुष्कश्चतुर-
क्षेपु, यश्चेकोऽवशिष्टः स त्र्यक्षेपु क्षिप्यते, ततो जातं रत्नप्रभायां पूर्व-
दिग्गतवृत्तादिराशित्रयम्, तच्चेदम्-१८२-१९१-१८६। यदा चतु-
र्दिगपेक्षया चिन्त्यते तदैतदेव राशित्रयं प्रत्येकं चतुर्भिर्गुण्यते, ततश्च
वृत्तादीनां सर्वाग्रं भवति, तच्चाग्रे स्वयमेव शास्त्रकारः प्रतिपादयिष्यति।
विदिक्षुः पुना रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तटे ऐशान्यामष्टचत्वारिंशत्तरकावासाः,
तेऽप्येकैकहान्या दिग्गतनरकावासक्रमेण स्थाप्यन्ते यावत् पट्टत्रिंशत्,
ततश्चेतेषु राशिषु प्रत्येकं त्रिभिर्मन्त्रेषु लब्धमवशिष्टं यथाक्रमम्—
०-२-१-०-२-१-०-२-१-०-२-१-०-२-१-० । एवं चतुर्णां
द्विकानामेककानां च मीलने द्वादशरूपं शोधनकं भवति, शेषं सर्वं
दिग्बद्धोद्भव्यम् । एवमन्यास्वपि पृथ्वीषु सर्वां करणभावना कार्येति ॥

संप्रति प्राकरणेन साधितान् वृत्तादिनरकावासान् प्रतिप्रथिवि गाथा-
पट्टकेन कथयन्नाह—

अडवीसा चोसट्टा, चोयाला सत्त सत्त य सया उ ।

वारस चोयालाया, अडवीसहिया उ विदिसासु ॥ ७६ ॥

अष्टाविंशानि चतुःपट्टानि चतुश्चत्वारिंशानि, कानि ? इत्याह—
सप्त सप्त शतानि चशब्दतुशब्दौ पूरणार्थौ । इदमुक्तं भवति—रत्नप्रभाया-
मष्टाविंशानि सप्त शतानि वृत्तानाम्, चतुःपट्टानि सप्त शतानि त्र्यस्रा-
णाम्, चतुश्चत्वारिंशानि सप्तैव शतानि चतुरस्राणां नरकावासानां दिक्षु
सर्वाग्रं भवतीति । तथा 'वारस चोयालाया अडवीसहिय' त्ति द्वादश-
भिश्चतुश्चत्वारिंशताऽष्टाविंशत्या चाधिकानि सप्त सप्त शतानीति संबध्यते,

‘ तु ’ पूर्ववत् । इदमत्र हृदयम्-हृदयाधिकानि चतुश्चत्वारिंशदधि-
कान्यष्टाविंशत्यधिकानि च सप्त शतानि यथाक्रम वृत्तत्रयत्रचतुरस्रप्रमाण
भवति ‘ विन्दिषु ’ विदिष्विषये । एव सर्वत्र । अङ्कतोऽपि दिक्षु
वृ० ७२८, श्र० ७६४, च० ७४४ । विदिक्षु वृ० ७१२, श्र०
७४४, च० ७२८ ॥७२॥ एतद्रत्नप्रमायाम् । शर्कराप्रमायां पुनः—

चत्ता य अङ्कसङ्का, छप्पचहिगा य चउ चउ सया उ ।

चउवीसा छप्पयणा, चत्तालाहिगा य विदिसामु ॥ ८० ॥

चत्वारिंशानि ‘ च ’ पूर्ववत्, अष्टपष्टानि षट्पञ्चाशदधिकानि च
चत्वारि [चत्वारि] शतानि ‘ तु ’ पूर्ववत्, दिक्षु ४४०-४६८-४९६ ।
तथा चतुर्विंशानि षट्पञ्चाशानि चत्वारिंशदधिकानि च चत्वारि च-
त्वारि शतानीति सवध्यते विदिष्विति, ४२४-४९६-४४० ॥८०॥
अथ तृतीयायाम्—

चत्ता चउमङ्का या, चावयणा दोरिण दोरिण उ सया उ ।

अङ्कवीसा चावयणा, चचहिया चैव विदिसामु ॥ ८१ ॥

चत्वारिंशे चतुःपष्टे चकारो मिश्रकमे ततो षापञ्चाशे च ‘ द्वे द्वे
ह्यु शते तु ’ द्वे द्वे एव शते पुनर्भवतो दिक्षु, २४०-२६४-२९२ ।
तथाष्टाविंशे षापञ्चाशे चत्वारिंशदधिके चैव द्वे द्वे शते इति योज्यते,
२२८-२९२-२४० विदिष्विति ॥ ८१ ॥

चारहिय वृत्तिस, वीसहियं तह सयं चउत्थीए ।

चउरहिय वीसहिय, चारहिय चैव विदिसामु ॥ ८२ ॥

हृदयाधिक ह्यत्रिंशं विंशत्यधिक तथेति समुच्चये, शतमिति सर्वत्र
संबध्यते, चतुर्षां नरकशयिष्यां ११२-१६२-१२० दिक्षु । तथा

वर्षपदं घृच्छति । मध्यमा तृभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषक्तत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवृज्जाति ग्रन्थिवन्वं करो-
तीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषक्तत्वात्,
तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे,
तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धयद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृही-
तविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं त्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो
ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि
सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’
इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः
ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव
सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सत्त्वे, सोहृम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमारोसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिषदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे
ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृ-
थगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकतणएसु’ त्ति
अक्रसत्कनिल्येषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्सपि अक्रविमानेषु परि-
षदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७६ ॥ उपरितनटेवलोकेषु परि-
षदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कृष्णविमारोसु भवे, परिसात्रो आयरक्खएणाया य ।

एगविमारो सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

तत्र रत्नप्रभाया सप्तनवतिर्भवति सुखम्, एकानपञ्चाशतो दिक्स-
बन्धिनामष्टचत्वारिंशत्तश्च विद्विक्सत्रन्धिना नरकायामानां समामे
पत्तन्सख्यामयवान् । सप्ततिरिभिरधिकका भवेद्भूमि, इयमपि सप्तत्रिं-
शतो दिम्बर्तिना षट्त्रिंशत्तश्च विद्विम्बर्तिना मीलने सपधने । एव
शेषष्टर्ष्वीष्वपि मुम्बभूमिप्रमाणभावना कार्या । तथैकमततिर्भवति सुखम्,
भूमिरेकपञ्चाशद्वितीयायामिति ॥ ८५ ॥ एकानपञ्चाशन् त्रयत्रिंशत्,
किम् ? इत्याह—यथाक्रम मुम्ब भूमी च भवनमृतीयायां षष्टिव्याम् ।
तथैकत्रिंशदेकानविंशतियेयाक्रम मुम्बभूम्यां भवतश्चतुर्थ्या षष्टिव्यामिति
॥ ८६ ॥ षष्ठमष्टिव्या विमन्त्रिलोपश्च प्राट्ठत्वान् सप्तदश नव
मुम्बभूमी भवत । तथा सप्त त्रिक च सुखभूमी भवत षट्षष्टिव्याम् ।
तथा 'पणुवीम' सि षष्टविंशति 'तिवीस' सि त्रयोविंशति 'ट्टार' सि
अष्टादश 'तिर' सि त्रयोदश षष्ठादश षट् च 'शोच्य' शोधनक भवति यथा-
क्रम रत्नप्रभादिष्टर्ष्वीषु प्रतिष्टथिवि त्रयोदशद्वादशादिदिम्बर्तिशोधनक

मीन्ने एतत्सम्ब-
शोधनक्रममवादि-
नि ॥ ८७ ॥ स्थापना
—दृश्यमुपायमुक्तवा
करणमाह—

नक्षत्रा०	रत्न०	दश०	वातु०	वर्क०	पुन०	सप्त०
मुशानि ।	१७	७१	४९	३१	१७	७
भूयः ।	७३	५१	३३	१९	९	३
शोधनक०	३५	२३	१८	१३	११	६

मुद्भूमिसमासद्, येदगुण्य सोदगुण्य तिहि भश्य ।

सोदगुण्यनुय चउराह्य च वद्दाइ रयणाए ॥ ८८ ॥

मुम्बभूम्यो—आगुदिष्टस्वरूपयो समासादं प्रतीतार्थमेव 'बेधगुण'
प्रतिष्टथिवि स्वप्रतरप्रमाणगुणित 'शोधनकोन' शोधनकपरिहीणं पुन-

स्त्रिभिः 'भक्तं' अपहृतं शोधनकयुतं 'चतुराहतं च' चतुर्भिर्गुणितं पुनः 'वृत्तादि' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रनरकावासप्रमाणं स्यात् 'रत्नायां' रत्नप्रभायामिति ॥ ८८ ॥ एवमपि कृते यथा वृत्तनरकावासप्रमाणं परिपूर्णं संपद्यते तथाऽभिदधानः सर्वष्ट्वर्थाप्ययमेव क्रम इति प्रतिपादयन्नाह—

द्विसि विदिसाण समासे, मञ्जिमनरद्वंद्वेण द्वि सञ्चनं ।

पुट्वीए पुट्वीए, चट्टा तंग्या य चट्टरंमा ॥ ८९ ॥

द्विशां विद्विशां च संवन्धिनो ये वृत्तादयो नरकावासास्तेषां समासे पूर्वोक्तक्रमेण कृते सति मध्यमनरकेन्द्रकः सह सर्वाग्रं वृत्तनरकावासानां भवति । यथा रत्नप्रभायां तथा 'ष्टव्यां ष्टव्यां' अक्षराप्रभादिकायां वृत्ताख्यस्राश्रकारो भिन्नक्रमे ततश्चतुरस्राश्च नरकावासा भवन्ति ॥ ८९ ॥ अयमस्य गाथाद्वयस्य भावार्थः—

यथा रत्नप्रभायां सप्तनवतिमुखं ९७ त्रिसप्ततिभूमिः ७३, ततो मुखभूमिसमासाद्धं जाता पञ्चाशीतिः ८५, अस्यां च त्रयोदशलक्षणाचलम्बकगुणितायां जातान्येकादशगतानि पञ्चाधिकानि ११०५, एतेभ्यश्च शोधनके पञ्चविंशतिलक्षणे शोधने जातं १०८०, अस्य च त्रिभिर्भागे लब्धानि त्रीणि गतानि षष्ट्यधिकानि ३६०, एतच्च वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रसंज्ञितेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततश्च शोधनकस्यापि पञ्चविंशतिलक्षणस्य त्रिभिर्भागो दीयते, लब्धोऽष्टक एकश्चात्रावशिष्टः, स चाष्टकत्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र च द्वावष्टकौ त्र्यस्रेषु क्षिप्येते, एकश्च चतुरस्रेषु, यश्चैककोऽवशिष्टः सोऽपि त्र्यस्रेषु क्षिप्यते, ततो राशित्रयं चतुष्केण गुण्यते, पश्चात्प्रथमराशौ त्रयोदशेन्द्रकाः

क्षिप्यन्ते, ततो जात रत्नप्रभाया द्विविदिम्बति वृत्तादिगणितत्रयम्,
तत्रेदम्—वृ० १४९३, श्र्य० १९०८, च० १४७२ । एवं शेषा
स्तपि घणिवर्षेषु तर्कीयमुम्बमिशोभनकान्यपेक्ष्य भावना कर्षेति ॥ छ ॥

इदानीं “मुहम्मिसमामद” (गा० ८८) इत्यनेन करणेन
द्विविदिशां योगपद्येन वृत्तादिनरकावामप्रमाण यदागत तद्रत्नप्रभादि-
ष्टर्षीषु षडक्षयकप्रदर्शयन् माथापदूफमाह—

चौरस सय तेवयशा, पयसरस सया उ अट्टमहिगा उ ।

चौरस सय वावचर, चट्टाई होंति रयशाए ॥ ६० ॥

चतुर्दश शतानि त्रिपद्याशानि, पद्यदश शतानि ‘तु’ पुनरर्थ,
अष्टमिरथिकानि, मकारोऽप्यक्षणिक, ‘तु’ पूरणार्थ, चतुर्दश शतानि
ह्रासततानि, किम् ? इत्याह—‘वृत्तादय’ यथाक्रमं वृत्त १४९३—
श्र्यस १९०८ चतुरसा १४७२ नरकावामा भवन्ति ‘रत्नायो’
रत्नप्रमामामिति ॥ ९० ॥

अट्ट सय पचइचर, नव चैव सया उ होंति चउर्वासा ।

छरयवया अट्ट सया, चट्टादी होंति बीयाए ॥ ६१ ॥

अष्ट शतानि पद्यमत्ततानि, नव चैव शतानि ‘तु’ पुनरर्थो
भवन्ति चतुर्विंशानि, पणवतान्यष्टौ शतानि, किम् ? इत्याह—
‘वृत्तादय’ वृत्त ८७९ श्र्यस ९२४ चतुरसा ८९६ भवन्ति
द्वितीयायां घणिव्यामिति ॥ ९१ ॥

चउ सय सचचर पच सौल चउरो सया उ थायाउया ।

पुनर्वाए तउपाए, चट्टा तंसा य चउरमा ॥ ६२ ॥

पचवारि शतानि सप्तसप्तानि, पद्यशतानि षोडशानि, चत्वारि

(४६)

मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

शतानि ' तुः ' पुनरर्थः द्वावतानि प्रथिव्यां तृतीयायाम्, किम् ?
इत्याह—वृत्ताः ४७७ त्र्यस्राः ९१६ ' चः ' समुच्चये चतुरस्राश्च ४९२
नरकावासा भवन्तीति ॥ ९२ ॥

तेवीसा वावगणा, वृत्तीसा दोगिण दोगिण य सया उ ।

पुढ्वीइ चउत्पीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९३ ॥

त्रयोविंशे द्वापञ्चाशे द्वात्रिंशे ' दोगिण दोगिण य ' त्ति द्वे द्वे च
शते ' तुः ' पूर्ववत् प्रथिव्यां चतुर्थ्याम्, किम् ? इत्याह—' वृत्तादयः '
वृत्त २२३ त्र्यस्र २९२ चतुरस्राः २३२ नरकावासा भवन्ति
ज्ञातव्या इति ॥ ९३ ॥ ॥

सत्तत्तरी सयं चैव तद्द य णिरयाण अट्टसीती य ।

पुढ्वीएँ पंचमीए, वट्टादी होंति णायव्वा ॥ ९४ ॥

सप्तसप्ततिः शतं चैव ' तथा च ' इति पूरणे निरयाणामष्टाशी-
तिश्च प्रथिव्यां पञ्चम्यां ' वृत्तादयः ' वृत्त ७७ त्र्यस्र १०० चतुरस्राः
८८ भवन्ति ज्ञातव्याः ॥ ९४ ॥

पराणरस अट्टवीसा, वीसा वट्टादि छट्टपुढ्वीए ।

एगो वट्टो तंसा, चउरो खलु सत्तमीए उ ॥ ९५ ॥

पञ्चदश अष्टाविंशतिर्विंशतिः ' वृत्तादयः ' वृत्त १९ त्र्यस्र २८—
चतुरस्राः २० षष्ठप्रथिव्यां भवन्ति । तथा एकः ' वृत्तः ' इन्द्रकरू-
पः १ त्र्यस्राश्चत्वारः ४ ' खलुः ' वाक्यालङ्कारे सप्तम्यां तु प्रथिव्यामिति
॥ ९५ ॥ इत्थं प्रत्येकं रत्नप्रमादिषु वृत्तादिपरिमाणं प्रतिपाद्य सप्तस्वपि
यौगपद्येन तत्प्रतिपादयितुमुपायमाह—

बृहधूर्मीनां सञ्चा, दिसिविदिसा सञ्चमेलियाण्ड ।

वणपद्ययालगुण, दिसिविदिसा चैव सञ्चम् ॥ ६६ ॥

इह दिनां विदिशां च पृथक्पृथक्पृथक्तादिपरिमाणमानेतुमिष्टमास्ते, ततो मुस्तमूमय ' सर्वा ' समस्ता । सामन्त्यमेव भावयति—' दिसि-विदिस ' सि दिनां विदिशा च सबन्धिन्य एकोनपञ्चाशदेककाष्टतत्वारिंशदेककृत्त्रणा स्वयमेव ज्ञातव्या । ततः किम् ? इत्याह—' सर्ववर्गी-ल्लितानां ' सर्वाणां मुस्तमूमीनां संश्लिष्टानां यदर्थम्, तत्किम् ? इत्याह—' एकोनपञ्चाशदष्टतत्वारिंशद्गुणं क्रियते ततो यथामध्य दिनां विदिशा चैव ' सर्वाग्र ' सर्ववृत्तादिनरकायामप्रमाण भवति । शेष शोचनकाय-जयनादि पूर्ववत् । यथा चैतत्समागच्छति तथोपरिष्ठात्सविशेषं वक्ष्याम इति ॥ ६६ ॥ सर्वाग्रमेव प्रमाणतो गाथाद्वयेन प्रतिपादयन्नाह—

पयणरस भ्रष्टसद्वा, सया च तह चैव सतरस सयाद् ।

सोलस बचीसाद्, दिसाण बृहादिसञ्चम् ॥ ६७ ॥

पयणार सया चउराहिया च सोलस सया च बचीसा ।

पयणाण्ड्ही वि य, बृहादी विदिसि सञ्चम् ॥ ६८ ॥

पञ्चदशाष्टपष्टानि शतानि ' तु ' पुनरर्थ, ' तथा चैव ' इति समुच्चये, सप्तदश शतानि शुद्धान्येव, षोडश द्वारिंशानि शतानीत्यनु-वर्तने, किम् ? इत्याह—' दिशां ' चतसृणामपि सबन्धि ' वृत्तादि-सर्वाग्र ' वृत्त १६६८ अथ १७०० चतुरस्र १६३२ नरकायामप्रमाण भवतीति ॥ ६७ ॥

पञ्चदश शतानि चतुर्षिञ्चानि तु षोडश शतानि तु द्वारिंशानि तु सन्दर्भो पूर्ववत्, पञ्चदश शतानि ' अष्टपष्टिरपि ' अष्टपष्टयधिक-

नीत्यर्थः, किम्? इत्याह—विभक्तिव्यत्ययात् 'वृत्तादीनां' वृत्त १९०४—
 त्र्यस्र १६३२ चतुरस्राणां १९६८ विद्विक्षु सर्वाग्रं भवनि ॥ ९८ ॥
 गाथात्रयस्यापि भावना—

रत्नप्रभाप्रथमप्रस्तोटकदिग्गतनरकावासप्रमाणं [मुखम् ४९, तमस्तमा-
 ष्ठधिव्येकदिग्गतनरकावासः] पुनर्मूमिस्तच्चेदम्—१, अनयोः समासः ९०,
 तदङ्गं च २९ एकोनपञ्चाशद्विंशत्यक्षणावलम्बकगुणितं जातमिदं १२२९,
 अस्माच्छोधके एकोनपञ्चाशद्विंशत्यक्षणे पातिते शेषराशौ त्रिभिर्विभक्ते
 लब्धमिदं ३९२, पुनरस्मिन्नेव राशौ त्रिषु स्थानेषु वृत्तत्र्यस्रचतुरस्र-
 संज्ञितेषु स्थापिते शोधनकमपि त्रिभिर्विभज्यते, लब्धः षोडशक एक
 एकश्रावशिष्टः, स च षोडशकः त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, तत्र द्वौ
 षोडशकावेककश्च त्र्यस्रराशौ क्षिप्यन्ते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रराशौ नि-
 क्षिप्यते, ततस्त्रिष्वपि राशिषु दिक्चष्टयगुणनाल्लभ्यते यथानिर्दिष्टं वृत्ता-
 दिपरिमाणमिति । विद्विक्षु पुनरष्टचत्वारिंशन्मुखम्, षष्टष्ट्वीचरमप्रस्त-
 टविदिग्गनरकावासो भूमिः स चैकः, अनयोः समास एकोनपञ्चाशत्, ततो-
 ऽङ्गदानाभावादवलम्बकरागिरष्टचत्वारिंशद्विंशत्यक्षणोऽर्द्धीक्रियते जाता चतु-
 र्विंशतिः, ततोऽनयो राशयोः परस्परगुणने जातमेकादश गतानि षट्-
 सप्तत्यधिकानि, अङ्गतोऽपि ११७६, ततोऽस्मादष्टचत्वारिंशद्विंशत्यक्षणे
 शोधनके शोधिते त्रिभिश्च भागे पातिते लब्धं ३७६, एतच्च वृत्तत्र्य-
 स्रचतुरस्रलक्षणेषु त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, शोधनकरागिरपि त्रिभिर्वि-
 भज्यते लब्धः षोडशकः, स च त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते, ततो द्वौ षोड-
 शकौ त्र्यस्रस्थाने क्षिप्येते, एकश्च षोडशकश्चतुरस्रस्थान इति, ततस्त्रि-
 ष्वपि राशिषु विद्विक्चतुष्टयगुणने वृत्तादिपरिमाणमुक्तलक्षणं लभ्यते

वर्णपदं ष्ट्यति । मध्यमा तु भयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवक्ष्याति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रायार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धवन्वाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधमंसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिशिष्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ' अर्नाकानि ' हस्त्यध्वरथपदातिगृयभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ' तथा ' इति समुच्चये । याश्च ' अग्रमहिष्यः ' पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदक्षपतिपत्न्यः ताः सौधमं ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य हांति ईमाणे ।

पत्तेयविमाणेषुं, वसन्ति न उ सकनणपसु ॥ २७५ ॥

' परिपदाद्यश्च ' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधमं ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—' प्रत्येकविमानेषु ' प्रभक्प्रथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, ' न तु ' न पुनः ' सकनणपसु ' ति शकसत्कनिलयेपु, मेवावसरागतानामेव पश्यत्यपि शकविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कृष्पविमाणेषु भवे, परिसाम्भो आयरवत्तःश्याया य ।

एगविमाणे सामाशिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

' कल्पविमानेषु ' उक्तलक्षणेपु ' भवेयुः ' निवसेयुः, के ? इत्याह—

(५०) मुनिचन्द्रसूरिचरितवृत्तिसमेतं

इगतीसा इगतीसा, तेतीस सया य दोंति वतीसा ।

वतीसं चैव सया, सत्तमु वट्टाइसव्वमं ॥ १०१ ॥

एकत्रिंशच्छतान्येकविंशानि त्रयस्त्रिंशच्छतानि च भवन्ति द्वारि-
शानि द्वारिंशच्चैव शतानि शुद्धानि सप्तसु नरकपृथ्वीषु 'वृत्तादि-
सर्वाग्रं' यथासंख्यं वृत्तत्रयस्रचतुरस्रप्रमाणं भवतीति, अद्गतोऽपि
३१२१-३३३२-३२०० । यदा पुनरेतदेव राशित्रयं मील्यते
तदाऽऽवलिकागतनरकावासप्रमाणं त्रिपञ्चाशदधिकपण्णवतिशतरूपं
९६९३ संपद्यत इति ॥ १०१ ॥

इत्थमावलिकाप्रविष्टांस्तदितरानुभयरूपानावलिकाप्रविष्टेष्वपि वृत्त-
त्रयस्रचतुरस्रान्प्रतिप्रथिवि समुदायेन च नरकावासान्प्रतिपाद्य मंप्रति
प्रथिवीनामेव बाहल्यप्रमाणं प्रतिपादयन्नाह—

पढमासीतिसहस्सा वतीसा अट्टवीस वीसा य ।

अट्टार सोलससट्ट य, सहस्स लख्खोत्तरि कुज्जा ॥ १०२ ॥

विभक्तिव्यत्ययात् 'प्रथमायां' रत्नप्रभाभिधानायां अशीतिसह-
स्राणि "लक्षोपरि कुर्यात्" इत्युत्तरेण योगः, अशीतिसहस्राधिकं लक्षं
बाहल्यमस्या इति गर्भः । तदनु क्रमेण द्वितीयादिषु पृथ्वीषु द्वारिंशतं
अष्टाविंशतिं विंशतिं च अष्टादश षोडश अष्टौ च सहस्राणि लक्षोपरि
कुर्यात्, एवं च कृते आसामेतदेव बाहल्यप्रमाणं भवतीति । अद्-
गतोऽपि प्रथमायां १८००००, द्वितीयायां १३२०००, तृतीयायां
१२८०००, चतुर्थ्यां १२००००, पञ्चम्यां ११८०००, षष्ठ्यां
११६०००, सप्तम्यां १०८००० ॥ १०२ ॥ अथ सर्वपृथ्वीषु
प्रस्तयान्तरप्रमाणानयनायोपायमाह—

विसदस्त्रणा पुद्गी, सगपपरंदि तिसदस्त्रगुणिएदि ।

उर्या रुत्रुणिएपपरभाइया पत्यदतरय ॥ १०३ ॥

हाम्यां सहस्रान्या बाहल्यमपेक्ष्येति गम्यते, ऊना 'घृष्ठी' रत्न-
प्रमादिका कृता सती 'म्वक्ष्मतरै' निजप्रस्तटे, कीदृशे ? इत्याह—
त्रिसहस्रगुणेरूना, तथा रूपो नितप्रतरमानिता, किम् ? इत्याह—
'प्रस्तदान्तरक' प्रस्तदात्प्रस्तटस्यान्तराल भवति । यथा—रत्नप्रभाया
म्भमतीतिसहस्राधिक बाहल्यम्, तच्चापस्तनेनोपरितनेन च सहस्रेणोन
रुत जातमदसततिसहस्राधिक लक्षम्, तदनु त्रयोदशसु म्वप्रस्तटेपु
त्रिसहस्रगुणितेष्वपनीनेषु योऽवशिष्टो राशिमन्तम्य स्वप्रस्तटप्रमाणेन
रूपोनेन भागे हते लब्ध योननानामेकादश सहस्राणि पञ्चशतानि
श्र्यनीतानि, अहतोऽपि ११६८३, अवशिष्टमिद—१६ उभयन्यापि च-
तुर्भिरपवर्तने सपन्नो योननत्रिभाग, स चाय १ । एवमन्यास्वपि
प्रस्तदान्तराण्यानेतव्यानीति ॥ १०३ ॥ यदभिप्रायेण स्वप्रतरैस्त्रिसह-
स्रगुणितैरित्युक्तं तदभिप्रायप्रकाशनायाह—

हेट्टा घणा सहस्र, उर्यि सकृय सहस्रमेग तु ।

भक्मे सुसिर सहस्र, त्रियिण सहस्रसिया शरया ॥१०४॥

'अधस्तात्' तलभागे 'घना' निश्चिद्रा सहस्र यावद्योननाना
मर्वेऽपि नरकावासा । 'उर्यि'ति उपरि सकृचन्तीति सकृचा सकृचिता
इत्यर्थं महसं 'एक तु' एकमेव । तथा 'म्ये' मध्यभागे 'शुपिरा' रत्न-
भावमान सहस्रम् । एव 'त्रीणि सहस्राणि वच्छिता' प्रत्येक त्रिसहस्र-
बाहल्या इत्यर्थं 'नरका' इति नरकावासप्रस्तटा इति ॥१०४॥ संपति
प्रतिघथिवि यत्प्रस्तदान्तरं तं सूत्रकारः साक्षादेव दर्शयन् गाथापद्यकमाह—

छयु चैव ह्यति अतर-भेदं चिद्य सत्तमाए हेद्दुर्वारं ।

निरयराहियं मुखौजा, सेसेसु निरतरा निरया ॥ १०६ ॥

‘पद्मेव’ पृथिवीषु भवति अन्तर प्रमत्तयाप्रस्तट्म्य, यत्
 पद्म एव प्रमत्तं सत्तम्या वर्तते । ततोऽवधारणफलमाह—‘एय विय’
 ति पत्तदेव पूर्वोक्त प्रमाण सार्द्धद्विपद्याशतसहस्रस्वरूप ‘सत्तम्या’
 महात्मप्रमाया ‘हेद्दुर्वारं’ ति जपन्तादुपरि च, किम् ? इत्याह—
 ‘निरयराहियं’ ति त्रिसहस्ररूपनरकावासरहितं मन्वीत । इदमत्र
 तात्पर्यम्—पद्मेव पृथिवीज्वनेकप्रमत्तसद्भावादन्तराल भवति । सत्तम्या
 त्वेक एव, ततश्च यत्प्रमाणमष्टसहस्रापि सत्तम्यस्वरूपं तत्सहस्रत्रयरूप-
 प्रमत्तप्रमाणरहित द्विपद्युत् सदपन्तादुपरि च सार्द्धद्विपद्याशतसह-
 स्रक्षण क्षेत्र नरकरहितं बोद्धव्यम्, अशुतोऽपि १२१०० । अन्तरा-
 लविरहिते स्थाने का धर्ता ? इत्याह—‘शेषेषु’ अन्तरालविरहितेषु
 नियतक्षेत्रविभागेषु निरन्तरा निरया भवन्तीति ॥ १०९ ॥ सप्रति
 मीमन्तकप्रमत्तयादप्रतिटानपन्तं यावदेकस्या दिशि विदिशि च विव-
 क्षितश्रेणो वृत्तादयो ये नरकायासाप्तानुपनिशासोरतिदिशमाह—

एगदिस अ सेरिं, उच्छसि जे तत्य होंति यिरया च ।

तिगभदपमुदवडा, एग तसे दो य चवरसे ॥ ११० ॥

‘एकदिशि’ पूर्वादिकायां उपलक्षणत्वाद्दिदिशि चाग्नेय्यादिकाया
 या श्रेणिव्यवस्थिता विभक्तित्वस्यश्च प्राचलत्वाद्, ‘उच्छसि’ अभि-
 त्यसि ‘जे’ इति यावन्त ‘तत्र’ श्रेणो भवन्ति नरकायासास्तान्
 शतु ‘तु’ पुनरर्थः, तत किम् ? इत्याह—‘त्रिकभक्तशुद्धवृत्ता’
 त्रिकभक्त्यायां श्रेणो शुद्धा—त्रिभागलब्धा वृत्ता भवन्ति, न कश्चित्तत्र

प्रंशेषः कार्यं इति भावः । यदि पुनस्त्रिभिर्भागे पातिते एककोऽवशिष्यते तदा स एककः 'अन्ने' अन्नराशावेव क्षिप्यते 'दो य चउरंमे' त्ति यदा द्वावशिष्टौ भवतस्तद्वैकश्रतुरस्त्रे चकारात् अन्ने चैकः क्षिप्यत इति । इदमुक्तं भवति—यदा सीमन्तकादौ कचित्प्रस्तट एकस्यां दिशि विदिशि वा वृत्तादिनरकावासप्रमाणं ज्ञातुमिच्छति तदा या काचिदेकोनपञ्चाश-
दादिकाऽष्टचत्वारिंशदादिका वा श्रेणिरूपलभ्यते तस्यां त्रिभिर्विभक्तायां लब्धं वृत्तअन्नचतुरग्लक्षणेपु त्रिषु स्थानेषु स्याप्यते, यदि च विभ-
क्तयेषु एकको भवति तदा अन्नराशौ क्षिप्यते, द्वौ पुनर्विभक्तशेषौ यदा भवतस्तद्वैकश्रतुरस्त्रे एकश्रतुरस्त्रे निक्षिप्यते, ततो वृत्तादिप्रमाणं स्फुटं भवतीति ॥ ११० ॥ एवं सप्तत्वपि पृथ्वीषु नरकावासस्वरूपं सप्तपञ्चं प्रतिपाद्य सांप्रतं तास्त्रैव सामान्येन प्रतिप्रस्तटं विशेषेण चायुस्त्वष्टतो जघन्यतश्च प्रतिपादयितुमिच्छुर्गाथापोडशकमाह—

एगं ति सत्त दस सत्तरं वार्वासा तद् य तेर्त्तीसा ।

रयणाइसु पुढ्वीसुं, उक्कोस ठिती उ अयराणि ॥ १११ ॥

एकं त्रीणि सप्त दश सप्तदशैव द्वाविंशतिः तथा च त्रयस्त्रिंशत् . अतराणीत्युत्तरेण संबन्धः, किम् ? इत्याह—'रत्नादिषु' रत्नप्रमादिषु पृथ्वीषु 'उत्कृष्टा स्थितिः' उत्कर्षप्राप्तमवस्थानं 'तुः' पूरणार्थः 'अतराणि' सागरोपमानीति ॥ १११ ॥ अथ जघन्या स्थितिरुच्यते—

दसवाससहस्साइं, एग ति सत्त दस तद् य सत्तरस ।

वार्वासा अयराइं, रयणाइंणं जहगणोणं ॥ ११२ ॥

दशवर्षसहस्राणि एकं त्रीणि सप्त दश तथा च सप्तदश द्वाविंशतिः 'अतराणि' सागरोपमानि, किम् ? इत्याह—'रत्नादीनां' रत्नप्रमा-

दीनां धृष्वीना " ताम्ब्यात्यद्वयपदेशः " इति तत्स्थानां नारकाणां
' जघन्येन ' जघन्यपद्मापेक्षया स्थितिरिति ॥ ११२ ॥ एनामेव
प्रतिप्रसूत विमज्य दशमभाह—

दस शूडई च सरस्ता, पदमे पपरम्मि ठिति जइयिणपरा ।
सा सयगुणिया वीप, तइयम्मि पुणो इमा होइ ॥ ११३ ॥
शूडई लवस्र जइयणा, उकोसा पुव्वकोटि थिदिहा ।
आदीएँ पुव्वकोटी, दसभागो सागरस्सियरा ॥ ११४ ॥
दसभागो पचमए, दो दसभागा य होति उकोसा ।
एगुत्तरवुड्डीए, दसेव भागा भई जाव ॥ ११५ ॥

सहस्रदशम्य प्रत्येकमभिमवन्धान् दस सहस्राणि नवतिश्च सहस्राणि
' प्रथमे प्रतरे ' सीमन्तभूमि ' स्थिति ' अवस्थानकालो नरकाणां
जघन्येतरा च क्रमेण भवति, जघन्या १०००० उत्कृष्टा ९०००० ।
' सा ' जघन्येतरा च स्थिति ' शतगुणिता ' शताम्यन्ता सती
' द्वितीये ' द्वितीयप्रसूते जघन्येतररूपा जायते, सा चैयम्—जघन्या
१०००००० उत्कृष्टा ९०००००० । तृतीये प्रसूते पुन ' इय '
वश्यमाणा भवतीति ॥ ११३ ॥ नवतिर्लक्षाणि जघन्या उत्कृष्टा पूर्वको-
टिर्निर्दिष्टा तीर्थकरगणपरादिभि । चतुर्थेप्रतरे पुन ' आदौ ' जघन्यपदे
स्थिति ' पूर्वकोटि, ' दशभाग ' दशमोऽन् सागरस्य ' इतरा ' उत्कृष्टा
स्थितिर्भवतीति ॥ ११४ ॥ ' दशभाग ' उक्तरूप ' पञ्चमके प्रसूते
जघन्या स्थिति, द्वौ दशभागौ च भवत उत्कृष्टा स्थिति । एवमैको-
त्तरपृष्ठा तापशेष दशैव भागा भवेयुर्वाक् । अचिन् " दस दस-
भागा " इति पाठः, तत्रश्च दशभिर्भागै स्वष्टितम्य सागरोपमस्य

दशभागाः, दश दशभागाः सागरोपममेवेत्यर्थः । इदमस्य गायादन्त्य
 तात्पर्यम्—षष्ठप्रस्तटे द्वौ दशभागौ सागरोपमस्य जघन्या, त्रयश्चोत्कृष्टा ।
 सप्तमप्रस्तटे त्रयः सागरोपमदशभागा जघन्या चत्वार उत्कृष्टा स्थितिः ।
 एवं पूर्वप्रस्तटोत्कृष्टान् भागान् जघन्यपदे स्थापयता त्वजघन्यांश्चक्रेन
 दशभागेनाभ्यधिकानुत्कृष्टपदे कुर्वता तावन्नैयं यावन्नयोदशप्रस्तटे नव
 सागरोपमदशभागा जघन्या, उत्कृष्टा तु [दश] दशभागा इति ॥११५॥
 इत्थं प्रथमष्टथिव्यां प्रतिप्रस्तटं जघन्यामुत्कृष्टां च स्थितिं प्रतिपाद्य
 शेपास्वप्युत्कृष्टां तां तावत्प्रतिपादयन्नाह—

उपरिखिडिडिविसेसो, सगपयरविभाग इच्छसंगुणित्रो ।

उपरिमखिडिडिसहित्रो, इच्छियपयरम्मि उक्तासा ॥११६॥

[उपरिक्षितिस्थितिविच्छेपः] उपरिक्षितिस्थितेः पात इत्यर्थः, स्वक-
 प्रतरेर्विभागः क्रियते यश्च तत्र लभ्यते भागः सः 'इच्छासंगुणितः' इच्छ-
 याऽमीष्टप्रतरसंख्यालक्षणाया गुणितः सन् 'उपरिमक्षितिस्थितिसहितः'
 सागरोपमादिपाश्चात्यष्टथीस्थितिसमन्वितः ['इच्छितप्रतरे'] अमीष्ट-
 प्रतरे उत्कृष्टा स्थितिर्भवति । इयमत्र भावना—यदा शक्रेणप्रमायां प्रथम-
 प्रस्तटे एवोत्कृष्टा स्थितिर्जातुमिन्यते तदा शक्रेणप्रमाया उत्कृष्टस्थितेः
 सागरोपमत्रयलक्षणाया मव्याद्रत्नप्रमोत्कृष्टा स्थितिः सागरोपमलक्षणा
 पाल्यते, ततो जातं सागरोपमद्वयम्, तच्चैकादशभिः शक्रेणप्रमाप्रतरे-
 रपहृतम्, अपहृते च लब्धौ द्वौ सागरोपमैकादशभागौ, तौ चेष्टप्रतर-
 प्रमाणैर्नकलक्षणेन गुणिते "एकगुणं तत्तियं चैव" इति वचनात् तन्मात्र-
 स्थितावुपरितनक्षितिस्थित्या सह संयोजने तयोर्जातमिदमेकं साग-
 रोपमं द्वौ सागरोपमस्यैकादशभागौ, इयं च तत्रोत्कृष्टा स्थितिः ।

एव तावन्नेय यावदेकादशमन्तरे द्वौ सागरोपमेकादशमागावमीष्टप्रतरस-
 स्थयैकादशलक्षणया गुणितौ, ततो जाता द्वाविंशति सागरोपमेकादश-
 मागाः, तेषां चैकादशमिमांसे हने ऽब्धे द्वे सागरोपमे, तत उपरितन-
 क्षित्वा एकसागरोपमलक्षणया सह मीलने जातानि त्रीणि सागरोपमानि,
 इयमेव च तत्रोत्कृष्टा स्थिति । एवमन्यास्तपि पृथ्वीषु प्रतिप्रन्तट
 परिमाव्योत्कृष्टा स्थितिरानेयेति ॥ ११६ ॥ इय च भागवृद्धिः कासु
 कासु पृथ्वीषु भवति कासु च न भवति ? इति दर्शयन्नाह—

रयणार्द्रापुर्द्वीषा, षापन्वा जा त्विर्द्वि चटन्या उ ॥

पचमियाद्विसेसो, जहणसहिय फल होइ ॥ ११७ ॥

रत्नादिपृथ्वीना मन्तरेषु ज्ञातव्या भागवृद्धिस्तावदावत् 'क्षिति' पृथ्वी चतुर्थी । 'तु' पूर्ववत् । तत पर का वास्ता ? इत्याह—'पद्य-
 म्यादिविशेष' पद्यम्यादिपृथ्वीषु विशेष प्राकृष्टविध्यपेक्षया मन्तरे-
 प्वायुर्वृद्धौ वर्तने, स चायम्—प्राकृष्टपृथ्वीप्यमन्तरोपरितनस्थितिविशे-
 (श्ले) षम्य स्थितौर्मागापहारे आद्यमन्तरेषु भागलाम एवासीत् ।
 पञ्चमीप्रभृति तु मयमत एव समागमागरोपमलाम । यथा—चतुर्थ्या
 दश सागरोपमानि, पञ्चम्यां तु सप्तदश परा स्थिति, तयोर्विशे (श्ले) वे
 नातं सप्त सागरोपमानि, तेषां पद्यमपृथ्वीप्रतरे पद्यमिमांसे हते ऽब्ध
 सागरोपम द्वौ च सागरोपमप्रमाणस्य पद्यमागौ, इदं तु लब्धमिष्टप्रतर-
 लक्षणया सक्षयया यदा गुण्यते तदा वक्ष्यमाण फल भवतीति । आह
 किमेतदेवोत्कृष्टस्थितिप्रमाणमाहोस्वित्कश्चिदन्योऽपि विशेष समन्वि ?
 इत्यार्शक्याह—'नपन्वयहित' स्वकीयमपन्वयस्थितिमन्वित " उपरि-
 क्षितिस्थितिविशे (श्ले) प " इत्यादिना कर्त्तव्यं यल्लब्धं तत्किम् ? इत्याह—

‘फलं’ उत्कृष्टस्थितिलक्षणं भवतीति ॥ ११७ ॥ आह विदितमे-
तद्यदुदितं पञ्चम्याः प्रभृति विद्येयः, परं द्वितीयादिपृथ्वीषु षष्ठादिप्रस्तरेषु
भागगणनया यदा सागरोपमं लभ्यते तदा च का वार्त्ता ? इत्याह—

पयरोष्मि जम्भि अयरं, सयलं वड्डु गणिज्जमाणम्भि ;

भागोद्वि तत्रो करणां, ज्येयविभक्तं फलं दोट ॥ ११८ ॥

प्रतरे यस्मिन् ‘अतरं’ सागरोपमं ‘मकलं’ परिपूर्णं ‘वर्धते’
वृद्धिं याति, कथंभृते सति ? इत्याह—‘गण्यमाने’ संख्यायमान
इत्यर्थः, तदनन्तरं किं विधेयम् ? इत्याह—भागस्ततः करणं चाहते, तत
इष्टप्रतरे ये लब्धा भागास्ते छेदेन विभज्यन्ते, ततश्छेदविभक्तं फलं
भवति । अयमत्र भावः—यथा द्वितीयप्रथिव्यामिष्टप्रतरे षष्ठे एकादश-
भक्तसागरोपमभागद्वयस्य मूलप्रतरलब्धस्य षड्भिर्गुणने जाता द्वादश
भागाः, एतेषामेकादशभिर्भागे लब्धमेकं सागरोपममवशिष्टश्रेकादशभा-
गः । ततः सप्तमप्रस्तरे तस्मिन्नवशिष्टैकादशभागे मूलप्रतरलब्धं भागद्वयं
क्षिप्तं जातास्त्रय एकादशभागाः । अष्टम एतन्नयनव्ये द्वयक्षेपे पञ्च । नवमे
पञ्चकमध्ये द्वयक्षेपे सप्त । दशमे सप्तसु द्वयक्षेपे नव । एकादशे तु नवसु
द्वयक्षेपे जाता एकादश भागाः, एषां चैकादशभिर्भागे दत्ते लब्धं पुनः
सागरोपमम्, तस्मिंश्च षष्ठप्रतरलब्धसागरोपमक्षेपे रत्नप्रमा [सागरोपम-
क्षेपे च] सागरोपमत्रयम्, एतदेव च तत्रोत्कृष्टा स्थितिः । एवमन्यास्त-
पि पृथ्वीषु स्वस्वभागक्षेपेण भावना कार्येति ॥ ११८ ॥ इदानीं द्वितीया-
दिपृथ्वीप्रस्तरेषु षड्विंशत्संख्येषु प्रमाणं जवन्यमुत्कृष्टं च दर्शयन्नाह—

अयरोवमं जहराणां, वितियाए पत्यडम्भि पट्टमम्भि ।

अयरोवममुक्कोसं, एकारसभाग दो अरणो ॥ ११९ ॥

न तीर्यत इत्यतरः—सागरस्तेनोपमा यस्य तदतरोपम ' जयन्त्य ' जयन्त्यभ्यतिप्रमाणम्, क ? इत्याह—द्वितीयाया षथिव्या सवन्धिनि प्रस्तटे प्रथमे । तथा ' अतरोपम ' उक्तस्वरूपमेव ' उत्पृष्टं ' स्थितिप्रमाणमेकादशभागी द्वावभ्याविति ॥ ११९ ॥ अन्यमेव शेषप्रतरातिदेशमाह—

एव वित्रचराए, वहुँए जाव तिरिण अयराइ ।

ताइ चिय तयाए, पदमे परे जइरण्ण ॥ १२० ॥

ताइ चिय उकोसा, चउरो खवभाग होति अरण्ण उ ।

चउरुत्तरिया वहुँ, खेयव्या जाव सत्तपरा ॥ १२१ ॥

सत्तेव चउत्याए, अयरोवप ठिति जइरिणया होइ ।

सत्तेव य उकोसा, तिरण्णव य सत्तभागा उ ॥ १२२ ॥

' एव ' प्रथमप्रतरवद ' द्व्युत्तरया वृद्ध्या ' प्रतिप्रतरमपरापरभागद्वयवृद्धिलक्षणया तावन्नेयं यावदेकादशप्रस्तटे जातानि त्रीण्यतराणि, एकस्य सागरोपमस्य रत्नप्रभाष्टर्ध्वीगतस्येहानुवर्तनाद्भूयोश्च भागवृद्धि-वशेन दृश्यत्वात् । अथ बानुकां प्रतीत्याह—' तानि चैव ' त्रीणि सागरोपमानि तृतीयाया षथिव्यां प्रथमे प्रतरे ' जयन्त्येव ' जयन्त्यत स्थितिर्भवतीति ॥ १२० ॥ ' तान्येव ' त्रीणि सागरोपमानि ' उत्पृष्टा ' उत्कृष्टवती स्थिति ' चत्वारो नवभागा ' नवभागी-कृतस्य सागरोपमस्य चत्वारो भागा इत्यर्थः, भवन्ति ' अन्ये तु ' सागरोपमत्रयातिरेकिण पुन प्रथमप्रतरे । तथा प्रथमप्रस्तटे तथा शेषेष्वपि इत्याह—चउरुत्तरिका पूर्वा(र्व)पूर्वसागरोपमनवभागचनुष्टयल-क्षणे वृद्धिर्नेतव्या यावन्नयमप्रतरे जातान्युत्पृष्टत सप्तराणीति ॥ १२१ ॥ सत्तेव चनुर्ध्यां षथिव्यां प्रथमप्रस्तटे अतरोपमानि स्थितिर्नयन्यका

भवति । सप्तैव चातराण्युत्कृष्टा स्थितिस्रय एव च सप्तमागाः 'तुः'
पूरणे तत्रैव प्रस्तट इति ॥ १२२ ॥ अस्यामेव शेषप्रस्तटातिदेशमाह—

एवं तिउत्तराए, वड्डीए ताव जाव दस अयरा ।

पंचमिए दसअयरा, ठिती जहराणा मुणोयव्वा ॥ १२३ ॥

एकारस उक्कोसा, दो चैव य पंचभाग णिण्हिटा ।

सदुभागअयरवड्डी, णोयव्वा जाव सत्तरस ॥ १२४ ॥

छड्डीए जहराणां, सतरस अयरोवमा मुणोयव्वा ।

अट्टारसमुक्कोसा, दो य तिभागा विणिण्हिटा ॥ १२५ ॥

'एवं' प्रथमप्रस्तटवत् श्रुत्तरया वृद्ध्या तावन्नेयं यावत्सप्तमप्रतरे
जातानि दशातराणि । अथ धूमप्रमायां पञ्चम्यां ष्ठिव्यां दशातराणि
स्थितिर्जघन्या मुणितव्या, प्रथमप्रस्तट इति गम्यते ॥ १२३ ॥ एका-
दश सागरोपमान्युत्कृष्टा द्वौ चैव च पञ्चमागौ निर्दिष्टौ तत्रैव । शेष-
प्रस्तटातिदेशमाह—'सद्विभागातरवृद्धिः' एकं सागरोपमं द्वौ च साग-
रोपमस्य पञ्चमागौ प्रतिप्रतरं वृद्धिर्नेतव्या तावद्यावत्सप्तदशातरोपमाण्यु-
त्कृष्टा स्थितिः पर्यन्तप्रतर इति ॥ १२४ ॥ षट्चां ष्ठिव्यां जघन्येन
सप्तदशातरोपमानि स्थितिर्मुणितव्या । अष्टादशसागरोपमानि मकारोऽ-
लाक्षणिकः, उत्कृष्टा स्थितिर्द्वौ च त्रिमागौ सागरोपमस्य विनिर्दिष्टा-
विति ॥ १२५ ॥ शेषप्रतरेष्वतिदेशमाह—

एवं तिउत्तराए, णोयव्वं होइ जाव बावीसा ।

बावीस सत्तमाए, तेत्तीसं होति उक्कोसा ॥ १२६ ॥

'एवं' प्रथमप्रतरवत् 'द्व्युत्तरया' त्रिमागद्वययुक्तसागरोपमलक्षणया
वृद्ध्या तावन्नेतव्यं भवति यावद्वाविंशतिः सागरोपमानि षट्ष्ठिव्यां

तृतीयप्रस्तव उत्कृष्टा स्थितिर्भवेतीति । अथ महात्मनःप्रभायाम्—द्वाविंशति सागरोपनानि जघन्या स्थिति सतम्याम्, त्रयस्त्रिंशत्सागरोपनानि भवन्त्युत्कृष्टा स्थिति । सर्वत्रायासप्रस्तवोत्कृष्टा स्थितिरथन्तनापस्तनप्रस्तवे जघन्यस्थितितया ज्ञातव्या । अत्र च शरीरोपपातविस्हादिका चित्रा नारकवक्तव्यता वक्ष्यमाणदेवेन्द्रकेष्विव वक्षुमुचिता परमत्यन्तविरतरुत्यासन्न ग्रन्थधारमत्ता लिखितवानिति समाख्यने । तदर्थिना तु ग्रन्थान्तरादवमेवेति ॥ १२६ ॥ इदानीं नरकेन्द्रकवक्तव्यतामुपमहरन्नाह—

शूरहृदयाणु लेसो, गुरुर्हि मयरागदोसरहियर्हि ।

कहिओ घेचव्यो उणु, हासादीविगहरहितेर्हि ॥ १२७ ॥

‘नरकेन्द्रकाणां’ आवलिकप्रविष्टनरकावामलक्षणानामुपलक्षणत्वाच्छेपनरकाणां च ‘लेस’ तद्गतवक्तव्यतेकदेशलक्षण ‘गुरुमि’ मिलनगणपरादिभिः, कीदृशैः ? इत्याह—‘मदरागदोपरहिते’ अहङ्काराभिवृद्धसत्सरहितैरत्यन्तविधसनीयवचनैरित्यर्थः, किम् ? इत्याह—‘कथित’ प्रतिपादित । अथ च सप्रति मया तदनुमारेण ज्ञाप्यमान ‘ग्रहीतव्य’ पुनः’ आदरणीयस्तु हास्यादिविकथारहिते सद्भिः शिष्यैः, आतप्रणीतम्याम्य हास्यादिदोषलक्षणयाऽवक्रया ग्रहणे प्रत्युक्त महाजनयसमवादिति ॥ १२७ ॥

इति श्रीमुनिचण्डप्रसूनिविरचितायां देवेन्द्रनरकेन्द्रक-
वृत्ती नरकेन्द्रकाधिकारः समाप्तः ।



॥ अर्हम् ॥

द्वितीयं देवेन्द्रप्रकरणम् ।



उक्ता नरकेन्द्रकाः । संप्रति देवेन्द्रकान् वक्तुकामः प्राक्सामान्येन
रुतमङ्गलाभिधेयादिनिर्देशोऽपि विस्मृतिशीलग्रिप्यसंस्मृत्यर्थमधिकारा-
न्तरत्वाद्वा विशेषमङ्गलाभिधेयाभिधानायाह—

नेलोकमन्थयन्थे, सिद्धे अभिवन्दिऽण तिविहंण ।

देविदया उ वोच्छं, गुरुवएसागुनारणा ॥ १२८ ॥

‘त्रैलोक्यमस्तकस्थान्’ सर्वासाधारणगुणग्रामरमणीयस्वरूपतया
लोकत्रयोपरिवर्तितक्षेत्रव्यवस्थिततया च त्रिजगज्जनजातमौलिमाणिक्य-
कल्पान् ‘सिद्धान्’ प्रागेव निरूपितनिलक्तान् ‘अभिवन्ध’ प्रणाम-
स्तवाम्यामभिवाद्य ‘त्रिविधेन’ मनोवाक्कायलक्षणेन करणेन, किम् ?
इत्याह—‘देवेन्द्रकान्’ विमानावाप्तविशेषान् ‘तुः’ पूरणे ‘वश्ये’
अभिधास्यै ‘गुरुपदेशानुसारेण’ विमानप्रविभक्तिनामकाध्ययननिरू-
पणनिपुणधिपणाधिकचिरन्तनाचार्यप्रवर्तितोपदेशानुवर्तनेन । अत्र च
नङ्गलाभिधेयप्रयोजनसंबन्धचर्चः सामान्यमङ्गलाभिधायकादिसूत्रवत्त्वय-
मेव वाच्य इति ॥ १२८ ॥ देवेन्द्रकानेव प्रमाणतोऽभिधित्सुराह—

तेरस वारस छ प्यंच चैव चत्तारि चउसु कप्पेसु ।

गेवेज्जेसुं तिय तिय, एणो उ अणुत्तरेसु भवे ॥ १२९ ॥

त्रयोदश सौधर्मेशानयोः प्रथमद्वितीयकश्योः समभूमिकयोः ।

द्वादश सनत्कुमारनाइन्द्रयोर्मृतीयचतुर्थयोर्देवनिवासयो समतयाऽव-
 स्थितयो । षट् द्यमल्लोके षष्ठमदेवलोके । षष्ठ चैव छान्तके पठे ।
 ' चत्वारि ' ति चत्वारश्रत्वारो विनानेन्द्रका ' चतुर्षु ' चतुःसङ्घेषु,
 तथा—शुक्रे सप्तमे चत्वारः, सहसारेऽष्टमे चत्वारः, आनतप्राण-
 नयोम्मनमृमिकयोश्चत्वारः, आरणाच्युतयोरपि मममृमिकयोश्चत्वारः ।
 ' ऋष्येषु ' देवाधिदामेषु—देवलोकेष्वित्यर्थः, ऋष्यशब्दस्याधिवासपर्या-
 यस्यापि समवाप्नु, यथोक्तम्—“ सामर्थ्ये वर्णनायां च, ऋष्यने छेदने
 तथा । औपम्ये चाधिदामे च, ऋष्यशब्द विदुर्बुधा ॥ १ ॥” तथा
 ' त्रैवेयकेषु ' लोहपुष्पग्रीवाभ्यान्मवेत्त्वधस्तनमध्यमोपरितनसज्जिनेषु
 प्रत्येकमधस्तनापस्तनादिभेदेन भिन्नेषु नवसु विमानविशेषेषु ' त्रि-
 त्रिकं ' एकेऽग्निन् त्रिक त्रयन्वयः, सर्वे नवेत्यर्थः । ' षष्ठ्यु' एकः पुन
 ' अनुत्तरेषु ' सर्वविमानोपरिवर्तितया प्राप्तानुत्तराभिधानेषु विमानभेदेषु
 ' मवेत् ' जायेतेन्द्रक इति । एव चैने त्रयोदशादिमङ्गलमवेन्द्रकमीलने
 द्वापटिर्भवन्तीति । स्यादना चैयम्—१३।१७।६।९।४।४।४।४।३।३।
 ३।३। सर्वेऽपि ६२ ॥ १२९ ॥ अत एवाह—

चावट्टि विमार्गिद्रा, पटमावलिपा वि तत्तिया चैव ।

एगही पुण् शीण, संता एकेऽपरिशीणा ॥ १३० ॥

' द्वापटिर्विमानेन्द्रा ' उर्ध्वलोहविमानावामप्रस्तत्र भवन्ति । तथा
 ' प्रथमावलिद्रावि ' उर्ध्वान्मङ्गलप्रथमप्रस्तत्रमध्यवर्ति (अ० १०००)
 विनानेन्द्रक मतीत्य चनमृषु दिक्षु मृत्ता विमानश्रेणिः, न केवल सर्वे-
 न्द्रकमङ्गलेश्वरपि शब्दार्थः, ' तावती चैव ' प्रत्येक द्वापटिप्रमाणैव ।
 ' षष्ठ्यु' पुन ' षष्ठ्यु' द्वापटिर्विमानेन्द्रकप्रमाणा श्रेणि पुन ' द्वितीये'

प्रस्तटे भवति । याः पुनः 'शेषाः' तृतीयादिप्रस्तत्प्रतिबन्धा द्वापष्टितनप्रस्त-
 टपर्यन्ता आवलिकास्ताः 'एकैकपरिहीनाः' एकैकेन विमानावासनोना
 यावद् अवेयकपर्यन्तप्रस्तटे विमानद्वयरूपा श्रेणिः । सर्वार्थमिडि-
 प्रस्तटे तु द्विविक्रकस्यैव विमानस्य सद्भावान्न द्वयादिरूपा श्रेणिः । अत्र
 च सर्वप्रस्तटेषु द्विवैव श्रेणिमद्भावः, विदित्तु [पुनः] सद्भावस्यात्रैव—
 "मुहमूमीओ ढणमो दिसाण" (गाथा १८६) इत्यादिगाथया नियतव्यमा-
 नत्वादिति ॥ १३० ॥ संप्रति सर्वेषां विमानेन्द्रकाणां गाथामप्तकेन
 नामान्यभिधित्सुराह—

उडुचंद्रययवग्गु, वीरियवस्त्रो तह्व आण्दे ।

वंभे कंचणस्दले(रे), 'चंचे अस्त्रो दिसे च्वे ॥ १३१ ॥

उडु १ चन्द्र २ रजत ३ वल्गवः ४ वीर्यं ५ वरुणौ ६ तथैवा-
 नन्दः ७ ब्रह्मा ८ काञ्चन ९ रुचिरौ १० चञ्चः ११ अस्त्रः १२
 दिशः १३ च्वेति ॥ १३१ ॥

वेरुलियरुयगरुगा(या), अंके फलिहे तह्वे तवण्णिजे ।

मेहं अण्वे हालिह्णालिण तह लोहियक्खे य ॥ १३२ ॥

वेह्यं १४ रुचक १५ रुचिताः १६ अङ्कः १७ स्फटिकः १८
 तथैव तपनीयः १९ मेषः २० अर्घः २१ हारिद्रः २२ नलिनः २३
 तथा लोहिताक्षः २४ चेति ॥ १३२ ॥

वडरे अंजण्णरमालअरिद्धे तह य देव सोमे य ।

शांगैल वलभहे या, चक गया सोत्थि शांदयावत्तो ॥ १३३ ॥

वर्णपदं प्रच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवध्नाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारितैवागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उन्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च मंत्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मं ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोऽहमे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषु, वसन्ति न उ सकृत्तणपमु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्म्ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ ग्रथकग्रथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकृत्तणपसु’ त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेषु भवे, परिसाओ आयरक्खऽणीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

चर्यपदं पृच्छति । मध्यमा तूमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविक्रमत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविक्रमत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषमगन्धर्वनात्त्रलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्वे, सोइम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणोसुं, वसंति न उ सकत्तणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ एष्यवष्टयगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकत्तणएसु’ त्ति अक्रसत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि शक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेपु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणोसु भवे, परिसाओ आयरक्खञ्जाया य ।

एगविमाणो सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेपु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

चर्यपदं पृच्छति । मध्यमा तूमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवध्नाति ग्रन्थिवन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य हांति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथक्गवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकतणएसु’ त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेसु भवे, परिसाओ आयरक्खऽणीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

वर्थपदं पृच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया चाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवध्नाति ग्रन्थिवन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वान्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाट्यलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सच्ये, सोहम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सकतणएसु' त्ति शक्रसत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७६ ॥ उपरितनदेवलोकेपु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेषु भवे, परिसाओ आयरक्खण्णीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेपु 'भवेयुः' निवसेयुः, के ? इत्याह—

वर्थपदं षच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवृत्ताति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतन्निविधप्रहरणाः सौधर्मसभायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाट्यलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्वे, सोहम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेसुं, वसंति न उ सक्कतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सक्कतणएसु’ त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेसु भवे, परिसाओ आयरक्खऽणीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

चर्यपदं पृच्छति । मध्यमा तूमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अन्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवध्नाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविषयप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं त्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्नलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्वे, सोहम्मि जे य हांति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सकतणएसु' त्ति अक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि अक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेसु भवे, परिसाओ आयरक्खण्णीया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेषु 'भवेयुः' निवसेयुः, के ? इत्याह—

वर्षपदं पृच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अभ्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवक्ष्याति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति—पदमेव वर्णयतीति । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अर्नीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषमगन्धर्वनाम्नलक्षणाणि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्म ईशाने कल्पविमानेषु त्रोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणोसुं, वसंति न उ सकृत्तणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मै ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथक् अवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकृत्तणएसु’ त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कृष्णविमाणोसु भवे, परिसाओ आयरक्खऽणाया य ।

एगविमाणो सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

शते त्रयस्त्रिंशदधिके, अद्गतोऽपि २३३, एतदेव तत्र श्रेणिगतदेवा-
वासमानमिति ॥ १५० ॥ अधुना यदा सर्वार्थसिद्धप्रस्तटादधोऽवतीर्थे
कचित्प्रस्तटे श्रेणिप्रतिबद्धविमानसङ्ख्यां पृच्छेत्तदा किमुत्तरम्? इत्याह—
जावइयं इच्छेज्जा, तावइयं चउहि संगुणं काउं ।

एगं तत्य झुभित्ता, तावइयाइं विमाणाइं ॥ १५१ ॥

यावत्प्रमाणं 'इच्छेत्' श्रेणिसंस्थविमानपरिमाणजिज्ञासयाऽभिलषेत्
प्रस्तटं तावत्प्रमाणं चतुर्भिः संगुणं कृत्वा तथा एकं तत्र क्षिप्त्वा यल्ल-
भ्यते तावन्ति विमानानि तत्र जानीहि । तथाहि—यदा कश्चित्सर्वा-
र्थसिद्धप्रस्तटादधस्तादवतीर्थे पञ्चमे प्रस्तटे विमानाग्रमधिगन्तुमिच्छति
तदा तत्प्रतरसङ्ख्यां पञ्चकलक्षणां चतुर्गुणामेककयुतां कुर्याज्जातेकविंशतिः,
इदमेव तत्र विमानप्रमाणमिति ॥ १५१ ॥ इदानीं सर्वार्थसिद्धिप्रस्त-
टादध एकैनेव गाथासूत्रेण प्रस्तट्प्रमाणाद्विमानप्रमाणं विमानप्रमाणाच्च
प्रस्तट्प्रमाणं निर्दिदिक्षुराह—

इच्छा चउसंगुणिया, स्वजुया पत्यडे तति विमाणा ।

स्ववृणा य विमाणा, चउभइया पत्यडं जाण ॥ १५२ ॥

'इच्छा' पञ्चकादिरूपा चतुःसंगुणिता सती रूपयुता कार्या,
ततः 'प्रस्तटे' पञ्चमादौ 'तइ' ति तावन्ति विमानानि भवन्ति ।
भावना चास्थानन्तरोक्तेवेति । रूपोनानि च विमानानि पुनश्चतुर्भिर्भे-
क्तानि 'प्रस्तटं' प्रस्तट्संख्यां जानीहि, तथाहि—कश्चिदेकविंशतिं
विमानान्युपदर्श्य वदेत् क्व प्रस्तटे एतानि लभ्यन्ते? तदेकविंशतेरेकम-
पनीय शेषस्य चतुर्भिर्भागोऽपद्वियते लब्धाः पञ्च, ततो ज्ञायते पञ्चमप्र-
स्तटे एतानि विमानानि । एवं शेषेष्वपि प्रस्तटेषु भावना कार्येति

॥ १९२ ॥ पुनरप्युद्धमन्तमादी कृत्वा प्रक्षरान्तरेण मन्तप्रमाणादि-
मानप्रमाणानयनायाह—

इच्छा चउसंगुणिया, स्वहिया उणिया य पखुगेयं ।

पदममुहायो मुद्धा, मायं तं इहपयरग्नि ॥ १५३ ॥

‘ इच्छा ’ अमीष्टप्रतरलक्षणा चतुस्रगुणिता रूपाधिका ‘ उनिता
च ’ उनीरुता पुन पञ्चकेन तथा ‘ प्रथममुत्वात् ’ सौधर्म [प्रथम-
प्रस्तविमानावासाप्रलक्षणात् ‘ शुद्धा ’ अपनीना सती यद्बसिष्ट
‘ मानं ’ श्रेणिगतविमानलक्षण तत् ‘ इष्टप्रतरे ’ पञ्चकादिकूपे जा-
नीहि । यथा—इच्छा सौधर्मपञ्चम] प्रस्तविमानप्रमाणलक्षणा
चतुर्गुणा रूपाधिका पञ्चकोना सती सपञ्चषोडशरूपा प्रथमप्रस्तगमा-
देकोनपञ्चाशदधिकशतद्वयमानान् २४९ अपनीयते, यत्तत्रापनीतशेष
त्रयस्त्रिंशदधिकशतद्वयलक्षण २३३ तत्र प्रस्तदे श्रेणिगतविमानप्र-
माणमिति ॥ १९३ ॥ सप्रतीष्टप्रमाणादेकदिमानविमानप्रमाण सर्वार्थ-
सिद्धप्रन्तरात्प्रन्तप्रमाण चाभिधित्तुगह—

उरिह स्वृण, चउमइय स मवेज्ज एगदिस ।

उवरिद्धाओ त्दम, च पत्यर्द तं वियग्णादि ॥ १५४ ॥

‘ उदिष्ट ’ वियमित विमानप्रमाण रूपो न चतुर्विभक्त क्रियने यत्तत्र
न्म्यने तद्भवेदेक्ष्या दिशि विमानमान ‘ उपरितनात् ’ सर्वप्रन्तयो-
पग्नित्वात्प्रन्तदात्सर्वार्थसिद्धाभ्यात् ‘ त्दम ’ ति तत्प्रमाणमन्तरोक्त-
न्यामलब्धेकदिमातविमानसमानसंख्य ‘ च ’ ममुच्चये प्रन्तदे ‘ तं ’
यत्रेकदिमानदेवावाप्तप्रमाणमानीत ‘ विनानीहि ’ अवबुध्यम् । यथा
केनचिद्दे शते त्रयस्त्रिंशदधिके विमानानामुपदर्शने, ततन्नेषु विमाने

चतुर्मन्त्रेषु यल्लब्धमष्टपञ्चाशत्तदेकस्यां दिश्यावलिकाश्रितविमानप्रमाणं
 स्यात् । यत्र च प्रस्तटे एतदुपलभ्यते स सर्वार्थसिद्धप्रस्तटादष्टपञ्चा-
 शत्तमो भवति । एवमन्यत्रापीति ॥ १५४ ॥ यदा पुनरिष्टविमानप्रमा-
 णात्सर्वाधस्तनप्रतरं प्रतीत्योपरितनप्रस्तट्प्रमाणमानेतुमिष्यते तदा का
 वार्त्ता ? इत्याह—

पद्ममुद्रात्रो सोहिय, इष्टविमाणाइ चडहि सेस भए ।

लद्धं रुवेणहियं, इष्टविमाणाण तं परं ॥ १५५ ॥

‘ प्रथममुखात् ’ सौधर्माद्यप्रतरविमानावासायलक्षणात् शोधयित्वा
 ‘ इष्टविमानानि ’ उद्विष्टरूपाणि ततश्चतुर्भिः ‘ शेषं ’ उद्धरितं
 ‘ मजेत् ’ अपहरेत् । ततोऽपि यद् ‘ लब्धं ’ प्राप्तं तद्रूपेणाधिकं सत्
 किम् ? इत्याह—इष्टविमानानामाश्रयभूतं तं प्रतरं परिच्छिन्धि ।
 तथाहि—कश्चिद्विमानपञ्चकमुपदर्श्य द्रूयात् कतिथप्रस्तटे विमानाग्र-
 मेतत् ? तत्र सौधर्मप्रथमप्रस्तटाग्रादेकोनपञ्चाशदधिकगतद्वयप्रमाणात्त-
 स्मिन् शोधिते शेषे चतुर्भिरपहृते भागलब्धे च रूपाधिके जाता
 द्वापष्टिः ६२; एतत्प्रमाणे प्रस्तटे तद्विमानाग्रं भवतीति तस्मै निवेद्यत
 इति ॥ १५५ ॥ संप्रति प्रतिकल्पं श्रेणिगतविमानप्रमाणं प्रजिज्ञापयि-
 शुर्मुखप्रमाणप्रतिपादनाय पादोनं गाथात्रयमाह—

दोयिण सय अउणापराणा, सत्ताणउयं सयं च बोधव्वं ।

अउणापराणं च सयं, सयमेगं पराणावीसं च ॥ १५६ ॥

पंचुत्तरसयमेगं, अउणाणउई य होइ बोधव्वा ।

तेवत्तरि सगवराणा, ईयालीसा य हेट्टिमए ॥ १५७ ॥

अत्रयुक्तीमा य भवे, सतरस य पच चैव आर्णयो ।

वर्षसु पन्थडाण,

द्वे शते एकोनपञ्चाशदधिके सौषर्मेक्षानयो । सप्तनवतं शत च
 बोद्धव्यं सनत्कुमारमाहेन्द्रयो । एकोनपञ्चाश च शत ब्रह्मलोके ।
 शतमेक पञ्चविंश च शान्तके इति ॥१५६॥ पञ्चोत्तरशतमेक शुके ।
 एकोननवतिश्च भवति बोद्धव्या सहसारे । त्रिसप्ततिरानतमाणतयो ।
 'सगपण' ति सप्तपञ्चाशदारणाच्युतयो । 'ईपालीसा य' ति
 एकवत्वारिंशत्पुनरपन्तने त्रैवेयकत्रिके इति ॥ १५७ ॥ एकोनत्रिंशच्च
 भवेन्मध्यमत्रिके । सप्तदश शोपरिमत्रिके । यद्येव सर्वाथसिद्धे ।
 'आदय' मुम्बानि । केपु ? इत्याह—'कल्पेषु' वेमानिक्रदेवावासेषु
 'प्रस्तदानां' त्रयोदशद्वादशादिलक्षणानां सवन्धिज ॥ इत्य मुम्बान्य-
 मिधाय भूमिकरणमाह—

चउरद्विया भूमि पुन्विद्धा ॥ १५८ ॥

चतुरधिक्य उपरितनकल्पगता आदय एव मूमय 'पौरस्त्या' ।
 पूर्वकल्पगता भवन्ति । यथा—सनत्कुमारमाहेन्द्रयोरादि सप्तनवतशत-
 प्रमाण चतुरधिकं सन् सौषर्मेकोत्तरशतद्वयरूप सौषर्मेक्षानयोर्भूमि ।
 एवमन्येन्वपि कल्पेषु भावना कार्यति ॥ १५८ ॥ प्रकारान्तरेणापि
 भूमिकरणमभिधातुमाह—

सगपयरा स्तूणा, चउगुणिया सोइयादि समुद्राभो ।

ज तथ मुद्धसेसं, इच्छियरूप्यस्त सा भूमि ॥ १५९ ॥

'सकप्रतरान्' प्रतिकल्प त्रयोदशद्वादशादीन् रूपोनांशत्रुणु
 गितान् 'शोपय' अपनय, कुत ? इत्याह—'समुम्बात' म्वकी-

यादादेः, एवं च कृते यत्तत्र शुद्धशेषं किञ्चिद्राश्यन्तरमुपलभ्यते
' ईप्सितकल्पस्य ' सौधर्मेज्ञानद्वयादिरूपस्य सा भूमिर्वर्तते । यथा—
सौधर्मेज्ञानयोस्त्रयोदश प्रस्तटाः, ते च रूपोनाश्रतुर्गुणिता जाता अष्ट-
चत्वारिंशत्, तस्यां च स्वमुखादुक्तप्रमाणादपनीतायां जातमेकोत्तरं
शतद्वयम्, इयमेव तत्र भूमिः । एवं शेषकल्पेष्वपीति ॥ १५९ ॥
भूमिप्रमाणमेव गाथाद्वयेन साक्षादाह—

एगहिया दोगिण सया, तेवराणासयं सयं च उणतीसं ।

ततो नवाहियसयं, तिगावइ सत्तत्तरी चैव ॥ १६० ॥

एगट्टी पणयाला, तेत्तीसा एकवीस गाव चैव ।

कप्पेसु पत्थडाणां, भूमीओ ढांति गायव्वा ॥ १६१ ॥

एकाधिके द्वे शते सौधर्मेज्ञानयोः । त्रिपञ्चाशं शतं सनत्कुमार-
माहेन्द्रयोः । शतं चैकान्नत्रिंशं ब्रह्मलोके । ' ततः ' तदनन्तरं नवा-
धिकशतं लान्तके । त्रिनवतिः शुके । सप्तसप्ततिश्चैव सहस्रार इति
॥ १६० ॥ एकपट्टिरानतप्रणतयोः । पञ्चचत्वारिंशदारणाच्युतयोः ।
त्रयस्त्रिंशदधस्तनग्रेवैयकत्रिके । एकविंशतिर्मध्यमे । नव चैवोपरितने ।
' कल्पेषु ' उक्तस्वरूपेष्वेव ' प्रस्तटानां ' त्रयोदशादिरूपाणां भूमयो
भवन्ति ज्ञातव्याः । सर्वार्थसिद्धप्रस्तटे तु मुखमेव पञ्चकलक्षणं भूमिरिति ।
स्थापना चैयम्—

देवलोकाः	सौ०ई०	सन० मा०	ब्रह्म	लान्त०	शु०	स०	आ०प्रा०	आर० अ०	अ० ग्रे०	म० ग्रे०	उ० ग्रे०	अनु०
मुखानि	२४९	१९७	१४९	१२५	१०५	८९	७३	५७	४१	२९	१७	५
भूमयः	२०१	१५३	१२९	१०९	९३	७७	६१	४५	३३	२१	९	

यदर्थं चैयं मुखभूमिप्ररूपणा तत्कारणमुपरिष्ठाद्वक्ष्यत इति ॥ १६१ ॥

भंग्यति प्रतिक्लृप्तं सर्वविमानप्रमाणाभिधानाय गायत्र्यममाह—

वर्चास अट्वीसा, वारस अट्ट चउरां सयसहस्सा ।

पयसा चत्वालीसा, छ श सहस्सा सहससारे ॥ १६२ ॥

शतमहस्र्णात्पुत्रेण योगाद्वात्रिंशच्छतमहस्राणि सौषर्मे
१२००००० । सर्वत्र चार्यं सवन्धो दृश्य । अष्टाविंशतिरीशाने
२८००००० । द्वादश सनत्कुमारे १२००००० । अष्टौ माहेन्द्रे
८००००० । चत्वारि शतसहस्राणि ब्रह्मलोके ४०००००० । सह-
स्राणीत्युत्रेण सनन्धान् पञ्चाशत्सहस्राणि लान्तके ५००००० । चत्वा-
रिंशत्सहस्राणि शुक्रे ४००००० । पद् च महस्राणि ६०००० 'सहसारे'
अष्टमदेवलोक इति ॥ १६२ ॥

आण्यपाण्यकर्ण्ये, चत्वारि सयाऽऽरगुक्षुण तिन्नि ।

सत्त विमाणासपाद्, चउसु वि एष्टमु कर्ण्येसु ॥ १६३ ॥

आनतप्राणतकल्पसौर्यगिपघने चत्वारि विमानशतानि ४०० ।
आणाच्युतयोत्त्रीणि शतानीति योज्यते ३०० । कल्पचतुष्टयसङ्घा-
मपि मुखावबोधाय सगृह्णन्नाह—सत्त विमानशतानि 'चतुर्ष्वेष्येतेषु'
प्रागुपदिष्टेषु कर्ण्येष्विति ॥ १६३ ॥

एकारमुत्तर इंडिमेसु सनुत्तरं च मज्जिमय ।

सयमेग चवरिमय, पनेव अणुत्तरविप्राणा ॥ १६४ ॥

एकदशोत्तर शतं 'अयन्तनेषु' त्रिषु त्रैवेयकेषु । 'सतोत्तर
च' सप्ताधिक पुनर्मध्यमके त्रिके । शतमेकसुपरिमके त्रिके । तथा
पद्येवानुत्तरविमानानीति ॥ १६४ ॥ इत्य प्रत्येकं सर्वसङ्घामभिधाय
सप्रत्याबलिकाप्रविष्टानामेव दामभिधित्सु करण तावदाह—

मुहभूमिसमासद्धं, श्रीलंबगसंगुणं तु सच्चमं ।

वलए वलए य भवे, सुरणिलयाणं तु संवेवो ॥ १६५ ॥

मुखभूम्योः—प्रतिकल्पं प्रागेवोक्तप्रमाणयोः समासः—मीलनं तस्याद्धं—

दलं मुखभूमिसमासाद्धं ' अवलम्बकमंगुणं तु ' त्रयोदशद्वादशस्वप्रतर-
प्रमाणगुणितमेव, किम् ? इत्याह—' मर्वाग्रं ' आवलिकागतसर्वविमा-
नप्रमाणं भवति । सर्वकल्पानुयाय्ययं व्यवहार इत्याह—' वलये वलये'
वलयाकारव्यवस्थितप्रस्तटसंघन्धात्सौधर्मादिदेवलोके, चकारः पूरणार्थः,
' भवेत् ' पूर्वोक्तकरणन्यायाज्जायेत ' सुरनिलयानां तु ' श्रेणिप्रतिव-
द्धदेवावासानां पुनः ' संक्षेपः ' सर्वाग्रलक्षणः । तथाहि—सौधर्मेशा-
नयोर्मुखमेकोनपञ्चाशदधिकशतद्वयलक्षणं २४९, भूमिश्रैकाधिकशत-
द्वयस्वभावा २०१, अनयोः समासः पञ्चाशदधिकानि चत्वारि शतानि
४९०, एतदद्धं पञ्चविंशत्यधिके द्वे शते २२९, एतच्च त्रयोदशलक्ष-
णावलम्बकगुणितं सञ्जातं सर्वाग्रं पञ्चविंशत्यधिकैकोनत्रिंशच्छतलक्षण-
मिति २९२९ । एवं शेषेष्वपि स्वधिया भावना कार्वेति ॥ १६५ ॥
अथ प्रकीर्णकविमानप्रमाणानयनायाह—

कल्पविमाणगात्रो, सेदीवद्धे विसोहए सेसं ।

सयसयकल्पेषु भवे, पङ्गाणागाणं परीमाणां ॥ १६६ ॥

' कल्पविमानागात्रात् ' सौधर्मादौ यद्विमानाग्रं द्वात्रिंशल्लक्षादिलक्षणं
ततः सकाशात्, किम् ? इत्याह—' श्रेणिवद्धानि ' आवलिकाश्रितानि
विमानानि ' विशोधयेत् ' अपनयेत् । तत्र च यद् ' शेषं ' उद्धरितं
तत् ' स्वकस्वकल्पेषु ' सौधर्मादिषु ' भवेत् ' जायेत ' प्रकीर्णकानां '
पुष्पावकीर्णाभिधानविमानानां प्रमाणम् । तथाहि—सौधर्मेशानयोः क-

स्पर्शोर्विमानाश्च पट्टिलक्षा ६००००००, अम्माच्छ्रेणिप्रतिबद्धेषु पञ्च-
विंशत्यधिकैकोनत्रिंशच्छतलक्षणेव्यपनीतेषु यदवशिष्टमेकोनपट्टिलक्षस-
प्तनवतिसहस्रपञ्चसप्ततिलक्षण उत्तमो पुष्पावकीर्णाश्च भवति । अद्भु-
तोऽपि ६९९७०७६ । एव सर्वत्र भावना कार्येति ॥ १६६ ॥ अथ
श्रेणिप्रतिपद्याना पुष्पावकीर्णानां च प्रतिरूप्य कण्ठत एव प्रमाणानि
प्रतिपादयितुं गान्धात्तुर्दशकमाह—

दो चैव सहस्राद्, श्वा चैव सयाः पयशावसाई ।

आवलियासु विमाणा, सोहम्मीसाण्युक्त्पेमु ॥ १६७ ॥

अठ्ठाष्टि सयसहस्ता, सत्ताण्युवई भवे सहस्राः ।

पयशात्तरि विमाणा, इवति पुष्पावकिरणाया ॥ १६८ ॥

द्वे चैव सहस्रे नव चैव शतानि पञ्चविंशानि 'आवलिकामु'

श्रेणिषु विमानाः सौधर्मेक्षानरूपयोर्वर्तन्त इति, अद्भुतोऽपि २९२९

॥ १६७ ॥ एकोनपट्टि शतमहसाणि सप्तनवतिभवेयु सहस्राणि

पञ्चसप्ततिर्विमानानि भवन्ति पुष्पावकीर्णानां सौधर्मेक्षानयोरेवेति,

अद्भुतोऽपि ६९९७०७६ ॥ १६८ ॥

दो चैव सहस्राद्, सयमेग चैव होः षायव्व ।

आवलियासु विमाणा, सण्णकुमारं य माहोदे ॥ १६९ ॥

दस श्वा य सयसहस्ता, सत्ताण्युवई भवे सहस्राः ।

श्वा य सया सपुयणा, इवति पुष्पावकिरणाया ॥ १७० ॥

द्वे चैव सहस्रे शतमेकं चैव भवति ज्ञातव्य आवलिकामु विमाना

सनत्कुमारं चकारस्य व्यवहितसयन्धान्माहेन्द्रे चेति, अद्भुतोऽपि २१००

॥ १६९ ॥ 'दस नव च शतमहसाणि' एकोनविंशतिरित्यर्थः,

सप्तनवतिभवेयुः सहस्राणि नव च शतानि संपूर्णानि भवन्ति पुष्पाव-
कीर्णानां सनत्कुमारमाहेन्द्रयोरिति, अङ्कतोऽपि १९९७९०० ॥ १७० ॥

अट्ट सया चोत्तीसा, वंभे कप्पम्मि हांति आवलिया ।

लक्खतिगं गावणउयं, छावट्टसयं पइराणाणं ॥ १७१ ॥

अष्टौ शतानि चतुस्त्रिंशानि ' ब्रह्मणि कल्पे ' ब्रह्मदेवलोके
इत्यर्थः, भवन्ति ' आवलिकाः ' इत्यावलिकागतविमानानि, अङ्कतोऽपि
८३४ । तथा लक्षत्रिकं ' नवनवतं ' नवनवतिसहस्राधिकं षट्षष्टं शतं
प्रकीर्णकानां तत्रेवेति, अङ्कतोऽपि ३९९१६६ ॥ १७१ ॥

अउणापराण सहस्सा, पइणागाण चउरो य पराणारा ।

पंच य पंचासीया, आवलिया लंतए कप्पे ॥ १७२ ॥

एकोनपञ्चाशत्सहस्राणि प्रकीर्णकानां चत्वारि च शतानि पञ्चदशानि,
अङ्कतोऽपि ४९४१९ । तथा ' पञ्च ' पञ्चैव शतानीति गम्यते पञ्चा-
शीतानि ' आवलिकाः ' आवलिकागतविमानानि, एवं सर्वत्रावलिका-
शब्दार्थो बोद्धव्यः, लान्तके कल्पे, अङ्कतोऽपि ९८९ । व्यतिक्रमभणनं
चात्र भणितिरीतिवैचित्र्यादिति ॥ १७२ ॥

तिगिणा सया छाणाउया, आवलिया खलु भवे महासुके ।

उणायालीस सहस्सा, छ च सय पइराणागा चउरो ॥ १७३ ॥

त्रीणि शतानि षण्णवतान्यावलिका खलु भवेन्महाशुक्ले, [अङ्कतोऽपि
३९६ । तथा एकोनचत्वारिंशत्सहस्राणि षट् च शतानि ' प्रकीर्णकानि'
पुष्पावकीर्णानि चतुरधिकानीति,] अङ्कतोऽपि ३९६०४ ॥ १७३ ॥

तिगिणा सया वत्तीसा, आवलिया खलु भवे सहस्सारे ।

छप्पराणमट्टसट्टा, पइराणागाणं तु वांअन्ना ॥ १७४ ॥

त्रीणि शतानि द्वात्रिंशान्यावलिष्ठा सन्तु भवेत् सहसारे २३२ ।
 तथा षट्सप्तशतान्यावलिष्ठाणि प्रकीर्णकानां तु बौद्धध्यानीति
 १६६८ ॥ १७४ ॥

आव्ययपाश्वरूपे, दोषिण्य सया ऋद्धसदुभावलिष्या ।

वर्षीसं सयमेव, च होइ पुष्पावकिरय्याम् ॥ १७५ ॥

आनतमाणतकल्पबोद्धे शते अष्टवष्टे आवलिष्ठा २६८ । तथा
 'द्वात्रिंश शतमेकं च' इति एकमेव द्वात्रिंश शतमित्यर्थः, भवति
 पुष्पावकीर्णानामिति १३२ ॥ १७५ ॥

दोषिण्य सया चउरद्विया, आवलिष्या आरणाच्युए कल्पे ।

इरय्याइं च विमाणा, इवति पुष्पावकिरय्याम् ॥ १७६ ॥

हे शने चतुरधिके आवलिष्ठाऽऽणाच्युतयो कल्पयो २०४ । तथा
 'षण्णवतिश्च' षण्णवतिरेव विमानानि भवन्ति पुष्पावकीर्णानि सक्न्धी-
 नीति २६ ॥ १७६ ॥

इद्विपगेवेभाष्यं, एकार षय्याए विमाणासये ।

आवलिष्यासु विमाणा, श्यति च पुष्पावकिरय्या त्व ॥ १७७ ॥

'अवस्तनयेवेकाणां' इति विभक्तिव्यत्ययादपस्तनयेवेकेषु
 त्रिषु 'एकार' ति एकारशाम्यधिक भग्यने विमानशतभावलिष्ठासु
 १११ । विमानानि 'न सन्ति तु' न विद्यन्ते पुनः पुष्पावकीर्णानि
 अत्रेति ॥ १७७ ॥

भग्निमगेविजाया, आवलि पय्याचरी विमाणाइं ।

वर्षीस च विमाणा, इवति पुष्पावकिरय्याम् ॥ १७८ ॥

[' मध्यमग्रैवेयकाणां ' इति] अत्रापि विभक्तिव्यत्ययान्मध्यमग्रै-
वेयकेष्व्वावलिर्वर्तते पञ्चसप्ततिर्विमानानि ७५ । ' द्वात्रिंशं च ' द्वात्रिं-
शत्पुनर्विमानानि भवन्ति पुष्पावकीर्णानां संबन्धिनीति ३२ ॥ १७८ ॥

उवरिमगेवेज्जाणां, इगु(गुण)यालीसं ह्वन्ति आवलिया ।

एगट्टि च विमाणा, ह्वन्ति पुष्पावकिरणां ॥ १७९ ॥

[उपरिमग्रैवेयकाणां] विभक्तिव्यत्ययादेवोपरितनग्रैवेयकेष्वेकोन-
चत्वारिंशद्विमानानि भवन्त्यावलिका ३९ । एकपट्टिश्र विमाना
भवन्ति पुष्पावकीर्णानां सत्का इति ६१ ॥ १७९ ॥

विजए य वैजयन्ते, जयन्त अवराइए य सब्वट्टे ।

आवलियाए विमाणा, एत्थि उ पुष्पावकिरणां त्य ॥ १८० ॥

विजयश्च १ वैजयन्तः २ जयन्तः ३ अपराजितश्च ४ पूर्वादिदिक्-
क्रमेण, मध्ये च सर्वार्थः ५, एते आवलिकासु विमाना वर्तन्ते पर्यन्त-
प्रतरे । न सन्ति तु पुष्पावकीर्णान्यत्रेति ॥ १८० ॥ अधुना सकल-
देवलोकावलिकागतविमानप्रमाणं तदितरदेवावासमानमुभयमानं च गा-
थात्रयेणाह—

सत्तेव सहस्साइं, स्याइं चोवत्तराइं अट्ट भवे ।

आवलियाहिं विमाणा, सेसा पुष्पावकिरणां त्य ॥ १८१ ॥

सप्तव सहस्राणि शतानि चतुःसप्तान्यष्टौ भवेयुरावलिकासु विमा-
नानि सर्वकल्पेष्विति, अङ्कतोऽपि ७८७४ । ' शेषाणि ' एतेभ्योऽव-
शिष्टानि पुष्पावकीर्णान्यत्रेति ॥ १८१ ॥ तान्येव साक्षादाह—

चुलसीति सयसहस्सा, अउणाणउई भवे सहस्साइं ।

एगूणां दिवडुं, सयं तु पुष्पावकिरणां ॥ १८२ ॥

सुतसीति सयसहस्ता, सत्ताखण्डं भवे सहस्ताह ।

तेर्वास च विमाना, उकुलोप सयस्वाया ॥ १८३ ॥

चतुरशीति शतसहस्राण्येकोनवनिर्भेयु सहस्राणि षकोनक
' दिवदृष्टं ' ति ह्यदं मारुमिष्यं, शत तु पुष्पावकीर्णनामिति ।
८४८९१४९ ॥ १८२ ॥ चतुरशीति शतसहस्राणि सतनवतिर्भेयु
सहस्राणि त्रयोविंशतिश्च विमाना ऊर्ध्वलोके समाख्याता इति ।
८४९००२३ ॥ १८३ ॥ अथोक्तमर्थं निगमयत् घृतद्वयस्यचतुरस-
प्रमाणप्रतिपादनाय प्रस्तावनामाह—

सोहम्याईयाणां, अस्तुत्तरविमाणपञ्चवसियाणां ।

धुन विमाण्याणां, इतिह च्छाएष वोच्छं ॥ १८४ ॥

सौषमार्यानाम्नुत्तरविमानपर्यवसिताना देवम्यानविशेषाणां ' उक्तं '
अभिहितं विमानमानम् । ' इदानी ' मांप्रथमेव ' घृतादीनि ' घृतद्वय-
स्यचतुरस्राणि विमानानि ' इत्ये' गणनाप्रमाणतो भणित्वासीति ॥ १८४ ॥
एतत्प्रमाणानयनोपायमुने मुम्भूमी प्रतिश्लेषमेकादिविगपेक्षया प्रतिपा-
दयन् सदानयनोपायमूलां गार्वा तावदाह—

धावद्धी स्वतु पद्म, सेसा परपपररहिय होंति मुहा ।

सगपपरोहि विरहिया, स्यूयोहि मुहा मूमी ॥ १८५ ॥

हापट्टिर्विमानानि सौषमे [ज्ञान] मथमप्रतरावलिक्कागतानि ' स्वतु '
निश्रये ' मथम ' व्याप मुम्भमित्यर्थे । ' शेपाणि ' सनत्कुमारमाहेन्द्र-
षष्पद्मसहस्रकोकान्तकादीनां कत्यानां सवन्धीनि ' परप्रतररहितानि '
अप्रतनाप्रतनकत्यापेक्षया पूर्वपूर्वश्लेषमत्कल्पमनोनीरुतानि पूर्वपूर्वश्लेष-
मुम्भान्येवोपरितनोपरितनकल्पेषु भवन्ति मुम्भानि । तथा ' सङ्गपरैः '

(८५)

मुनिचन्द्रविरचितवृत्तिसमेत

स्वकीयस्वकीयदेवलोकप्रसूतः 'विरहितानि' ऊनीकृतानि, किञ्चिद्विद्वि
इत्याह—'रूपोनेः' रूपरहितैः, कानि? इत्याह—'मुखानि' आदय

एवं भूमयो भवन्ति । तथाहि—सौधर्मज्ञानयोर्द्वापट्टिमुखम् । तदेव
सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पापेक्षया परमतरैः सौधर्मज्ञानसत्कृतयोदशभिर्वि

हितं लब्धकोनपञ्चाशद्रूपं तयोः कल्पयोर्मुखं भवति । इदमेव च ब्रह्म
लोककल्पापेक्षया परमतरैः पूर्वकल्पद्वयसंनन्धिभिर्द्वादशभिर्विरहितं लब्ध

सप्तत्रिंशद्रूपं तत्र कल्पे मुखं भवति । एवं सर्वत्र । तथा सौधर्मज्ञान-
स्वमुखं द्वापट्टिरूपं स्वकप्रतरै रूपोनेः संपन्नद्वादशरूपैर्विरहितं लब्ध

पञ्चाशद्रूपं भूमिर्भवति । एवं सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयुगलकमुखमप्येकोन
पञ्चाशद्वक्षणं स्वकप्रतरै रूपोनेः संपन्नैकादशरूपैर्विरहितं लब्धाष्टत्रिंश

द्रूपं भूमिर्भवति । तथा ब्रह्मलोके स्वमुखं सप्तत्रिंशद्रूपं स्वकप्रतरै रूप-
ोनेः संपन्नपञ्चकल्पैरुनीकृतं संपन्नद्वात्रिंशद्रूपं भूमिर्भवति । एवं

सर्वत्र भावना कार्येति ॥ १८५ ॥ आह रत्नप्रमादिषु पृथ्वीषु दिक्षु
विदिक्षु च [यथा पृथक्] पृथग् मुखभूमिप्रज्ञापनोपलभ्यते कल्पेज्वापि
किं तथैव अज्ञापना उत न? इति (इत्याह)—

मुहभूमीत्रो इणामो, दिसाण नो एत्य होंति विदिसाण ।
जेण दिसावलियात्रो, देवेसु ण होंति विदिसासु ॥१८६॥

मुखमूमयः 'इणामो' ति इमा अनन्तरमेव वक्ष्यमाणाः 'दिशा'
पूर्वादिलक्षणानां सवन्धिन्वो भवन्ति । व्यवच्छेद्यमाह—'न तु' न

पुनः 'अत्र' देवलोकेषु भवन्ति विदिशां मुखमूमयः । कुतः? इत्याह—
'येन' कारणेन 'दिगावलिका' विक्षेपे विमानश्रेणयः देवेषु

देवाधिवातत्वेन देवलोकेषु, ' न ' नैव भवन्ति विदिन्वायलिका इति
॥ १८६ ॥ कण्ठन पत्र क्रमेण मुम्बमभिप्रमाणानि गाथाद्वयेनाह—

बावडी उण्णपयणा, सचवीस इगतीस छर्षीसा ।

बावीस द्वारा या, चोदम दस सत्त चउर मुदा ॥ १८७ ॥

पयणास अद्वतीसा, वतीसा सचवीस तेवीसा ।

उण्णवीस पयणारकारसेव अट पत्र दो भूमी ॥ १८८ ॥

हापटि सौधमेज्ञानयो, एकोनपञ्चानत्सनत्कुमारमाहेन्द्रयो, सप्त-
त्रिंशद् ब्रह्मलोकै, पञ्चत्रिंशद्ब्रह्मान्तकै, पञ्चविंशतिर्महाशुकै, द्वाविंशति
सहस्रै, ' अटारा या ' ति अष्टादश चानतप्राणतयो, चतुर्दशारण-
च्युतयो, दशावन्तनम्रवेयकत्रिकै, सप्त मध्यमम्रवेयकत्रिकै, चत्वार्यु-
परितनम्रवेयकत्रिकै ' मुत्तानि ' आद्य । सर्वार्थसिद्धौ त्वेककल्पण-
मुम्बसद्भावेऽपि मुम्बव्यतिरिक्तमूर्तिरहितस्य तस्य निष्पन्नत्वात् न भण्य
कृत्वमिति ॥ १८७ ॥ पञ्चानत्सौधमेज्ञानयो, अष्टत्रिंशत्सनत्कुमारमाहे-
न्द्रयो, द्वात्रिंशद् ब्रह्मलोकै, सप्तविंशतिर्ब्रह्मान्तकै, त्रयोविंशतिर्महाशुकै,
एकौनविंशति सहस्रै, ' पण्णार ' ति पञ्चदशाऽऽनतप्राणतयो, पञ्चाद-
शैवाणच्युतयो, अष्टावपन्तनम्रवेयकत्रिकै, [पञ्च मध्यमम्रवेयकत्रिकै,]
द्वे उपरितनम्रवेयकत्रिकै भूमय । सर्वार्थसिद्धौ तु मुम्बव्यतिरि-
क्तमूर्तेरभाव एवेति

मुत्तानि	६१	६२	१७	११	१६	२३	१८	१७	१०	७	४
भूमय	१०	१८	१२	२७	२३	१९	१६	११	८	६	३

॥ १८८ ॥ न्यापना—
अधुना गाथाएकेन कण्ठमाह—

मुम्बमिति यासद्दं, सगणपरगुण तु सारणगमुदं ।

निदि भड्प तिह रामी, मोहणगदुगेगयागजुया ॥ १८६ ॥

वर्धपदं दृच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविक्रमत्वात् । अभ्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिवन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविक्रमत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशारासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य ब्रह्मपालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टरात्रीसदृक्षास्त्रिदशपत्तिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु श्रोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्वे, सोहम्मे जे य हांति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणोसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सकतणएसु' त्ति शक्रसत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्वपि शक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेपु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणोसु भवे, परिसाओ आयरक्खएणाया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेपु 'भवेयुः' निवमेयुः, के ? इत्याह—

चौरस बारस छक, चउरो पण्ण च चउ तिर्ग पण्ण ।
गेवेज्जेसु तिय तियं, एक्को तेवडि सच्चै वि ॥ १६१ ॥

चतुर्दश स्त्रीधर्मशानयो । द्वादश सनत्कुमारमाहेन्द्रयो । षट्कं
ब्रह्मलोके । चत्वारि लान्तके । पञ्चक च महाशुके । 'चउ' ति
चत्वारि सहसारे । त्रिक्रमानतमाणतयो । पञ्चकमारणाच्युतयो ।
'त्रैवेमकेपु' यथाक्रममधस्तनमध्यमोपरितनेपु त्रिक त्रिकम् । एक
सर्वार्थसिद्धे । त्रिषष्टि सर्वेऽपीति म्यापना—१४ । १२ । ६ । ४ ।
९ । ४ । ३ । ९ । ३ । ३ । ३ । १ ॥ १९१ ॥ यदतो विधेय तदाह—

एय बाह्मात्रोऽव्यंशु संस तिहा विमद्ज्ज्ण ।

तिहिं ठाण्णिं टपेव, सोहण्णस्सावि हर भाग ॥ १६२ ॥

'प्रतत्' शोषनक 'बाह्यामात्' ऊर्धाधोभागव्यम्भितकदिगत-
विमानप्रमाणलक्षणात् प्रतिकल्पमपनीय शेष 'त्रिधा विमज्ज' त्रिभि-
र्भक्त कृत्वा यत्तत्र लभ्यते तन्निपु स्थानेषु म्यापयित्वा 'शोषनक
स्वापि' चतुर्दशादिलक्षणस्य हर भागम् ॥ १९२ ॥ कं ? इत्याह—

तिहिं चेव सया काल, जं लद्ध त तिहा उ काज्ज्ण ।

दो भागा ऊ तसे, पक्खेवो एगु चउरसे ॥ १६३ ॥

त्रिभिर्भेव 'सदा काल' यदा यदा वृत्तादिपरिमाण निश्चाम्यते
तस्मिन्साम्नि काले इत्यर्थः, ततो यल्लभ्यं तन् 'त्रिधा तु' त्रिषेव
कृत्वा त्रिषु स्थानेषु स्वापयित्वा, तदेव स्थानत्रय दर्शयति—एकत्र
स्थाने 'दो भागौ' त्रिभागलक्षणौ राशी 'तु' पूर्ववन् भ्यसे विमा
नराशी प्रक्षिप्यन् इति 'प्रक्षेप' न्यसनीयो राशिवर्तने । एकत्रिमा-

गश्चतुरस्रे विमानराशावेव प्रक्षेप इति ॥ १९३ ॥ यदा शोधनकस्य
त्रिभिर्मक्तस्य किञ्चिदवशिष्यते तदा यत्कर्त्तव्यं तदाह—

सोद्दृष्टादोऽव्वरिया, तत्येगो तंसे (सि) एगो (ग) चउरंसे ।

एगुव्वरियं तंसे, एगा वाहा हवइ एसा ॥ १९४ ॥

यदा शोधनकस्य—चतुर्दशादिलक्षणस्य त्रिभिर्मक्तस्य द्वाबुद्धरितौ
भवतस्तदा ' तत्र ' तयोरेकस्यस्ये एकश्चतुरस्रे न्यसनीयः । यदा पुनः
एकं—एककलक्षणमङ्कस्थानमुद्धरति लान्तकस्य सहस्रारस्य वा देवलोकस्य
संवन्धिनि चतुष्टयलक्षणे शोधनके तदेकमुद्धरितं त्र्यस्रराशौ न्यसेत् ।
एवं च कृते ' एका ' पूर्वादिदिग्गता ' वाहा ' सौधर्मेशानादिकल्प-
गतवृत्तत्र्यस्रचतुरस्रविमानप्रमाणलक्षणा श्रेणिर्भवति ' एषा ' अनन्त-
रोक्तेति ॥ १९४ ॥ पूर्वोक्तमर्थं निगमयन् सर्वदिग्गतवृत्तादिविमान-
प्रमाणानयनायाह—

एयं एगदिसमां, चउसंगुणियं तु होइ सव्वमां ।

वलए वलए एवं, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९५ ॥

' एतत् ' अनन्तरोक्तं ' एकदिगग्रं ' एकस्यां दिशि वृत्तादिपरि-
माणम्, चतुःसंगुणितं ' तुः ' पुनरर्थे भवति सर्वाग्रमिति । एवं सति
यत्सिद्धं तदाह—' वलये वलये ' सौधर्मेशानकल्पद्वयादिलक्षणे ' एवं '
उक्तनीत्या वृत्ताख्यस्राश्चकारस्य मित्रक्रमत्वाच्चतुरस्राश्च गणनाप्रमाणतो
विज्ञातव्या भवन्तीति ॥ १९५ ॥ ये चात्रावलिकामव्यगता विमाने-
न्द्रकास्तेषां यद्विधेयं तदाह—

जे जत्तिया उ कप्पे, पत्थारा तत्तिया उ मज्झिक्कल्ला ।

उवरिमरासीएते, पक्खेयच्चा जज्जो वट्टा ॥ १९६ ॥

ये ' यावन्त ' इयौदशादिलक्षणा ' तु ' पुनरपि ' कल्पे ' सीधर्मेशानादिलक्षणे ' प्रमनारा ' भस्तया ' तावन्तस्तु ' तावन्त एव ' मज्जिष्ठ ' इति मध्यमा विमानेन्द्रका ' उपरिमराशौ ' वृत्तविमान-
लक्षणे णे प्रक्षेप्तव्या । अत्र हेतुमाह—' यत् ' यन्मात्स्वरणाद् इत्याम्ने,
उपरितनराशिस्र वृत्तसकन्धी इति तेषा तत्र निनेप इति ॥ १९६ ॥

अस्य गाथाष्टकस्य भावना नरकेन्द्रकृतभावनातुसारिण स्वयमेवे-
हावतरणीया । नवर कुस्तावबोधार्थं पर्यन्तप्रमन्तभावनोच्यते—तत्र
सर्वायंसिद्धप्रमन्टे एष्टव्या दिश्येकस्यैव विमानस्य मद्गावात्तदेव युक्त
तत्र मुनिः, ततो युम्भूष्यो समासादे जात एकः, स च स्वकप्रतरे-
णेकलक्षणेन गुण्यने " एगुण तसिय चेव " इति वचनात्समात एक
एव, सन्नासैकलक्षणे शोषनके शोषिते स्थित शून्यम्, तच्च वृत्तस्यस-
चतुरस्रलक्षणे त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यने, ततो शोषनकस्याप्येककस्य
त्रिमिमंगो दीयते, भागामावाहण्यं शून्यमवशिष्टश्रेष्ठक , तच्च शून्यं
त्रिषु स्थानेषु स्थाप्यते तत्र द्वे शून्ये श्वसपत्रिने शून्यराशौ क्षिप्येते,
[एक च चतुरस्रमनिने,] ततो " राशिरविकृत सयोननापगमे " इति
वचनात् उभयत्रापि स्थित शून्यमेव, यश्चक्रोऽवशिष्ट आसीत्स श्वस-
शून्ये क्षिप्यने लक्षमेक श्वसविमानम्, एतदेव च तत्रैकदिगतविमान-
प्रमाणम्, द्विप्रतिबद्धवृत्तचतुरस्रयोश्च तत्रायाव । यदा त्वेतदेव
चतुर्मिरुण्यने मध्यवर्ती च वृत्तेन्द्रको मध्ये क्षिप्यने तदा पञ्चलक्षण
पर्यन्तप्रमन्टे विमानाप्र भवतीति ॥ संप्रत्यनेन करणेन यत्र कल्पे यद्
वृत्तादिपक्षमाप्यं ततत्र भासादेव दर्शयितु सूत्रकारो गाथादशकमाह—

(१०)

मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

पराणाट्टमट्टसीया, दुसत्तरग्गा य ण्व ण्व सया उ ।

सोहम्मे ईसाणे, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९७ ॥

पञ्चपटानि, मकारोऽलाक्षणिकः अष्टाशीतानि द्विसप्तत्यग्राणि च नव नव शतानि 'तुः' पूरणे सौधर्मे ईशाने वृत्तारुयस्त्राश्चकारस्य व्यवहितसंवन्धाच्चतुरस्त्राश्च, एवमुत्तरत्रापि चकारस्य संवन्धः, यथासङ्गं भवन्ति । स्थापना—९६९ । ९८८ । ९७२ ॥ १९७ ॥

छ च सया वाणाउया, सत्त सया वारसुत्तरा होति ।

छ च सया छग्णाउया, वट्टादि सगांकुमारमाहेदि ॥ १९८ ॥

षट् च शतानि द्वानवतानि, सप्त शतानि द्वादशोत्तराणि भवन्ति, षट् च शतानि षण्णवतानि, किम् ? इत्याह—' वृत्तादि ' वृत्तश्र्यल-चतुरस्त्रप्रमाणं ' सनत्कुमारमाहेन्द्रे ' उभयरूपे देवनिवेशे ६९२ । ७१२ । ६९६ । इयं च गाथा गीतिसंज्ञा बोद्धव्येति ॥ १९८ ॥

त्रोवत्तर चुलसीया, छसत्तरग्गा दुवे दुव सया उ ।

कप्पम्मि वंभलोए, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ १९९ ॥

चतुःसप्ततानि चतुरशीतानि षट्सप्तत्यग्राणि 'दुवे दुव' त्ति द्वे द्वे तुशब्दस्यावधारणार्थस्येह संवन्धाद्धे एव शते कल्पे ब्रह्मलोके वृत्तारुय-स्त्राश्चतुरस्त्राश्च विमाना भवन्तीति । २७४ । २८४ । २७६ ॥ १९९ ॥

तेणाउयं चैव सयं, दो चैव सया सयं च वाणाउयं ।

कप्पम्मि लंतगम्पी, वट्टा तंसा य चउरंसा ॥ २०० ॥

त्रिनवतं चैव शतं, द्वे चैव शते अन्यूनाधिके, शतं च द्वानवतं कल्पे लान्तके वृत्तारुयस्त्राश्चतुरस्त्राश्च विमाना भवन्तीति । १९३ । २०० । १९२ ॥ २०० ॥

अद्वातीस च सय, छतीस सय सय च वर्चीस ।

कृष्णि महासुक्रे, वृदा तंसा य चउरंसा ॥ २०१ ॥

[अष्टाविंश च शत, पशुविंश शत, शत च 'द्वात्रिंश' द्वात्रिंशद्-
 पिञ्च कल्पे महासुक्रे वृतात्मन्वन्नामनुगच्छाम् विमाना मवन्तीति ।
 १२८ । १३६ । १३०] ॥ २०१ ॥

अद्दुत्तर च सांतं, अद्द सयं चैव होअत्तुणं तु ।

कृष्णि ससम्मारे, वृदा तसा य चउरसा ॥ २०२ ॥

अष्टोत्तर च शत 'बोडन्' इति बोडशोत्तरं [शत] 'अष्टसत
 चैव' अष्टाभिगधिः शतं मवत्यन्युनाधिक, 'तु' पुनर्ये विज्ञ-
 क्रमश्च, तत कल्पे महासुकरे पुनर्वृत्तात्मन्वन्नामनुगच्छाम् इति । १०८ ।
 ११६ । १०८ ॥ २०२ ॥

अद्वामीती वाणुउर्द, अद्वामीती य होनि बोधव्या ।

आण्यपरान्यपरुप्पे, वृदा तसा य चउरसा ॥ २०३ ॥

अष्टाशीतिहोनवतिरष्टाशीतिश्च मवन्ति बोद्धव्या आनतप्राणतकल्पे
 वृत्तात्मन्वन्नामनुगच्छाम् इति । ८८ । ९० । ८८ ॥ २०३ ॥

चउमढी वावत्तरि, अद्वर्ही चैव होइ बोधव्या ।

आण्यमन्नुपरुप्पे, वृदा तंसा य चउरसा ॥ २०४ ॥

चतुःषष्टिहोमसतिष्टषष्टिश्रेव मवन्ति बोद्धव्या आरणाच्युतकल्पे
 वृत्तात्मन्वन्नामनुगच्छाम् इति । ६४ । ७० । ६८ ॥ २०४ ॥

पञ्चीमा चसा या, छर्चीसा हेद्धिमि गेवेजे ।

तेवीम ह्वामीमा, चउवीमा चैव मग्गिमए ॥ २०५ ॥

पञ्चत्रिंशच्चत्वारिंशत् षट्त्रिंशदधस्तने 'त्रेवेयके' इति अवयवे समुदायोपचारात् त्रेवेयकत्रिके—त्रिष्वधस्तनत्रेवेयकेष्वित्यर्थः । ३९ । ४० । ३६ । तथा त्रयोविंशतिरष्टाविंशतिश्चतुर्विंशतिश्चैव मध्यमके त्रेवेयकत्रिक इति । २३ । २८ । २४ ॥ २०५ ॥

एकारस सोलस वारसेव गेवेज्ज उवरिमे हांति ।

एगं वट्टं तंसा, चउरो य अणुत्तरे जाण ॥ २०६ ॥

एकादश षोडश द्वादशैव 'त्रेवेयके' त्रेवेयकत्रिके उपरिमे भवन्ति । ११ । १६ । १२ । तथैकं वृत्तं त्र्यस्राणि चत्वार्येव 'अनुत्तरे' सर्वार्थसिद्धनामनि प्रस्तटे 'जानीहि' अवबुध्यस्वेति ॥ २०६ ॥ इत्थं प्रत्येकं कल्पेषु वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति सर्वदेवस्थानगतवृत्तादिप्रमाणं यौगपद्येन प्रज्ञापयितुमिच्छुराह—

मुहभूमिसमासद्धं, वेहो वावडि सोहण तिसडि ।

तिगभतिएगदिसमां, चउसंगुणियं तु सव्वमां ॥ २०७ ॥

मुखं—द्वाषष्टिर्विमानानि भूमिश्च—एकं विमानं तयोर्मुखभूम्योः समास-
स्त्रिषष्टिः, तस्यार्द्धं—दलं तच्चेह न संभवति विषमराशित्वात् । तथा
'वेधः' इत्युद्देशः—अवलम्बको द्वाषष्टिप्रमाणम्, अयमेवात्र गुणकार
इत्यर्थः । अनेन च गुणिते शोधनकं 'सर्वकल्पशोधनकमीलनाल्लब्धा
त्रिषष्टिः, तस्यां च शोधितायां योज्वशिष्टराशिः स 'तिगमइय'त्ति
त्रिभिर्विभज्यते, ततः 'एकदिगग्रं' एकपूर्वादिदिगतं वृत्तादिपरि-
माणं लभ्यते । एतदेव 'चतुःसंगुणितं तु' चतुर्भिर्गुणितं पुनः 'सर्वाग्रं'
सर्वदिगतविमानपरिमाणं भवति । अयमत्रामिप्रायः—मुखभूम्योः स-
मासे संजाता त्रिषष्टिः, ततोऽर्द्धदानाभावाद् द्वाषष्टिलक्षणावलम्बकार्द्ध-

नेत्रत्रिभङ्गपेण गुण्यते ततो जातान्येकोनविंशतिशतानि त्रिपञ्चासद-
 धिकानि, तेभ्यश्च शोधनक त्रिपष्टि शोच्यते ततो जातान्यष्टादशशतानि
 नवत्यधिकानि १८९०, अथ च राशेस्त्रिभिर्भागे दत्ते लब्धानि पद्
 शतानि त्रिंशदधिकानि ६३०, एतानि च वृत्तत्रयस्य चतुरस्रलक्षणेपु त्रिपु
 स्थानेषु स्थाप्यन्ते, तदनु शोधनकस्यापि त्रिभिर्भागो दीयते लब्धा
 ण्कविंशति २१, इयमपि त्रिपु स्थानेषु न्यम्यते, ततो द्वे एकविंशती
 त्र्यम्बेपु क्षिप्येते एक च चतुरस्रेपु, एवं च कृते लब्ध यथाक्रममेक
 दिक्प्रतिबद्धवृत्तत्रयस्य चतुरस्रविमानानामिदम्—वृत्त० ६३० त्र्यम्ब०
 ६७२ चतुरस्र० ६९१ । यदा त्वेतदेव राशित्रय प्रत्येक चतुर्भिर्गु-
 ण्यते वृत्तराशौ च द्वापष्टिरिन्द्रश्च क्षिप्यन्ते तदा सर्वदेवम्यानप्रति
 बद्धदिक्चतुष्टयवर्तिवृत्तादिविमानप्रमाण भवतीति ॥ २०७ ॥ तदेव
 साक्षादभिधातुमाह—

पञ्चविंशति शतानीति गण्यते द्वादीशतानि, पद्द्विंशतिश्चेवाष्टा-

श्रीति, पद्द्विंशतिशतानि चतुरधिकानि, किम् ? इत्याह—वृत्तादीनां

विमानानां सर्वाग्रं भवतीति । २९८२ । २६८८ । २६०४ ॥ २०८ ॥
 इत्थं वृत्तादिविमानप्रमाण प्रत्येक सामान्येन च प्रतिपाद्य सप्रति सौष-
 मेशानयोः सनत्सुमारमाहेन्द्रयोश्च कस्योर्यानि विमानानि यम्येन्द्रम्या-
 ऽऽभवन्ति तत्प्रतिपादनायाह—

चावही आत्रलिया, पुरच्छिमा ढक्खणा य अवरा य ।

सकसस पत्यडाण, एसा आदी पदपयाए ॥ २०६ ॥

द्वापट्टिर्विमानानां ' आवलिका ' श्रेणिः ' पौरस्त्या ' पूर्वदिग्गामिनी ' दक्षिणा च ' दक्षिणदिग्भवा ' अपरा च ' पश्चिमदिग्भागवर्तिनी चकारौ ममुच्चये शक्रस्यामिकत्वान् ' शक्रस्य ' सौधर्मेन्द्रस्य । ' प्रस्तदानां ' प्रतराणां ' ण्या ' द्वापट्टिः ' आदिः ' प्रथमारम्भः स च पश्चानुपूर्व्यापिन्यात्तद्वचवच्छेदार्थमाह— ' प्रथमतया ' प्राथम्येन पूर्वानुपूर्व्येत्यर्थः ॥ २०९ ॥ तथा—

वावर्द्धा आवलिया, पुरच्छिमा उत्तरा य अवरा य ।

ईसाणपत्थडागां, ण्मा आई पट्पयाण् ॥ २१० ॥

' द्वापट्टिः ' द्वापट्टिप्रमाणा आवलिका पौरस्त्योत्तरा चापरा च, कैषाम् ? इत्याह— ' ईशानप्रस्तदानां ' द्वितीयदेवलोक्मंत्रन्धिप्रतराणाम् । ' ण्या ' द्वापट्टिः ' आदिः ' प्रथमारम्भः ' प्रथमतया ' प्राथम्येन ॥ २१० ॥ एतदेव गाथाद्वयं सविशेषं गाथाचतुष्टयेन व्याख्यानयन्नाह—

जे दक्षिणोण्ण इंदा, दाद्विण्णो आवली मुणोयव्वा ।

जे पुण्ण उत्तर इंदा, उत्तरां आवली तेसि ॥ २११ ॥

यौ ' दक्षिणेन ' दक्षिणस्यां दिशि ' इन्द्रो ' शक्रसनत्कुमारो, तयोः किम् ? इत्याह— ' दक्षिणतः ' दक्षिणस्यां दिशि ' आवली ' विमानश्रेणिः मुणितव्या आभाव्यत्वेन । यौ पुनः ' उत्तरो ' उत्तरविभागवर्तिनौ ' इन्द्रो ' ईशानमाहेन्द्राभिधानौ ' उत्तरतः ' उत्तरस्यां दिश्यावली तयोराभाव्या । इदमुक्तं भवति—सौधर्मेशानयोः सनत्कुमारमाहेन्द्रयोश्च समश्रेणिव्यवस्थितयोर्द्वयोर्द्वयोः कल्पयोः सर्वे-नस्तटेप्विन्द्रकविमानापेक्षया दक्षिणदिग्भागविनिर्गता विमानश्रेणयो

यान्ता केवला दाक्षिणात्येन्द्रयो शक्रसनत्कुमारयो । या पुनरुत्तरान्ता
सर्वा औदीच्ययोरीशानमाहेन्द्रयोरिन्द्रयोरामाव्या इति ॥ २११ ॥
शेषदिग्द्वयावलिकामध्येन्द्रकविमागार्यमाह—

पुष्येण पच्छिमेण य, सामय्या आवली मुखेयव्या ।

जे पुण वट्टविमाणा, मञ्जिह्वा दाहिणिल्लया ॥ २१२ ॥

पुष्येण पच्छिमेण य, जे वट्टा ते वि दाहिणिल्लया ।

तसचवरसगा पुण, सामय्या होंति दोयह पि ॥ २१३ ॥

‘ पूर्वैण पश्चिमेन च ’ पूर्वम्या दिशि पश्चिमायां च दिशीत्यर्थ,
‘ सामान्या ’ उभयदिग्गान्द्वन्द्वानुल्या आवली मुणितव्या । ये पुनर्वृत्त-
विमाना सर्वप्रस्तटेषु, कीदृशा ? इत्याह—‘ मध्यमा ’ इन्द्रकनामानन्ते
दाक्षिणात्ययोरिन्द्रयोरामवन्तीति ॥ २१२ ॥ पूर्वैण पश्चिमेन च ये
केचन वृत्ता विमानाम्नेऽपि किं पुनरिन्द्रका ? इत्यपि शब्दार्थं, किम् ?
इत्याह—दाक्षिणात्ययोरिन्द्रयोरामवन्तीति । तत्रैव दिग्द्वये श्र्यसच-
सुरसका पुनर्विमाना सामान्या भवन्ति द्वयोरपीन्द्रयो, केचिदाक्षि-
णात्ययो केचिदौदीच्ययोरित्यर्थं ॥ २१३ ॥ अथ च विभागो येषु
देवलोकेषु सप्तस्तद्देवलोकदर्शनायाह—

एसो उ क्रमो नियमा, इदंणं होंति कप्पवासिण्ण ।

सोहम्म्ये ईसण्णे, सण्णकृपारं य माहिंदे ॥ २१४ ॥

‘ एष तु ’ एष पुन ‘ क्रम ’ परिपाटि ‘ नियमात् ’ अवस्थतया
‘ इन्द्राणां ’ देवरानानां भवति कस्यवासिनाम्, कुत्र ? इत्याह—
सीधमे ईशाने सनत्कुमारे चक्रारस्य भित्तक्रमस्य पाठान् माहेन्द्रे च
कस्ये, अनयोरेव द्वयोर्द्वयोर्देवलोकयो समश्रेणितया व्यवस्थानं प्रत्येक-

मिन्द्रभावश्रोत्र्येष्वेवायं क्रम इति ॥ २१४ ॥ उपरितनदेयलोकेषु तु
गथाऽऽवलिक्त्वाभिन्यं भवति तथा दग्धयिन्दुगाहः—

नेण परं इंद्राणां, चउदिग्मि आसली मुणोयन्वा ।

जात्रां वद्विमाणादि गिण्गया जस्य जट् फण्ये ॥ २१५ ॥

‘तेन’ इति ततः मौथर्मादिकन्यचनुष्टयात् ‘एते’ अद्यतः ‘इन्द्राणां’
ब्रह्मलान्तकादीनां ‘चनुर्दिशि’ चनमृन्नापि दिक्षु ‘आवन्य’ ‘वि-
मानश्रेणयो मुणितन्याः’ ‘याः’ ‘आवन्यः’ ‘वृत्तविमानेभ्यः’ ‘वृत्तवि-
मानानि—इन्द्रकनामान्ययवीर्यन्य’ ‘निर्गताः’ प्रवृत्ताः ‘यस्य’ इन्द्रस्य
ब्रह्मादेः ‘यावत्पयः’ वन्द्यमाणाः प्रनिप्रसृतं चनुष्यमाणा इत्यर्थः ‘फण्ये’
ब्रह्मल्लोकादीं । इदमुक्तं भवति—ब्रह्मल्लोकादिषु चनुषु देवल्लोकेष्वानन-
प्राणतयोगरणान्नुनयोश्च इयोर्द्वयोर्देवल्लोकयोर्गं ब्रह्मादयः पतिन्द्रास्त्रेणो
यथाक्रमं न्यरुत्सगता आवलिक्त्वा आभवन्तीति ॥ २१६ ॥ संप्रति
शक्रेजानयोः पौरस्यपाश्चात्ये आवर्त्या प्रतीत्योक्तमपि स्वामित्वविषय-
विभागं किञ्चिद्विशेषनोऽभिधातुमाह—

पत्यडतरे वृद्धा, जत्तियमेना हवन्ति मुणिया उ ।

उत्तरयो मोत्तूणां, सेमा सव्ये वि सक्कम्त ॥ २१६ ॥

प्रस्तुतत्रयोदशके वृत्ता विमाना यापन्नात्रा भवन्ति मुणितः ‘तुः’
पूरणे ‘उत्तरतः’ उत्तरस्यां दिशि मुखत्वा वृत्तविमानानि ‘शेषाणि’
पूर्वदाक्षिणपश्चिमावलिक्रासवन्धीनि ‘सर्वाण्यपि’ निरवशेषाणि शकस्य ।
इह किल सौधमेधानयोर्नैव शतानि पञ्चपष्ट्यधिकानि [वृत्तविमानानि]
सर्वप्रस्तुतगतवृत्तविमानमंयोजनेन भवन्ति । तत्रोत्तरदिग्गतान्यष्टत्रिंशद-
धिकीदशतप्रमाणानि वृत्तविमानान्यपनीय शेषो वृत्तविमानराशिः सप्त-

विगत्यधिकसप्ततलक्षण शकस्याऽऽभवतीति ॥ २१६ ॥ इत्थ सामान्यतो वृत्तादिविमानानामवद्व्यवहार प्रतिपाद्य सप्रति पूर्वोक्तमर्थं निगमयन् वृत्तादिविमानाऽऽभवद्व्यवहारमेव सख्यया प्रतिपादयितुकाम सवन्धमारचयन् गाथाद्वयमाह—

एवं एते भणित्वा, वृत्ता तसा तद्व चत्वरसा ।

सोहम्माईयाया, सर्व्वेसि आगुपुर्व्वीए ॥ २१७ ॥

सपइ पुण्ण सोहम्मे, ईसाणं चैव सकराईणं ।

वट्ठाई केव्वापा, फस्स ति अत्तो पर वोच्छं ॥ २१८ ॥

‘ एव ’ अनेन प्रकारेण ‘ एते ’ विमाना ‘ भणित्वा ’ उक्त्वा वृत्तात्स्यसास्तोथैव चत्वरसा, केयाम्? इत्याह— ‘ सौषर्मादीनां ’ सौषर्मेज्ञानरूपादिकल्पाना ‘ सर्व्वेषां ’ समस्तानां ‘ आनुपूर्व्व्यां ’ अनुक्रमेणेति ॥ २१७ ॥ सप्रति पुनः सौषर्मे ईशाने चैव ‘ सकराईण ’ ति शक शक एव, ततोऽप्यतिशयेन रामनाद्राना—ईशानेन्द्र, ततः शकुरान यो—सौषर्मेज्ञानरूपकयोरित्यर्थः, ‘ वृत्तादयः ’ विमानविशेषाः क्रियन्त ‘ कस्य ’ इति शकदे ‘ इति ’ एतत् ‘ अत पर ’ एतदूढं ‘ वस्ये ’ भणित्वापीति ॥ २१८ ॥ एतदुपयोगि तावत्करणमाह—

शुद्धभूमिसपासद्धं, भोलम्बगुणं ससोह्यागरहियं ।

तिहिं यद्व तिह रासी, सोह्यागदुगेगमागजुया ॥ २१९ ॥

शुद्धभूमिसमामाहं ‘ अवलम्बगुणं ’ अवलम्बकेन त्रयोदशरूपेण शुण्डितं स्वसौषर्णकरहित क्रियते, ततोऽम्भिन् राशी त्रिभिर्भक्ते यद्वस्यते तत् ‘ तिह रासि ’ ति त्रिपकाररामितया व्यवस्थाप्यते । एतेष्वेव

राशिषु यौ त्र्यस्रचतुरस्रराशी तौ यथाक्रमं शोधनकद्विक्रमभागयुतौ
द्वाम्यामेकेन च भागेन युक्तौ कार्याविति ॥२१९॥ इदमेव करणं सौष-
र्मज्ञानकल्पद्वयमधिकृत्य भावयितुं स्वयमेव ग्रन्थकारो गाथापञ्चकमाह—

वावट्टी पराणाए, य समासो तत्य गेरिहृज्जादं ।

तेरोलंबगगुणिए, जाया सय सत्त अडवीसा ॥ २२० ॥

‘ द्वापटेः ’ मुखरूपायाः ‘ पञ्चागतः ’ भूमिरूपायाः ‘ चः ’
समुच्चये ‘ समासः ’ संक्षेपः क्रियते, तत्र कृते गृहीत्वा तस्याद्दं तत-
स्त्रयोदशावलम्बकगुणिते जातानि शतानि सप्ताष्टविंशानीति ॥२२०॥
ततोऽपि यत्कृत्यं तदाह—

चोदस अवरोहि तत्रो, सेसस्स हराहि तो तिहिं भागं ।

जं तत्य भागलदं, तं तित्यं ठावए मडं ॥ २२१ ॥

‘ चतुर्दश ’ शोधनकलक्षणान् अपनय ‘ तस्माद् ’ आगताद्राशेः
सकागात्, एवं च कृते ‘ शेषस्य ’ शोधनकस्य शुद्धौ सत्यामवगिष्टस्य
हर ‘ ततः ’ शोधनकशुद्ध्युत्तरकालं (ग्रंथाग्रम्० १९००) त्रिभि-
र्भागम्, यत्तत्र भागलब्धं तत् ‘ त्रिस्थं ’ स्थानत्रयस्थायितया स्थापयेत्
‘ मतिमान् ’ बुद्धिमानिति ॥ २२१ ॥ शोधनकविधिमाह—

जे चोदस अवणीया, ते णव तंसे उ पंच चउरंसे ।

पक्खित्तेसुं तेसुं, दो वि गुणेज्जा तत्रो दोसुं ॥ २२२ ॥

ये चतुर्दशापनीताः ‘ ते ’ इति विभक्तिव्यत्ययात्तेभ्यो नव त्र्यस्रे
विमानराशौ तुशब्दस्य पुनरर्थस्य भिन्नक्रमत्वात् पञ्च पुनः चतुरस्रे
प्रक्षेप्याः । प्रक्षितेषु नवसु पञ्चसु च द्वावपि राशी—त्र्यस्रचतुरस्रलक्ष-

चर्यपदं पृच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अभ्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिवन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारितैवागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाट्यलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

‘परिषदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ एतद्वृत्त-थगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकतणएसु’ त्ति शक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि शक्रविमानेषु परिषदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७६ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायामाह—

कप्पविमाणोसु भवे, परिसाओ आयरक्खण्णिया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेषु ‘भवेयुः’ निवसेयुः, के ? इत्याह—

(१००) मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

त्येकगुणानि तानीति ॥ २२४ ॥ एवं त्र्यस्रराशौ चतुरस्रराशौ च
द्विगुणीकृते वृत्तराशौ च त्रिगुणे यत्संपन्नं तदाह—

सप्त सय सत्तवीसा, चत्वारि सया उ ह्येति चउण्डया ।

चत्वारि य छासीया, सोहम्मे ह्येति वट्टाई ॥ २२५ ॥

सप्त शतानि सप्ताविंशानि, चत्वारि शतानि तु भवन्ति चतुर्णव-
तानि, चत्वारि च षडशीतानि, किम् ? इत्याह—सौधर्मदेवलोके
भवन्ति ' वृत्तादीनि ' वृत्तत्र्यस्रचतुरस्राणि विमानानीति ॥ वृ० ७२७,
त्र्य० ४९४, चतु० ४८६ ॥ २२५ ॥ इत्थं सौधर्मे प्रतिपाद्येशानेऽपि
वृत्तादिप्रमाणं प्रतिपादयितुमाह—

एमेव य ईसाराणे, णवरं वट्टाण होइ णाणत्तं ।

दो सय अट्टत्तीसा, सेसा जह चैव सोहम्मे ॥ २२६ ॥

' एवमेव च ' पूर्वगाथोक्तक्रमेण विमानप्रमाणं ' ईशाने ' द्वितीयदेवलोके
बोद्धव्यम् । सर्वथासाम्यपरिहारायाह—' नवरं ' केवलं वृत्तविमानानां
भवति ' नानात्वं ' विशेषः, तदेवाह—द्वे शते अष्टत्रिंशे वृत्तविमाना-
नाम् । वृत्तविमानवत् त्र्यस्रचतुरस्रराशोरपि माने कश्चित्केनचिद्विशेषः
संभावयिष्यते इति तन्निरासायाह—' शेषाः ' त्र्यस्राश्चतुरस्राश्च वि-
मानाः ' यथा चैव ' यत्परिमाणा एव सौधर्मे तथैव बोद्धव्याः ॥ २२६ ॥
इत्थं शक्रेज्ञानयोर्विभागेन वृत्तादिविमानप्रमाणं प्रतिपाद्य संप्रति तदेव
तयोः समुदायेन प्रतिपादयन् क्रमेण करणभूतं गाथाद्वयमाह—

मुहभूमिसमासद्धं, वेहगुणं सोहणूण तिहिं भइयं ।

सत्तगुण दुगुणसोहणवेहजुयं चैव जम्माणं ॥ २२७ ॥

मुहभूमिसमासद्, वेहगुण सोहगुण तिहि मद्य ।

पवगुणदुगुणसोहगुणसत्रुय उचरिद्धाणं ॥ २२८ ॥

इह किरायमभिप्रायः—द्वयोरप्यनयोर्देवडोक्योश्चतस्रो विमानश्रेणय-
स्तत्रैकैश्यां श्रेण्या त्रयस्त्रयो वृत्तादिविमानराशय सन्ति समुदायेन च
द्वादश । तेषु च दक्षिणदिर्वात्तृत्तादिराशित्रय पूर्वोपरिर्वात्तृत्तरादिद्वयं
पीरन्त्यपाश्रात्ययोश्च अस्त्रचतुरस्रयो राश्वोरर्द्धार्द्धमीलनेन निष्पन्न राशि-
द्वयमिति सप्तराशयः शक्यन्त्याऽऽभवन्ति । शेषा र्वादीव्यास्रयो द्वौ च
पीरन्त्यपाश्रात्यभ्यस्त्रचतुरस्रराश्वोरर्द्धार्द्धमीलने निष्पन्नौ राशी इति
पञ्चराशय ईशानम्याऽऽभाव्या इति । अमुमेव चाभिप्राय मनसि निवेदय
सूत्रकार [सूत्र]माह—

‘ मुहभूमिसमामार्द्ध ’ प्रागेव निरूपितस्वरूप ‘ वेधगुण ’ त्रयो-
दशमस्तदगुणितमित्यर्थं, शोधनकौन त्रिभिर्मक्त क्रियते, ततः सप्तगुणं
‘ द्विगुणशोधनकवेधपुत ’ द्विगुणेन शोधनकेन—अष्टाविंशत्येत्यर्थं,
वेधेन च—त्रयोदशलक्षणेन युक्तं सत्, वेनेति सप्तुषये, ‘ याम्यानां ’
याम्येन्द्रसंबन्धिनां श्रेणिगतविमानानां परिमाणं भवतीति ॥ २२७ ॥

इयमपि गाथा पूर्वगाथावद् व्याख्येया । नवर त्रिभिर्भागे इते यद्-
म्यते सत्पञ्चगुण कर्तव्यमिति ॥ २२८ ॥

ये (या) चात्र शोधनकस्य द्वयोरपि कल्पयोर्द्विगुणस्य सतोयोनरा
क्रियते सा चतुर्दिवसंबन्धिना चतुर्णां शोधनकर्ता मव्यादक्षिणोत्तरयो-
र्दिशोरैकैकस्य केवलस्य पूर्वपश्चिमयोश्च द्वयो शुद्धयोरर्द्धार्द्धस्य योजनेन
एकप्रमाणशोधनकमावान् ॥ एकैकस्य कल्पस्य शोधनकद्वयलाभ इति
कृत्वा करणद्वयमेव भावयितुं गाथाद्वयमाह—

दो सय अट्टत्तीसा, सोहम्मे सत्तएण गुण्णिऊणं ।

तेरस पत्थड दुगुणं, च सोहणं तत्थ छोढव्वं ॥ २२६ ॥

मुखभूमिसमासाद्धं वेधगुणे शोधनोने त्रिभिश्च भक्ते सति ये लब्धे द्वे शते अष्टत्रिंशे सौधर्मे कल्पे [तान्] सप्तकेन गुणयित्वा पश्चात् 'त्रयोदश प्रस्तटाः' प्रस्तटप्रमाणा इन्द्रका इत्यर्थः, द्विगुणं च शोधनकं तत्र सप्तगुणे राशौ क्षेत्रव्यमिति ॥ २२९ ॥ तथा—

दो सय अट्टत्तीसा, ईसारेण पंचएण गुण्णिऊणं ।

दुगुणं च सोहणं तत्थ नियमत्रो होइ छोढव्वं ॥ २३० ॥

द्वे शते अष्टत्रिंशे प्राग्निरूपिते एव 'ईशाने' द्वितीयदेवलोके पञ्च केन गुणयित्वा ततः 'द्विगुणं च' द्विगुणं पुनः शोधनकं 'तत्र' पञ्चगुणे राशौ नियमाद्भवति क्षेत्रव्यम् । इन्द्रकप्रक्षेपश्चात्र नास्ति, तेषां शक्रस्यैवाऽऽभाव्यत्वादिति ॥ २३० ॥ एवं सप्तगुणे पञ्चगुणे चैकत्र द्विगुण-शोधनकेन्द्रकयोः दशकसंयोगेऽन्यत्र द्विगुणशोधनकसंयोग एव यल्लब्धं तद्वर्शयितुमाह—

सत्तरस सया सत्तुत्तरा उ सोहम्मि आवलिविमाणा ।

वारस अट्टारहिया, ईसारेण आवलिविमाणा ॥ २३१ ॥

सप्तदश शतानि सप्तोत्तराणि 'तुः' पूर्ववत् सौधर्मे 'आवलिवि-मानाः' श्रेणिप्रतिबद्धविमानविशेषा भवन्ति । तथा-द्वादश शतान्यष्टा दशाधिकानि 'ईशाने' द्वितीयदेवलोके आवलिविमाना इति ॥ २३१ ॥ अनयोरेव कल्पयोः पुष्पावकीर्णविमानप्रमाणनिर्धारणाय गाथाद्वयमाह—

इगतीस सयसहस्सा, अट्टाण्णडति भवे सहस्साइं ।

दो य सया तेण्णडया, सोहम्मे पुप्फकिरण्णाणं ॥ २३२ ॥

एकत्रिंशत् 'शतसहस्राणि' लक्षा अष्टानवतिर्भवेत्सहस्राणि द्वे च शते त्रिनवते सौधर्मे 'पुष्पकीर्णानां' पुष्पप्रवरवद्विप्रकीर्णरूपाणां पुष्पावकीर्णानामित्यर्थं, सौधर्मयामान्यविमानेभ्यो द्वात्रिंशच्छक्षप्रमाणेभ्य सप्तदशशतानां सप्तोत्तराणां श्रेणिप्रतिबद्धविमानानां शोधने शेषस्य पुष्पावकीर्णराशेरतत्सहस्रस्य समवादिति ॥ २३२ ॥

सत्तार्वीस लवता, अद्दाम्णवति भये सहस्साइ ।

सप्त सपा वासीया, ईसाणो पुष्पकिशणाण् ॥ २३३ ॥

सप्तविंशतिक्लेशा अष्टानवतिर्भवेयुः सहस्राणि सप्त शतानि द्व्य-
क्षीतानीशाने पुष्पकीर्णानाम्, अत्रापि ईशानविमानेभ्योऽष्टाविंशति
लक्षप्रमाणेभ्योऽष्टादशाभिकद्वादशशतप्रमाणश्रेणिप्रतिबद्धविमानशोधनके
कृते प्रस्तुतविमानसंख्यासम्भवं इति ॥ २३३ ॥ अथ सनत्कुमारमा-
हेन्द्रयोः श्रेणिगतविमानप्रमाणानयनाय करणकरणफलं च गाथाष्टकेनाह-

अत्रयापयणदतीसामुद्भूमिसपास अद्दगं गेच्छे ।

वारमग्रो ओलवो, तस्सद् गेष्टिडउ गुण्ण ॥ २३४ ॥

एकोनपञ्चाशदष्टत्रिंशच्छक्षणयोर्मुम्बूम्यो सनाम मताशीतिलक्षण-
अर्द्ध-अर्द्धमावच्छक्षणं 'न' नैव 'इच्छति' प्रतिपद्यते यत् तत्
'द्वादशकोऽवलम्ब' प्रमत्प्रमाणलक्षणो यो वर्तते तस्यार्द्धं गृहीत्वा
तेन गुणयेन्मुस्तूमिमयासाद्धमेवेति ॥ २३४ ॥

तो वारम सोहणय, अवणेहि तिर्दि च तो इरे माग ।

भलाहिए ज लद्ध, तत्य सय सत्तर दोइ ॥ २३५ ॥

ततोऽवलम्बाद्धं गुणितमुम्बूमिमयासाराशेः संपन्नद्वविंशत्यधिकषड-
शतप्रमाणान्मकाशाद्वादशशोधनकं 'अपनय' स्फोटय, त्रिभिश्च 'तत् '

तस्य राशेर्हरेद्भागम्, ततो भागे हते यल्लब्धं तत्र शतं 'सत्तरं'ति सप्तत्यधिकं भवतीति ॥ २३५ ॥

तं तित्थं काञ्छां, सोहणभागं हराहि तिहिं पच्छा ।

जं लद्धं तं दुगुणं, खिव तंसे इयरमेगगुणं ॥ २३६ ॥

'तं' राशिं 'त्रिस्थं' स्थानत्रयस्थापितं कृत्वा शोधनभागं हर त्रिभिः, पश्चाद्यल्लब्धं चतुष्टयरूपं तद्विगुणं क्षिप 'त्र्यस्त्रे' त्र्यस्रविमानराशौ, 'इयरं'ति इतरस्मिश्चतुरस्रराशौ एकगुणं क्षिपेति ॥ २३६ ॥

इय माहिंदत्थं पडि—रासीए तिरिण वीहरासीओ ।

तो शां सणांकुमारे, वट्टगरासिं करे तिगुणं ॥ २३७ ॥

'एनं' त्रिस्थं 'माहेन्द्रस्थं' माहेन्द्रदेवलोकवर्तिनं राशिं सप्तत्यधिक—अष्टसप्तत्यधिक—चतुःसप्तत्यधिकशतलक्षणं एकत्र स्थाने स्थापयित्वेति गम्यते, ततः किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—प्रतिराश्या द्वितीयस्थाने स्थापयित्वा एतानेव त्रीनपि वृत्तत्र्यस्रचतुरस्रसंज्ञितान् 'इह' प्रस्तावे राशीन्, ततः 'णं' इति वाक्यालङ्कारे ['सनत्कुमारे'] सनत्कुमारदेवलोके वृत्तकराशिं कुर्यात् त्रिगुणम्, पूर्वदक्षिणापरदिग्गतवृत्तविमानानां सनत्कुमारेन्द्रस्याऽऽभाव्यत्वादिति ॥ २३७ ॥ ततोऽपि किं कर्त्तव्यम्? इत्याह—

तिगुणीकए उ वट्टे, तंसे दुगुणे तहेव चउरंसे ।

पच्छा मज्झिह्लिदा, वारस वट्टेसु पक्खेवो ॥ २३८ ॥

त्रिगुणीकृते तु 'वृत्ते' वृत्तराशौ त्र्यस्त्रे द्विगुणे तथैव चतुरस्रे द्विगुण एव पश्चान्मध्यमेन्द्रकाद् द्वादश वृत्तेषु विमानेषु प्रक्षेपः कर्त्तव्य इति ॥ २३८ ॥ एवंकृते सति सनत्कुमारे यल्लब्धं तदर्शयितुमाह—

पच सया बार्वासा, तिरणोव सया च होंति छप्पण्णा ।

तिरिण्ण सया अटयाला, सणकुमारस्स वट्टादी ॥ २३६ ॥

पञ्च शतानि ढाविंशानि, त्रीण्येव शतानि तु भवन्ति पट्टपञ्चागानि,
त्रीणि शतान्यष्टचत्वारिंशानि ' सनत्कुमारस्य ' तृतीयकल्पप्रमो ' वृत्ता-
दीनि' वृत्तश्रयचतुर्माणि विमानानि यथामर्ह्यं भवन्तीति ॥ २३६ ॥

यार्हिट्त्यो रासी, पुच्च पडिरासिउत्ता जो ठविमो ।

स्य च वट्टगरासि, एणगुण्ण दुगुण्णमियरं तु ॥ २४० ॥

माहेन्द्रस्य ' राशि ' वृत्तश्रयचतुरस्रसङ्घित ' पूर्व ' सनत्कुमार-
वृत्तादिविमानानयनावसरे प्रतिराज्य द्वितीपरशिरूपतया कृत्वा य
स्थापित आसीत् ' तत्र तु ' तस्मिन् राशित्रये पुनर्वृत्तकराशिमैकगुण
कुर्यात्, और्दीच्यश्रेणिगतविमानानामेव माहेन्द्रनाम्न इन्द्रस्याऽऽभाव्य-
त्वात् । द्विगुण ' इतर तु ' इतर पुन--श्रयसराशि चतुरस्रराशि च
कुर्यात्, यतो माहेन्द्रस्य और्दीच्य [] श्रयसराशिचतुरस्रराशिश्च शुद्ध
एवाऽऽभवति, पौरुष्यपाश्रान्ययोश्चाद्वयद्वयमिति कृत्वा द्विगुणावेवैतौ राशी
क्रियेते इति ॥ २४० ॥ एवं मति यत्रापत्रं माहेन्द्रे तद्वर्शयन्नाह—

सत्तर सप अण्ण्ण, तिरणोव मया इवति छप्पण्णा ।

तिरिण्ण सया अटयाला, वट्टादि मर्हिटसकम्स ॥२४१॥

' सतत शत ' शतं सप्तत्यधिकमित्यर्थः, ' अनून ' परिपूर्णं
त्रीण्येव शतानि भवन्ति पट्टपञ्चागानि, त्रीणि शतान्यष्टचत्वारिंशानि
[' वट्टादि ' सि] विमन्तिओपात् वृत्तादीनि वृत्तश्रयचतुरस्राणि
' माहेन्द्रसकम्स ' माहेन्द्रनाम्नो नाकनायकम्पेति ॥ २४१ ॥ सांप्रत
द्वयोरपि कल्पयोर्भावती श्रेणिगतविमानसम्पन्ना सा दर्शयितुमाह—

वारस सय छव्वीसा, कप्पम्मि सणकुमार आवलिया ।

अट्ट सया चोवत्तर, विमाण्ण माहिंद आवलिया ॥२४२॥

द्वादश शतानि षड्विंशानि 'कल्पे' सनत्कुमारे 'आवलिका' इति आवलिकागतविमानसंख्या । तथाष्टशतानि चतुःसप्ता (सप्ता) नि 'विमान' इति विभक्तिलोपाद्धिमानानां 'माहेन्द्रे' चतुर्थदेवलोके आवलिका भवतीति ॥ २४२ ॥ अनयोरेव कल्पयोः सामान्यविमानसंख्यायाः श्रेणिगतविमानानामपकर्षे यः शेषः पुष्पावकीर्णराशिस्तत्प्रमाणं प्रतिपादयितुं गाथाद्वयमाह—

एकारस लक्खाइं, अट्टाण्णउत्ति भवे सहस्साइं ।

सत्त सया चोवत्तर, इवन्ति पुष्पावकिरणाणां ॥ २४३ ॥

एकादश लक्षा अष्टानवतिभवेयुः सहस्राणि सप्त शतानि चतुःसप्ता(सप्ता)नि भवन्ति पुष्पावकीर्णानां सनत्कुमारदेवलोके इति ॥२४३॥

सत्तेव सयसहस्सा, ण्णवण्णउइं खलु भवे सहस्साइं ।

सयमेगं छव्वीसं, हवइ उ पुष्पावकिरणाणां ॥ २४४ ॥

सप्तैव शतसहस्राणि नवतिः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे भवेयुः सहस्राणि शतमेकं षड्विंशं भवति तु पुष्पावकीर्णानां माहेन्द्रदेवलोके । द्वादशलक्षप्रमाणाया अष्टलक्षप्रमाणायाश्च कल्पद्वयप्रतिबद्धसर्वविमानसंख्यायाः सकांशाद्यथाक्रममनन्तराभिहितश्रेणिगतविमानसंख्यापनयने यथोक्तपुष्पावकीर्णसंख्यासंभवादिति ॥ २४४ ॥ एतानि च वृत्तादिविमानानि तिर्यग्यथा स्थितानि [तथा] प्रतिपादयन्नाह—

सव्वेसु पत्थडेसुं, मज्जे वट्ठं अणांतरं तंसं ।

एयंतर चउरंसं, पुण्णो वि वट्ठं तत्रो तंसं ॥ २४५ ॥

‘ सर्वेषु मन्तरेषु ’ उडुप्रस्तट्प्रभृतिद्वापटिप्रमाणेषु मध्ये वृत्तम्,
‘ अनन्तर ’ वृत्ताव्यवहितमेव त्र्यम्, तत ‘ एतत् ’ ति एतद-
नन्तर चतुर्थं विमानं भवति, ‘ पुनरपि ’ चतुरस्रानन्तर वृत्तं तत-
स्त्र्यमित्यादिक्रमेण तावन्नेयं यावच्चतुर्ण्यपर्यन्त इति ॥ २४५ ॥ इत्य-
तिर्येगवन्धानमभिधाय सांप्रतमूर्ज्वावन्धानम्ब्रूपनिर्देशमाह—

वृत्तं वृत्तस्वरं, तम तमस्त उपरि होइ ।

चउरसे चउरस, उडुं तु विपाणसेदीओ ॥ २४६ ॥

वृत्तं मर्मेवावलिक्राप्रविष्टविमानं वृत्तविमानम्योपरि भवति ।
त्र्यम् त्र्यम् त्र्यम् ‘ उपरि ’ ति उपरि भवति । ‘ चतुरस्रे ’ इति विम-
न्तित्यस्ययाचनुरस्रस्य चतुरस्रमुपरि भवति । ‘ ऊर्ध्वं [तु] ’ ऊर्ध्वं
पुन ‘ विमानश्रेणय ’ आवलिक्रारूपा इत्यं भवन्तीति । औडुप्रस्तटे
तु नास्त्ययं ध्यवहार, अधोविमानानां तरा(तत्राऽ)संभवादिति ॥ २४६ ॥
वृत्तादिम्ब्रूपमेवाह—

वृत्तं य वलपग पित्र, तस सिंराडगं पित्र विपाण् ।

चउरंसविपाण् पुण्, अत्रताडगसत्रिषं भणिय ॥ २४७ ॥

वृत्तं विमानं ‘ य ’ इति वाक्यान्तरे ‘ वल्यमिव ’ शङ्खदन्तादि-
पग्निबलयाक्रामित्यर्थः । त्र्यम् शृङ्गाटकमिव विमानम्, शृङ्गाटकं नाम
मन्त्रसिद्धौषणं फन्त्रविशेषः । चतुरस्रविमानं पुनरुत्पत्तकर्मस्थितं भणि-
तम्, अक्षपाटको नाम प्रेक्षणकप्रेक्षणप्रवृत्तनावन्धानयोग्यं स्थानविशेषः,
न किञ्च चतुरस्रो भवतीति ॥ २४७ ॥ एतेष्वेव द्वारनियमनायाह—

सर्वं वृत्तविपाणा, एगद्वारा इवति विरमोया ।

निदिक् य तमविपाण्, चचारि य इति चउरसे ॥ २४८ ॥

सर्वे वृत्तविमानाः 'एकद्वागः' एकप्रवेशनिगममार्गा भवन्ति विज्ञेयाः ।
त्रीणि च द्वाराणि त्र्यस्रविमाने । चत्वारि द्वाराणि भवन्ति चतुरस्र
इति ॥ २४८ ॥ गतानि च यत्परिक्षिप्तानि भवन्ति तदर्थनायाह—

पागारपरिक्खत्ता, वट्टविमाणा ह्वंति सञ्चे वि ।

चउरंसविमाणाणं, चउडिंसि वेइया ह्वंति ॥ २४९ ॥

'प्राकारपरिक्षिप्तानि' प्राकारः—वप्रः शाल इत्येकोऽर्थः, स च
स्वभावत एवोत्तुङ्गकपिशीर्षकविभृषितोपरितनभागः चर्यावक्र(चक्र)-
द्वाराशालकादिस्वावयवसंपन्नस्तेन परिक्षिप्ता वृत्तविमाना भवन्ति 'स-
र्वेऽपि' सर्वप्रस्तट्वर्तिनोऽपि । चतुरस्रविमानानां 'चतुर्दिशि' चत-
सृष्वपि दिक्षु वेदिका भवन्ति, वेदिका नाम मुण्डप्राकार इति
॥ २४९ ॥ तथा—

जत्तो वट्टविमाणा, तत्तो तंसस्स वेइया होइ ।

पागारो वोद्धव्वो, अवसेसेहिं तु पासेहिं ॥ २५० ॥

'यतः' यस्यां दिशि वृत्तविमानाः 'ततः' तस्यां दिशि त्र्यस्रे
वेदिका भवति । 'प्राकारौ' उक्तलक्षणौ बोद्धव्यौ च शेषयोः पार्श्वयोः ।
चतुर्थपार्श्वं तु नास्ति त्र्यस्रत्वादिति ॥ २५० ॥ संप्रति सामस्त्येन
विमानाकारप्रतिपादनायाह—

आवलियासु विमाणा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।

पुप्फावकिरणागा उणा, अणोगविहरूवसंटाणा ॥ २५१ ॥

'आवलिकासु' सर्वप्रस्तटेपु पूर्वादिदिग्गतासु विमाना वृत्त(ताः)
त्र्यस्रास्तथैव चतुरस्रा भवन्ति, आकारान्तरभाजो विमानस्य तासु
कदाचनाप्यभावात् । पुप्पावकीर्णकाः पुनर्विमाना अनेकविधरूपाणि—

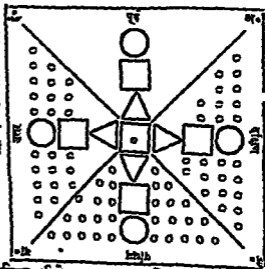
नन्दावननवृक्षत्रादिचित्ररूपभाजि सम्यानानि—आकारा येषां ते तथा,
सर्वेषां प्रथमत्वाकाराणां तेषु क्वचित्कर्म्यचिद्भावादिति ॥२५१॥ एतान्यपि
पुष्पावकीर्णानि कर्म्यां दिशि सन्ति कर्म्यां न सन्तीति निदर्शयत्साह—

पुष्पावकीर्णगा खलु, टादियथां पन्थिमेषा उत्तरत्रो ।

पुष्पेषु विमार्शदसस गृत्वि पुष्पावकीर्णस्य त्व ॥२५२॥

पुष्पावकीर्णका विमाना 'सप्त' वाक्यात्कारे 'दक्षिणत' दक्षि-
णस्यां दिशि श्रेणिगतविमानश्रेत्रपरिहारेण 'पश्चिमेन' पश्चिमस्यां
दिशि 'उत्तरत' उत्तरस्यां दिशि इन्द्रविमानपेक्षया वर्तन्ते । 'पूर्वेण'
पूर्वस्यां दिशि 'विमानेन्द्रस्य' उद्योविमानादे 'न' नैव 'सन्ति' वर्तन्ते

पुष्पावकीर्णविमा-
ना 'अत्र' एतेषु
प्रमन्टेपुद्गमभृति-
त्विति ॥ २५२ ॥
स्थापना चेयम्—
एतानि श्रेणिगत-
विमानानि येषां
होमममुद्रागानुप-
रिधानीनि नदर्श-
यत्साह—



षावदो भावलिपा, तीसे अद्द सयभुग्मणम्मि ।

उद्दु वदिहि विमार्शा, जे भावलिपापद्दा उ ॥ २५३ ॥

द्वापष्टिविमानानि ' आवलिका ' या उडुप्रस्तटप्रतिवद्धा तस्याः ' अद्ध ' इत्यर्द्धप्रमाणा एकत्रिंशदित्यर्थः ' स्वयंभूरमणे ' स्वयंभुवो नाम देवास्ते रमन्ते क्रीडन्ति यत्र स तथा तत्र—सर्वपर्यन्तवर्तिनि नीर-
निधौ, किम् ? इत्याह—' ऊर्ध्वं ' ऊर्ध्वा दिग्माश्रित्य पतन्ति विमाना
ये आवलिकाप्रविष्टाः ' तुः ' पूरणार्थः । इदमुक्तंभवति—सौधर्मदेवलोके
प्रथमप्रस्तटे या द्वापष्टिविमानप्रमाणाश्चतस्र आवलिकाः प्रवृत्तास्तासा-
नर्द्धमर्द्धं स्वयंभूरमणजलधेरुपरितनभागेऽवतरति । शेषं चार्वाचीनद्वीप-
समुद्रेष्विति सामर्थ्याद्गम्यत इति ॥ २५३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

तिरिण्य य दीवे तिरणोव समुद्रे वाहिरे अत्राहाए ।

जेसिं पडिहि विमाणा, ते आवलियापइटा उ ॥ २५४ ॥

त्रींश्च द्वीपान् त्रीनेव समुद्रान् ' बाह्यान् ' समुद्रचक्रवालवर्हिर्वर्तिनः
प्रतीत्य ' अत्राधया ' इन्द्रकविमानादन्तरालभावेन वर्तते, शेषद्वीपस-
मुद्रजातमिति गम्यते । के च ते त्रयो द्वीपाः समुद्राश्च ? अत आह—
येषामूर्ध्वं पतन्ति विमानाः ' ते ' ये प्राक् त्र्यस्रचतुरस्रवृत्तरूपतया निरू-
पिताः ' आवलिकाप्रविष्टाः ' आवलिकागताः ' तुः ' पूरणार्थः ॥ २५४ ॥
तानेव नामग्राहं दर्शयन् गद्यं सूत्रमाह—

देवे दीवे १ नागे समुद्रे २ जक्खे दीवे ४ भूए य समुद्रे ८
सयंभुरमणे दीवे १६ सयंभुरमणे समुद्रे य ३१ ॥

यथा ' देवः ' देवाभिधो द्वीपस्तदनु नागसमुद्रस्ततोऽपि जक्षो द्वीप-
[स्ततोऽपि] भूतश्च समुद्रस्ततोऽपि स्वयंभूरमणो द्वीपः [ततोऽपि]
स्वयंभूरमणसमुद्रश्च । अत्र च देवादिषु स्वयंभूरमणद्वीपपर्यन्तेषु पञ्चद्वी-
पसमुद्रेषु शेषाण्येकत्रिंशद्विमानान्येकं द्वे चत्वारि अष्टौ षोडशेति

क्रमेणोपरिभागे स्थितिमवलम्बन्ते । शेषद्वीपसमुद्राश्रावलिङ्गागतविमानान्योपरितनमाणा एवेति ॥ एतेषां च श्रेणिगतविमानानां यावदन्तर तत्प्रतिपादयितुमाह—

वे वेङ् विपारिण्टमि विमाणा नैसिमन्तर जं तु ।

सो संस्रैज्जइभागे, उड्डुलोयस्स बोपवो ॥ २५५ ॥

ये केचिद् ' विमानेन्द्रे ' इन्द्रविमानसमाननामन्युडुप्रस्तटादी प्रस्तटविशेषे ' विमाना ' घृत्तादयन्नेषां ' अन्तर ' परस्परमन्तराल यत्पुनर्वर्तते स सन्ध्येयमाग', कस्य ? इत्याह—ऊर्ध्वलोकस्य विस्तारक्षेत्रापेक्षया, अनुस्वारश्च प्राकृतत्वात्, ' बोद्धव्य' मन्तव्य' । इदमुक्तं भवति—यानि श्रेणिगतविमानानि यत्रोर्ध्वलोके वर्तन्ते तस्य यद्विस्तारप्रमाण तस्य सन्ध्येयमागन्तेषां विमानानां परस्परमन्तरालप्रमाणमिति ॥२५५॥ अधुना यावन्ति प्रस्तटान्तराण्यूर्ध्वलोकमपेक्ष्य वर्तन्ते तद्वर्णयितुमाह—

चारंकारस दस सच तिरिण्ण तिरिण्णोव पत्यहाण तु ।

दोण्ह दोण्ह कप्पण्ह अतरा अट्ट मेवेज्जा ॥ २५६ ॥

इत्यत्र सौषमेयानयो, त्रयोदशाना प्रस्तटाना तत्र सद्भावेनेय-
टामेवान्तराणां भावान् । एवमेकादश सनत्कुमारमाहेन्द्रयो । दश ब्रह्म-
नोऽलान्तद्वयो । सप्त शुभ्रसहस्रास्यो । त्रीण्यानतमाणतयो ।
त्रीण्येवारणाच्युतयो । ' प्रस्तटाना तु ' प्रस्तटाना पुनर्द्वयोर्द्वयो कल्प-
योरनन्तरमिदं भावितयो ' अन्तराणि ' विचालरूपाणि वर्तन्ते ।
तथाष्टौ ' अनेयकाणि ' अनेयकमवन्धीन्यन्तराणीति ॥२५६॥ संप्रति
तिर्यम्बोक्त्याहरे उडुविमानमिति दर्शयन्नाह—

वर्षपदं प्रच्छति । मध्यमा तूभयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवचनाति ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या बाह्यत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्रार्थपदं वर्णयत्येवेति (—पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धवद्धकवचाः उत्पीडितशरामनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिक्षिप्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । 'अनीकानि' हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाम्बलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । 'तथा' इति समुच्चये । याश्च 'अग्रमहिष्यः' पट्टराज्ञीसदृक्षास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोढम्मे जे य हांति ईसाणे ।

पत्तेयविमारोसुं, वसंति न उ सकतणएसु ॥ २७५ ॥

'परिपदादयश्च' देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—'प्रत्येकविमानेषु' प्रथक्प्रथगवस्थितलक्षणेषु वसन्ति, 'न तु' न पुनः 'सकतणएसु' ति अक्रसत्कनिलयेषु, सेवावसरागतानामेव पञ्चत्तपि शक्रविमानेषु परिषदाद्रीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७६ ॥ उपरितनदेवलोकेषु परिषदादिदेवनिवासनिरूपणायामाह—

कप्पविमारोसु भवे, परिसाओ आयरक्खऽर्णाया य ।

ग्गविमारो सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

'कल्पविमानेषु' उक्तलक्षणेषु 'भवेयुः' निवसेयुः, के ? इत्याह—

र्षानां विमानानामिति ॥ २६९ ॥ आदिमान्ययोर्विमानेन्द्रयोः प्रमाण
प्रतिपादयन्नाह—

पञ्च उडुविमाणा, पण्ययालीस भवे सयसहस्ता ।

एक च सयसहस्तं, भणिया सन्दृष्टिद्व तु ॥ २६० ॥

‘प्रथम’ प्रथमप्रस्तटवर्तितया ‘उडुविमान’ श्रेणिगतविमान-
प्रज्ञापनाविधिभूत पञ्चचत्वारिंशद्भवेच्छतमहसाणि योजनानामायामतो
विच्छम्भतश्च, सर्वतो घृतरूपत्वात्तस्य । ‘एक च’ एक धुनयोननाना
शतमहस्र भणित ‘भवार्थसिद्धं’ समस्तविमानोपरिवर्ति । ‘वृ’
पादपूरणार्थं ॥ २६० ॥ शेवेत्रप्रमाणप्रतिपादनायाह—

तेन पर संसाण्य, पयराण्य जे भवे विमार्णिटा ।

विस्तारेण्य असत्वाइँ सयसहस्ताइँ विस्तियण्णा ॥ २६१ ॥

‘तेन पर’ इति तत परं ‘शेषाणां’ उडुप्रस्तट [सर्वार्थसिद्ध-
प्रस्तट] व्यतिरिक्तानां प्रतराणां सबन्धिनो ये भवेयुः ‘विमानेन्द्रा’
इन्द्रधनमानो विमाना, [ते] किम् ? इत्याह—विस्तारेणासस्येयानि
योननानां शतसहस्राणि विन्तीणां इति ॥ २६१ ॥ संपतीन्द्रकरहि-
सावलिक्काप्रतिबद्धपुष्पावक्रीर्णविमानविस्तारमण्यप्रतिपादनायाह—

आवलिक्काइँ विमाणा, विस्तारेण्य भणिया असत्वेज्जा ।

सस्त्रेज्जमसस्त्रेज्जा, भणिया पुष्पावकियण्णा च ॥ २६२ ॥

आवलिक्कासु विमाना विस्तारेण्य भणित्ता ‘असस्येया’ असस्ये-
ययोननप्रमाणा । ‘सस्त्रेज्जमसस्त्रेज्ज’ ति सस्येययोननविस्तारा अम-
स्येययोननविस्ताराश्च भणित्ता पुष्पावक्रीर्णास्तु ॥ २६२ ॥

एतच्च प्रमाणं प्रमाण [अङ्गुल] योजनापेक्षया । तच्च प्रमाणाङ्गुलमेव कथं निष्पद्यते ? इति तावदङ्गुलमेव प्रतिपाद्यते—

इह त्रिविधमङ्गुलम्—आत्माङ्गुलं उत्सेधाङ्गुलं प्रमाणाङ्गुलं चेति । तत्र ये यत्र युगे पुरुषाः स्वकीयाङ्गुलाष्टोत्तरशतसमुच्चितदेहास्तेषां यत्स्वकीयाङ्गुलं तदात्माङ्गुलमित्युच्यते, अनियतप्रमाणं चेदम्, युगे युगेऽपरापरदेहप्रमाणानां पुरुषाणां भावात् । उत्सेधाङ्गुलं तु—“ परमाणु रहरेणू, तमरेणू अग्नयं च बालस्स । ” इत्यादिक्रमेणानुयोगद्वारनिरूपिते [न] लब्धात्मलाभं सर्वयुगेष्वपि प्रतिनियतकम्परूपं सूत्रधारकं वि....हस्तनिष्पत्तिहेतु । प्रमाणाङ्गुलं तु भरतचक्रवर्तिहस्ताङ्गुलधरेस्वातुल्यविष्कम्भायामबाहल्यम्, तच्च किलोत्सेधाङ्गुलापेक्षया चत्वारि शतान्यायामेन सूच्येत्यर्थः, सार्द्धं द्वे अङ्गुले विष्कम्भेणाङ्गुलं च बाहल्येनेति । एवं चायामस्य विष्कम्भगुणने उत्सेधाङ्गुलप्रमाणानां चतुरस्राणामङ्गुलप्रमाणमात्रबाहल्यानां क्षेत्रखण्डानां गणितव्यवहारेण सहस्रप्रमाणानां लाभादुत्सेधाङ्गुलक्षेत्रमपेक्ष्य प्रमाणाङ्गुलक्षेत्रं सहस्रगुणं भवति, उक्तं च—“ उत्सेहंगुलमेगं, हवइ पमाणंगुलं सहस्सगुणं । ” इति । मेयविषयश्चेतेषामित्यमवसेयः—“ आयंगुलेण वत्थुं, उत्सेहपमाणओ मिणसु देहं । नगपुढविचिमाणाइं, मिणसु पमाणंगुलेणं तु ॥ १ ॥ ” इह च नगपृच्छ्यादिप्रमाणप्रज्ञापनायां प्रमाणाङ्गुलक्षेत्रलब्धमुत्सेधाङ्गुलसहस्रं कल्पनया श्रेणिरूपतया व्यवस्थाप्य व्यापार्यत इत्येके मन्यन्ते । अन्ये पुनः प्रमाणाङ्गुलसूचिरुत्सेधाङ्गुलशतचतुष्टयप्रमाणाऽऽपाद्यत इति व्याकुर्वते । अनुयोगद्वाराणां चूर्णां वृत्तौ च पुनरित्यमुपलभ्यते—“ जे थ

प्रमाणगुणो पुत्रवदप्रमाणा आनिधति ते प्रमाणगुणविकल्पमेण आ-
 पेयत्वा न प्रमाणगुणसुदृष्टं ” इति । प्रमाणाङ्गुलविकल्पम साद्वोत्ते-
 धाङ्गुलद्वयप्रमाण , अनेनेव च प्रमाणाङ्गुलप्रमाणेन कृणिकृत्य प्राप्तपरि-
 नितवर्षप्रमाणगण्यस्य वैशालीनगरमात्रमापनेऽपि लम्बाद्दशवर्षस्य तद-
 न्वर्वाचीनदेशाऽऽद्यमेण भरतक्षेत्रादं विनित्य वैशाखवर्तितिमिसगुण-
 गमनमुपपद्यते, न पुनरन्यथा । यतोऽत्र सहस्रगुणत्वे किञ्चिदधिकष्ट-
 त्रिंशत्सहस्रापिङ्गुलद्वयप्रमाण भरतक्षेत्रं लभ्यते । चतुश्चतस्रगुणत्वे च
 किञ्चिदधिकानि पञ्चनवतियोगनपहस्यानि । पञ्चावत्तावच्छतप्रमाण-
 क्षेत्रम् । यत्पुनरर्वाचीनदेशप्रदणक्रमेण चतुष्टयक्षेत्रप्रमाणमुत्पद्यते तद-
 तिषद्, एतच्च कृणिकृत्कालमाविमित्सुच्छेदप्रमाणेस्तुच्छगमनशक्तिमिश्र
 सेनिकेर्नातिक्रमिषु पायने । यतश्च “ प्रद्योतनसेसाहरिको रोहनहनाना
 लोहोपमाननक्षत्रया प्राप्तयथायामिषान प्रमानसमये भरुच्छादुत्थित
 आदित्याम्नसमये उच्चयिनीमार्गं पञ्चविंशतियोगनप्रमाणं महता प्रयत्नेन
 प्रोक्षितवान् ” इत्यावश्यकचूर्णां श्रूयते, न च ततोऽपि तदा कश्चि-
 च्छोधगतिरभवत् । अतोऽन्येषां तद्रूपनापेक्षयाऽऽन्त्रिभागादिगमनाना-
 मेतावत् क्षेत्रस्य क्यधिदुष्टहनं न समाल्यते । न च साद्वोत्ते-
 त्वेऽपि प्रमाणाङ्गुलस्य चक्रवर्तिप्रामनगरादीनि भरतक्षेत्रे न मान्ति,
 पाणीगणितगतगणितपदापेक्षया क्षेत्रप्रमाणापानयने सङ्गतवृत्त्यैव आमन-
 गद्दीनां मानमववात् । तत्त्वं पुन- केवलिनो विदन्तीति ॥

अप्रति सत्प्रदीनामीशानादीनां च पञ्च विमानानि यान्वात्मन
 पृथमाव्यानि तेषां नामनिर्देशाय गाथापद्यन्माह—

पुष्येक्ष उ परुलियं, स्यग पुष्य दस्त्रिष्ये दिती (सा) यागे ।

अत्रेक्ष असोण पुष्य, ममक्षारं च उचरजो ॥ २६३ ॥

‘ पूर्वेण ’ पूर्वस्यां दिशि मीधर्मावतंसकविमानात् ‘ तुः ’ प्राग्वत्
 ‘ वैड्यं ’ वैड्यनामकं विमानम्, रुचकं पुनर्दक्षिणे दिग्भागे, ‘ अपरेण ’
 अपरस्यां दिशि ‘ अशोकं ’ अशोकभिधानम्, पुनः ‘ मसकसारं ’ मसक-
 साराभिधानं ‘ चः ’ समुच्चये ‘ उत्तरतः ’ उत्तरस्यां दिशीति ॥२६३॥

एवंगामा उ भवं, कल्पविमाणा इवन्ति विरागोया ।

जे दक्षिणोण इंद्रा, तेसि खलु ह्योति पत्तेयं ॥ २६४ ॥

एवंनामान एव तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् भवः—संसारस्तदेकदेश-
 त्वाद्ववः—देवलोकस्तत्र, कल्पः—समस्तो देवलोकस्तत्प्रतिमविमृतिभाज-
 नत्वेन कल्पमृतविमानाः कल्पविमाना भवन्ति विज्ञेयाः, ते च
 ये ‘ दक्षिणेन ’ दक्षिणस्यां दिशि ‘ इंद्राः ’ शक्रसनत्कुमार-
 ब्रह्ममहाशुक्रलक्षणास्तेषां ‘ खलुः ’ वाक्यालद्वारे भवन्ति प्रत्येकम् ।
 इह किलाच्युतपर्यन्तेषु द्वादशसु कल्पेषु प्रथमतृतीयपञ्चमसप्तमदेवलो-
 कगता इंद्रा दक्षिणात्या इति परिभाष्यन्ते, शेषाश्च षडौर्दीच्याः ।
 दक्षिणोत्तरयोर्दिशोः केवलतदाभाव्यपञ्चविमानानां क्रमेण शास्त्रान्तरे
 वर्णनात् । ततस्तेषां दक्षिणात्यानामिन्द्राणां मध्यविमानापेक्षया पूर्वादि-
 दिग्गतानि चत्वारि चत्वारि वैड्यादीनि विमानानि भवन्तीति ॥२६४॥

रुयगे य मंदरे या, अस्तोगे चैव सत्तवराणो य ।

पुव्वादिआणुपूर्वी, चउदिसि ह्योति चत्वारि ॥ २६५ ॥

रुचकश्च मन्दरश्चाशोकश्चैव सप्तपर्णश्च ‘पुव्वाद्वाणुपुव्वि’ त्ति, इह
 किलानुपूर्वी त्रिधा—पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानुपूर्वी चेति, ततश्चा-
 नुपूर्व्यन्तरव्यवच्छेदार्थमाह—पूर्वा दिग् आदिर्यस्याः सा पूर्वादि सा
 चासावानुपूर्वी च पूर्वाधानुपूर्वी तथा पूर्वानुपूर्व्येति भावार्थः । विम-

क्तिलोपश्च प्राकृतत्वात् । 'चतुर्दिशि' चतसृषु दिक्षु भवन्ति चत्वारि
विमानानीति ॥ २६५ ॥

पूर्वणामा उ भवे, कल्पविपाशा इति विवर्णया ।

जे उत्तरेण इडा, तैसि खलु ह्येति पत्तये ॥ २६६ ॥

इय च गायत्र्या व्याख्यातार्थिक, पर ये तु उत्तरेणेन्द्रास्ते ईशानमाहे-
न्द्रान्तकमहम्भारप्राणताप्युत्तनामान षड् वक्तव्या इति ॥ २६६ ॥ यत्र
च प्रस्तटे पतानि यच्च मध्यविमानस्य नाम तददर्शयितुमाह—

पंच वि कल्पविपाशा, उर्वरि कल्पाण्ये ह्येति नायव्या ।

मग्निमृद्धा य विपाशा, कल्पसरिसनायया ह्येति ॥ २६७ ॥

पश्चापि न केवलमेकद्वयादय इत्यपि शब्दार्थ, कल्पविमाना
'उर्वरि' ति उपरितनप्रस्तटे त्रयोदशहादद्यादौ 'कल्पाणां' म्वदे-
बलोक्तानां भवन्ति ज्ञातव्या । दक्षिणात्यानामिन्द्राणां दक्षिणस्यां
दिशि, और्वीच्यानामुत्तरस्यां दिशि । 'मध्यमाश्च' मध्यविमाना
पुन कल्पसदृशनामका भवन्ति, केचित्सौषर्मेद्यानादिकल्पसमाननामान
इत्यर्थः । यथा मौषर्माविससक ईशानावतसक इत्यादीनि ॥ २६७ ॥
सप्रति त्रायस्त्रिनेन्द्रसामानिकान्दिमन्दिविमानवक्तव्यतामाह—

तावर्त्तिसम्यक् उ कचणार्त्त सामाणियाण्य सयकंता ।

पत्तयेविपाशा दक्षिणायण्य कल्पेसु तिसु ह्येति ॥ २६८ ॥

'त्रायस्त्रिद्याना तु' त्रायस्त्रिद्यानासां त्रयस्त्रिद्यतसभ्याना च पितृ-
व्यादिमहत्तरस्थानीयदेवानां पुन 'काश्चनानि' काश्चनमयत्वेन मात-
काश्चनानिषानानि 'सामानिकानां' इन्द्रसमानरूपायुष्कादिगुणव्यापणां
देवविद्येपाणामेव 'घतकान्तानि' अतकान्तरत्नविद्येपमयानि 'प्रत्ये-

(११८) मुनिचन्द्रसूरिद्विरचितवृत्तिसमेतं

कविमानाः ' इति प्रत्येकविमानान्येकैकस्य त्रायस्त्रिंशस्य सामानिकस्य
चैकैकं विमानमित्यर्थः ' दक्षिणेन ' दक्षिणस्यां दिशि व्यवस्थितेषु
' कल्पेषु ' देवलोकेषु ' त्रिषु ' सौधर्मसनत्कुमारब्रह्मलोकनामसु भवन्तीति
॥ २६८ ॥

सयज्जलेषु समाणा, तावर्त्तासा य कंचणपहेसु ।

पत्तेयविमाणा उत्तरेषु कल्पेषु द्रुसु द्योति ॥ २६९ ॥

' शतज्वलेषु ' शतज्वलनामकरत्नमयेषु विमानेषु ' समानाः ' सदृशा
इन्द्रेणेन्द्रसामानिका इत्यर्थः, दीर्घत्वं च प्राकृतत्वात्, त्रायस्त्रिंशश्च
' काञ्चनप्रमेषु ' काञ्चनप्रमरत्नमयेषु वसन्ति । एते च सामानिक-
त्रायस्त्रिंशावासमृताः प्रत्येकविमानाः ' उत्तरयोः ' ईशानमाहेन्द्रयोः
कल्पयोर्द्वयोर्भवन्ति । अन्येषु देवलोकेषु मनागमन्दरागद्वैपत्वेन सामा-
निकत्रायस्त्रिंशानामेकविमानेऽपि निवाससंभवादयमित्यं नियमः कृतः ।
इयं च गाथा " विपमाक्षरपादं च " इत्यादिगाथानुलक्षण(गाथालक्ष-
णानु)सारिणी विज्ञेयेति ॥ २६९ ॥

संधप्यभं च सोमस्त, वरसिष्टं जमस्त उ ।

मयज्जलं वरुणास्त, वग्गु वेसवगास्त उ ॥ २७० ॥

सन्ध्याप्रभं च ' सोमस्य ' पूर्वदिग्लोकपालस्य, वरशिष्टं ' यमस्य
तु ' यमनाम्नो लोकपालस्य पुनः, शतज्वलं ' वरुणस्य ' पश्चिमाशापतेः,
वग्गु ' वैश्रमणस्य तु ' उत्तरदिक्पालस्य पुनरिति ॥ २७० ॥

एवंनामा चत्वारि विमाणा जात्र वंभलोगो उ ।

जे दाहिणोण इंदा, तेसि खलु लोगपालाणं ॥ २७१ ॥

एवंनामानश्चत्वारो विमानास्तावन्नेया यावद् ब्रह्मलोकः ' तुः ' पूरणार्थः,

ये ' दक्षिणेन ' दक्षिणस्या दिशि ' इन्द्रा ' शक्रसनत्कुमारवत्सनामान
तेषां संबन्धिना ' स्वलु ' वाक्यालङ्कारे ' लोकापालना ' पूर्वादिविमा-
तानां प्रत्येक प्रत्येक भवन्तीति ॥ २७१ ॥

सोमे य सव्वज्रोभदे, सुजाए सोमणे इय ।

धुव्वाइआणुपूर्वा, चउदिसि होंति चचारि ॥ २७२ ॥

' सोम ' ' सोमाभिधान', चकारो भिन्नक्रम, ततः सर्वतोमद्रश्च सु-
जातः ' सोमणे इय ' इति सुमना इति च-एव ' पूर्वानुपूर्व्या ' उक्त-
लक्षणया चतुर्दिशि भवन्ति चत्वारो विमाना इति ॥ २७२ ॥

एवंनापा उ भवे, कल्पविमाणा इवति सव्वे वि ।

जे उत्तरेण इंदा, तेसि स्वलु लोकापालाण ॥ २७३ ॥

एवनामान एव तुशब्दस्यैवकारणत्वात् ' भवे ' देवलोके कल्पविमाना
भवन्ति सर्वेऽपि, कल्पविमाना नाम कल्पपरिपालकदेवविशेषनिवासमूला
विमानविशेषाः । यौ ' उत्तरेणेन्द्रा ' ईशानमाहेन्द्रा तयोः स्वलु संबन्धिनां
लोकापालानामिति ॥ २७३ ॥

परिसा य आयरक्खा, असीप तह जा य अम्ममहिसीओ ।

सोइम्मो ईसाणे, कल्पविमाणेमु घोचचा ॥ २७४ ॥

' परिषद् ' शमिका-वण्डा-जाताव्याम्बितम् । तत्र शमिका उत्तम-
त्वेन स्थिरप्रकृतितया शमवती, स्वप्रमोर्वा कोपीत्सुर्यादिमावात् शम-
वत्पुपादेयवचनत्वेति शमिका । तथा तथाविधमहत्त्वामावेनेपत्कोपादि-
भावावण्डा (प्रकृतिमहत्त्ववर्जितत्वेनाभ्यान(ने)कोपात्रीना जातत्वाच्चाता ।
एषा च(एता एव)क्रमेणाम्यन्तरा मध्यमा बाह्या चेति तत्राम्यन्तरा समुत्प-
न्नप्रयोजनेन प्रमुखा गौर्याहत्वादाकारित्वेव पार्श्वे समागच्छति, ता चासा-

चर्यपदं घृच्छति । मध्यमा तृमयथाप्यागच्छति, अल्पतरगौरवविषयत्वात् । अम्यन्तरया वाऽऽदिष्टमर्थपदं तथा सह प्रवृत्नानि ग्रन्थिबन्धं करोतीति । बाह्या ब्राह्मत्वेनानाकारित्वागच्छति, अल्पतमगौरवविषयत्वात्, तस्याश्चार्थपदं वर्णयत्येवेति—(पदमेव वर्णयतीति) । चकारो भिन्नक्रमे, तत आत्मरक्षकाश्च, सन्नद्धबद्धकवचाः उत्पीडितगरासनपट्टिकाः गृहीतविविधप्रहरणाः सौधर्मसमायामास्थानगतं स्वप्रभुं परिशिष्य बद्धपालयो ये वर्तन्ते । ‘अनीकानि’ हस्त्यश्वरथपदातिवृषभगन्धर्वनाट्यलक्षणानि सप्त । तत्राद्यानि पञ्च संग्रामोपयोगीनि, द्वे तु भोगफले इति । ‘तथा’ इति समुच्चये । याश्च ‘अग्रमहिष्यः’ पट्टराज्ञीसदृशास्त्रिदशपतिपत्न्यः ताः सौधर्मे ईशाने कल्पविमानेषु बोद्धव्या इति ॥ २७४ ॥ एतदेव सविशेषं भावयितुमाह—

परिसाईया सव्ये, सोहृम्मे जे य होंति ईसाणे ।

पत्तेयविमाणेषु, वसन्ति न उ सकृत्तणणमु ॥ २७५ ॥

‘परिपदादयश्च’ देवविशेषा अनन्तरमेव निरूपिताः सर्वे सौधर्मे ये च भवन्ति ईशाने, ते किम् ? इत्याह—‘प्रत्येकविमानेषु’ पृथक्पृथगवस्थितलक्षणेपु वसन्ति, ‘न तु’ न पुनः ‘सकृत्तणणमु’ त्ति अक्रस्तत्कनिलयेपु, सेवावसरागतानामेव पञ्चस्वपि अक्रविमानेषु परिपदादीनामवस्थानसंभवादिति ॥ २७५ ॥ उपरितनदेवलोकेपु परिपदादिदेवनिवासनिरूपणायाह—

कप्पविमाणेषु भवे, परिसात्रो आयरक्खण्णिया य ।

एगविमाणे सामाणिया य तह लोगपाला य ॥ २७६ ॥

‘कल्पविमानेषु’ उक्तलक्षणेपु ‘भवेयुः’ निवमेयुः, के ? इत्याह—

‘ परिषद् ’ पारिषद्यदेवा आत्मरक्षा अनीकाश्च ‘ एकविमाने ’ साधारण-
रूप एव सामानिकाश्च । ‘ तथा ’ इति स्मृष्ये, लोकपालाश्चेति
॥ २७६ ॥ एतदेव व्याख्यातुमाह—

परिसाईया सव्ये, एगविमाणे इवति नियमाओ ।

कप्ये सणकुमारे, माहिदे वमलोगे य ॥ २७७ ॥

‘ परिषदादिका ’ पारिषद्यप्रभृतयोऽनन्तरोक्ता देवविशेषा ‘ सर्वे ’
निरवशेषा एकविमाने भवन्ति ‘ नियमाओ ’ ति नियमेन, केषु देवलो-
केषु ? इत्याह—कूपे सनत्कुमारे माहेन्द्रे ब्राह्मलोके चेति ॥ २७७ ॥
अत्रैवार्थे उपपत्तिमाह—

परिसाईया सव्ये, उवरि तु इवति कारण किं तं ? ।

महसाइ जं उवरिमया, कप्येसु न पेम्पराइह्ला ॥ २७८ ॥

परिषदादिका सर्वे ‘ उपरि तु ’ उपरितनदेवलोकेषु पुनरेकत्रैव
भवन्तीत्यत्र कारण किं तथैवम् ? ‘ भण्यते ’ उच्यते—‘ यद् ’
वस्मात्कारणात् उपरिमका देवा ‘ कूपेषु ’ स्वावासविमानलक्षणेपु
‘ न ’ नैव ‘ पेम्पराइह्ला ’ ति प्रेमरागिणः । रागशब्देनात्र मत्सर एव
विवक्षितः । नात्यन्त सौधर्मेदानदेवा इव परस्पररागद्वेषवन्तो वर्तन्त
इत्येकविमानेऽपि वमतां तेषा तथाविधरागद्वेषाभावेन पुष्कलसमाधानलाभ
पठेति ॥ २७८ ॥ अथ लान्तकादिषु स्वपारिषद्यादिदेवानामवस्थानमाह—

तेषा पर जे देवा, परिसाईया वसति ते सव्ये ।

इदविमाणेषु चिय, ईसाईदोसरहिपत्ता ॥ २७९ ॥

सत पर ये देवा ‘ परिसाईय ’ ति पारिषद्याद्या ‘ वसन्ति ’
अवस्थितिं लभन्ते ते ‘ सर्वे ’ निरवशेषा, इ ? इत्याह—‘ इदवि-

माणेषुं चिय ' त्ति इन्द्रसंबन्धिविमानेष्वेव । कुतोऽयं तेषामेकैवाव-
स्थानसंभवः ? इत्याह—' ईर्ष्यादिदोषरहितत्वात् ' तथाविधासूयामत्स-
राहङ्कारादिदोषव्रजविकलत्वादिति ॥ २७९ ॥ अथाग्रमहिषीणां प्रमाणं
क्रियान्तरं चाभिधित्सुराह—

सकस्स देवरणो, देवीत्रो अट्ट हांति नायव्वा ।

एकेका वि य एतो, विडव्वाण सोलस सहस्से ॥ २८० ॥

अत्रस्य ' देवराजस्य ' त्रिदशनायकस्य ' देव्यः ' अग्रमहिष्योऽष्टौ
भवन्ति ज्ञातव्याः । एकेकापि च ' इतः ' अष्टाग्रमहिषीदेवीमध्यात्,
किम् ? इत्याह—विकुरुते षोडश सहस्राणि । एतदुक्तं भवति—यदा
शक्तः प्रवीचाराभिप्रायपरायणो भवति तदा सपदि वैक्रियसमुद्धातेन
परिणम्य स्वशिशुरोच्छ्रिततगगनान्तरालमतिबृहत्तरिमजालपाटलीकृत-
सकलदिकूचकवालमतिशयोक्तुङ्गपवनप्रेर्यमाणरमणीयव्वजपताकामालमेक-
लक्षयोजनप्रमाणं संभोगभारसहस्रमुत्तरविमानं विकुरुते, तदनु तन्मध्य-
वर्तिन्यां मणिपीठिकायां स एव दिव्यरूपं शयनीयमेकं निर्मापयति,
ततोऽसावष्टाभिर्देवीभिः प्रत्येकं कृतषोडशसहस्रप्रमाणोत्तरवैक्रियशरीरा-
भिर्द्वाम्यां च गन्धर्वनाद्यानीकाम्यां सहितः कृतानेकोत्तरवैक्रियशरीर-
स्तत्र विमाने समारोहति । ततो देवीभिः कृतोत्तरवैक्रियाभिस्सह महता
संरम्भेण प्रवीचारमारभ्य कियतोऽपि कालादूर्ध्वं विगतवेदोदयविप्लवो
भवतीति ॥ २८० ॥ सामस्त्येन सर्वदेवीसंबन्धुत्तरवैक्रियाग्रमाह—

एगं च सयसहस्सं, अट्टावीसं भवे सहस्साहं ।

सकस्स देवरणो, देवीणां होति आंरोहो ॥ २८१ ॥

' एगं च ' एकमेव ' शतसहस्रं ' लक्षमष्टाविंशतिर्भवेयुः सहस्राणि

शक्रस्य देवराजस्य देवीनां भवति 'अवरोध' अन्त-पुरम्, षोडशानां
सहस्राणामष्टाभिर्गुणने एतावत्या सख्याया समवादिति । अहृतोऽपि
१२८००० ॥ २८१ ॥ संमति सौषर्माधिपती स्वस्थितिकाल परिपा
ल्यति तस्युत्पृष्टादिभ्यितयो देव्यः सौषर्मवाम्तव्या यावत्सन्ततश्च्यवन्ते
तदर्थमतिपादनाय गायाससकमाह—

सकस्त देवरण्यो, आठठिं जाव त्विज्जए ताव ।

अच्छरगण्यपरियट्टा, इवति जावतिया मुणमु ॥ २८२ ॥

शक्रस्य देवराजस्य 'आपु'भ्यिति 'सागरोपमद्वयलक्षणा यावत्क्षीयते
तावत् 'अप्सरोगणपरिवर्ता' नवनवोत्पादलक्षणा भवन्ति यावन्तस्तान्
शृण्वति ॥ २८२ ॥

चत्तालसयसहस्ता, कोटीण होंति रुवमम्भहिया ।

अच्छरगण्य परियट्टा, बोधव्या बज्जपाणिस्स ॥ २८३ ॥

चत्वारिंशच्छतसहस्रा कोटीनां भवन्ति 'रुवमम्भहिय' ति रूपे-
णाधिकानामुत्पृष्टरूपाणामित्यर्थः, मकारोऽञ्जाक्षणिकः, अप्सरोगणानां
विभक्तियत्यलोपी प्रात्तत्त्वात् 'परिवर्ता' परिवृत्तयो बोद्धव्या
'बज्जपाणे' शक्येति ॥ २८३ ॥

चत्तालसयसहस्ता, कइ होंता ? मुणमु मयणए एव ।

पलिभोवमाई दोगणी, तिपचमुण्यज्जुए काउ ॥ २८४ ॥

चत्वारिंशच्छतसहस्राणि कोटीनामिति गम्यते, अप्सरोगणपरिवर्ता-
श्च भवन्ति । इति प्राह शिष्यः, आचार्योऽप्युत्तरमाह—शृणु मप्यते
'एवं' यथा, पत्न्योपमे द्वे 'त्रिपञ्चशून्ययुते' पञ्चदशशून्यसहिते
ऋत्वा विंशतिपत्न्योपमकोटीकोटी व्यवस्थाप्येत्यर्थः ॥२८४॥ ततः-

उकोसगद्धितीणां, जहराणांदिभइयाणां जे लद्धा ।

तट्टीयाणां शिण्यमा, ते परियट्टा मुणोयव्वा ॥ २८५ ॥

‘ उत्कृष्टस्थितीनां ’ पञ्चाशत्पल्योपमप्रमाणपरमायुष्काणां ‘ जह-
ण्णगाइ ’ ति पल्योपमप्रमाणजघन्यस्थितीनां ‘ आदिशब्दात् ’ मध्य-
मस्थितीनां च संवन्धिना कालेनेति वाक्यशेषः, स चोत्कृष्टस्थितीनां
पञ्चाशत्पल्योपमप्रमाण(ः)मध्यमस्थितीनां द्व्यादिपल्योपमप्रमाणः किम् ?
इत्याह—भक्तानां—शक्रस्थितिकालपल्योपमानां यानि लब्धानि पल्यो-
पमानि ‘ तत्स्थितीनां ’ भागहारलब्धपल्योपमप्रमाणायुष्कालानां देवीनां
‘ नियमात् ’ नियमेन ‘ ते ’ लब्धपरिमाणाः परिवर्त्ता मुणितव्याः ।
तत्रोत्कृष्टस्थितिदेव्यपेक्षया ‘ चत्ताल ’ इत्यादिगाथोक्तमेव प्रमाणम्,
मध्यमस्थितिनामनियतम्, जघन्यस्थितीनां तु स्वयमेव वक्ष्यतीति
॥ २८५ ॥ संप्रति प्राणतेन्द्रे विंशतिसागरोपमप्रमाणमायुष्कालं परि-
पाल्यति पञ्चाशत्पल्योपमायुष्काणां सौधमेदेवीनां यावन्तः परिव-
र्त्तोस्तान् प्रस्तावाद्दर्शयन्नाह—

दा सागरोवमाइं, पळे काऊण दसगुणो कुज्जा ।

पराणासा पराणोहिं, भागे लद्धं च तत्थ इमं ॥ २८६ ॥

‘ द्वे सागरोपमे पल्यानि कृत्वा ’ विंशतिकोटीकोटीरूपतया व्यव-
स्थाप्येत्यर्थः । ततो दशगुणानि कुर्यात्, एवं च विंशतिसागरोपमायुष्क-
प्राणतेन्द्रस्थितिकालपल्योपमसंख्या कोटीशतद्वयप्रमाणा संपद्यते । तदनु
पञ्चाशत्ता पल्योपमैर्भागे हने ‘ लब्धं च ’ प्राप्तं पुनस्तत्र ‘ इदं ’ यदुत्त-
चतस्रः कोटीकोट्यो देवीनां परिवर्त्ताः, अद्गतोऽपि ४००००००००००-
००००० ॥ २८६ ॥ सांप्रतं शक्रस्थितिकालपल्योपमानां पञ्चाशत्ता पल्यो-
पमैर्भागे हने यथा ‘ चत्ताल ’ इत्यादिगाथोक्तसंख्या लभ्यते तथाह—

पत्नेयविपाणां, देवीणां ह्य बभूवे सयसहस्सा ।

सोहम्मे कप्पम्मी, ईसारो ह्येति चत्वारि ॥ २८६ ॥

‘प्रत्येकविमानानां’ केवलदेवीलोकभोग्यानां देववासानां ‘देवीनां संवन्धिनां पट्ट भवेयुः’ शतसहस्राणि’ लक्षाः, क ? इत्याह—सौधर्मे कल्पे । ईशाने भवन्ति चत्वारि शतसहस्राणि प्रत्येकविमानानामिति ॥२८९॥

एतेषु हि विमानेषु देव्य एवाधिपतयो न देवाः । ताश्च गणिका-
लोकप्रायाः स्वेच्छाचारपरायणाः । याः पल्योपमाद्दारम्य यावत्सप्तप-

१ “ एषु च (मौघर्मकल्पगतापरिग्रहीतासत्केषु) विमानेषु यासां देवीनां पूणमेकं पल्योपमं स्थितिस्ताः सौधर्मदेवानामेवोपभोग्याः, यासां तु पल्योपममार्दि कृत्वा एकद्वित्रिसंख्यातासंख्यातसमयैरभ्यधिका स्थितिर्यावत् पूर्णानि दशपल्योपमानि ताः सर्वा अपि सनत्कुमारदेवानां भोग्याः, उपरितनदेवास्तु ताः सर्वथा नेच्छन्ति । याः पुनः पल्योपमदशकादूर्ध्वं समयादिवृद्धया यावद्विंशतिपल्योपमस्थितिकास्ता ब्रह्मलोक-
देवानां भोग्याः, ऊर्ध्वं समयादिवृद्धया यावत् त्रिंशत्पल्योपमस्थितयः शुक्रदेवानां भोग्याः, ततः समयादिवृद्धया यावच्चत्वारिंशत्पल्योपमस्थितयः भ्रान्तदेवानां स्वस्थान-
स्था एव प्रवीचाराणाप्रवृत्तमनोव्यापारालम्बनं भवन्ति, ततः समयादिवृद्धया यावत्पञ्चा-
शत्पल्योपमस्थितयः आरणदेवानामिति । ईशाने तु अपरिग्रहीतदेवीनां चत्वारि
विमानलक्षाणि, तेषु यासां साधिकं पल्योपमं स्थितिस्ता ईशानदेवानामेव भोग्याः,
ततः साधिकपल्योपमादूर्ध्वं समयादिवृद्धया यावत्पञ्चदशपल्योपमस्थितयस्ता भारेन्द्र-
देवानां भोग्याः, तत ऊर्ध्वं समयादिवृद्धया यावत्पञ्चविंशतिपल्योपमस्थितयस्ता लान्त-
कदेवानां भोग्याः, पञ्चविंशतेरूर्ध्वं यावत्पञ्चत्रिंशत्पल्योपमस्थितयः सहस्रारदेवभोग्याः,
ततो यावत्पञ्चचत्वारिंशत्पल्योपमस्थितयः प्राणतदेवानां स्वस्थानस्थाधितालम्बनं
भवन्ति, ततो यावत्पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमस्थितयोऽच्युतदेवानामिति । ” इति रूपेण
संग्रहण्यं १२६-१३०-१३१-१३२ गायत्रीकायाम् ॥

२-३ अत्र यत् किल यावत् सप्तपल्योपमस्थितानां सौधर्मदेवभोग्यत्वं यावद्

स्योपमस्थितयस्ताः सौधर्मेदेवानां प्रवीचारयोग्या वतन्ते । एवमीशानेऽपि या साधिकपत्योपमादारम्य यावन्नैवपत्योपमस्थितयन्तास्तदेवलोकदेवानामेव प्रवीचारविषयतामायान्ति । अन्याः पुनः पत्योपमसाधिकपत्योपमस्थितैरारम्य यावद्दशपञ्चदशपत्योपमप्रमाणस्थितयस्तावद्यथाकर्म सनत्कुमारमाहेन्द्रदेवानाम् । ततोऽपि या समयाधिकदशपञ्चदशपत्योपमस्थितयो यावद्द्विंशतिः [पञ्चविंशतिः]श्च पत्योपमानि तावत्ता मङ्गललोकान्तदेवानाम् । ततो याः समयाधिकस्थितयो यावद्दशत्यत्रिंशच्च पत्योपमानि तावत्ता शुक्रसहस्रारदेवानाम् । अतोऽपि याः समयाधिकस्थितयो यावद्धत्वारिंशत्पञ्चचत्वारिंशच्च तावत्ता आनतप्राणतदेवानाम् । अतोऽपि याः समयाधिकस्थितयो यावत्पञ्चाशन्पञ्चपञ्चाशच्च तावत्ता आरणाच्युतदेवानां प्रवीचारयोग्या भवन्तीति । प्रवीचारक्रमश्च—“ दो कायप्यवियारा कप्या ” (गा० ३४७) इत्यादिना वक्ष्यत इति ॥ शेषविमानवक्तव्यतामाह—

सोदमे ईसायो, जे सेसा मीसगा व ते सव्ये ।

तेण परं जे सेसा, सखकुमारादि शिम्मीसा ॥ २६० ॥

सौधर्मे ईशाने [च] देवलोकै ये ' शेषा ' षड्भ्यश्चतुर्भ्यश्च देवीविमानशतसहस्रेभ्यो व्यतिरिक्ता ' मिश्रकास्तु ' देवदेवीलोकसकुला एव ते सर्वे विमाना । ' तेन ' इति तत पर ये शेषा ' सणकुमाराइ' सि सनत्कुमारादिषु देवलोकैषु 'निर्मिश्रा' देवानामेव तत्रोत्पाद-

नवपत्योपमस्थितानामिमानदेवमोष्यन्तं देवीनामुक्तं तन् परिश्रुता आश्रित्य संभाव्यत । अन्यथाऽपरिच्छिन्नानां पत्योपमायुच्छर्षा साधिकपत्योपमामुच्छाषामेव कथ्येव सौधर्मे-यानदेवमोष्यन्तेनोच्यतेवास्तुतः स्यात् ।

केवलेन्द्राः केवलदेवसंभवश्च, सौधर्मेशानयोरुपरिदेवलोकेषु अन्यान्तरे
देव्युत्पादस्य प्रतिषेधादिति ॥२९०॥ कल्पविमानप्रमाणप्रतिपादनायाह—

सोहम्मे ईसाणं, कप्पविमाण्णाणा णांनि विकंभो ।

वारस य सयसहस्सा, पग्गासं चैव य सहस्सा ॥ २९१ ॥

सौधर्मे ईशाने आधारभूते ' कल्पविमानानां ' केवलेन्द्राभाव्यानां
पञ्चानां संबन्धी भवति विष्कम्भः, किरूपः ? इत्याह—द्वादश च
शतसहस्राणि पञ्चाशच्चैव च सहस्राणि । अद्गतोऽपि—१२९००००
॥२९१॥ अमुमेवार्थं विषयविभागेन व्यवस्थापयितुं गाथाद्वयमाह—

सोहम्मवडिसं या, ईसाणवडिसगम्मि जे भणिया ।

सकावासा पंच य, ईसाणं चैव आवासा ॥ २९२ ॥

सौधर्मावतंसकविमानसंबन्धात्सौधर्मावतंसकः—सौधर्मपर्यन्तप्रस्त-
स्तत्र ' चः ' समुच्चये, एवमीशानावतंसके प्रस्तटे ये भणिताः प्राक्
' शक्रावासाः ' केवलशक्राभाव्यत्वेन शक्रनिलयभूताः ' पञ्च च '
पञ्चैव ' ईशाने चैव ' इति विभक्तिव्यत्ययाद्दीशानस्य चैवेन्द्रस्यावासाः
पञ्चेत्यनुवर्तत इति ॥ २९२ ॥

तेसेयं तु पमाणं, मञ्जिह्ववडिसयाण्ण णज्जणोसि ।

सेसा संखमसंखा, जोयणकोडीअो माणोणं ॥ २९३ ॥

' तेषां ' पञ्चानां शक्रावासानामीशानावासानां च मध्ये ' एतच्चु '
इदं पुनः ' प्रमाणं ' अनन्तरोक्तं ' मध्यमावतंसयोः ' सौधर्मावतंस-
कस्येशानावतंसकस्य चेत्यर्थः । व्यवच्छेदमाह—'न' नैव ' अन्येषां '
चतुर्णाम् । तर्हि तेषां [किं] प्रमाणम् ? इत्याह—' शेषाः ' चत्वारः
सौधर्मावतंसकेशानावतंसकयोः प्रत्येकं बहिर्वर्तिनः ' संखमसंख ' ति

केचिन्मह्यता[केचिदसह्यता]योजनकोटय 'मानेन' आयामविक्र-
मलक्षणेन प्रमाणेनेति ॥२९३॥ अथ प्राकृतयोरैव विमानयो परिधिमाह—

उयाल चिय लक्ता, सहस्र चावण्य अट सय सियाला ।

छ बेगहिया धणुसय, पण्यद्वद्वगुल परिही ॥ २६४ ॥

एकोनचत्वारिंशच्चैव लक्षा सहस्राणि द्वापञ्चाशद् अष्ट शतानि सप्त-
चत्वारिंशानि योजनानां षट् चैकाधिकानि धनुःशतानि तथाकुलाना
पञ्चषष्टिरर्द्धाङ्गुल च परिधि । अद्वतोऽपि [योजनानि] ३९९२८४७
धनुषि ६०१ अ० ६९ $\frac{१}{२}$ । अथ च—“विक्रम वग वहगुण करणी
बट्टम्म परिरजो होइ ।” इत्यनेन करणेनोत्पादनीय इति ॥२९४॥ स-
प्रति सर्वा देवनातीराश्रित्य शरीरप्रमाण प्रतिपादयितुं गायाद्वयमाह—

भवणवणजोतिसोहर्मीसाणो होंति सत्त रयणीओ ।

एकेकहाणि सैसे, दुदुगे य दुगे चठके य ॥ २६५ ॥

‘ भवनवनज्योतिःसौधर्मेदाने ’ भवनपतिषु व्यन्तरेषु ज्योतिष्केषु
सौधमदेवलोके ईशाने च भवन्ति सप्त ‘ रत्नय ’ हस्ता, उत्सेधा-
ङ्गुलनिष्पन्नाश्चैते गृह्यन्ते, “ उस्मेदप्रमाणो मिणसु देह ” इति वच-
नात् । अतः पर का वार्त्ता ? इत्याह—एकेकहानि शेषे ‘ दुदुगे य ’
ति द्विके द्विके च द्विके चतुष्के च, चकारौ समुच्चयार्थौ । इदमत्रैद-
पर्यम्—भवनपत्यादीशानान्ताना देवानां सप्त हस्ता शरीरप्रमाणम् ।
सनत्कुमारमाहेन्द्रयो षट् । ब्रह्मलोकलान्तक्यो पञ्च । शुक्लसहस्रारयो-
श्चत्वार । आनतप्राणतारणाच्युतेषु देवानां त्रयो हस्ता शरीरप्रमाण
मिति ॥ २९५ ॥

गेविज्जेसुं दोगर्गा, एका रयर्गा अणुत्तरेसुं च ।

भवधारण्यज्ज एसा, उकोसा होइ गायच्या ॥ २२६ ॥

त्रेवेयकेषु ही रत्नी । एको रत्निः लिङ्ग्यत्यश्च प्राग्यन् 'अनुत्तरेषु च' विजयादिषु पुनः 'भवधारणीया' भवं यावद्भार्येन या मा तथा न पुनरुत्तरैकियेति भावः, 'एसा' मतहन्नादिका उत्कृष्टा भवति ज्ञातव्या । जघन्या तु सर्वेषामप्यङ्गुलामंज्येयभागमाना उत्पत्तिकाले लभ्यते । यदा तु भवनपत्यादयोऽच्युतान्ता देया उत्तरैकियं शरीरमारभन्ते तदा तदङ्गुलसंख्येयभागं जघन्यन्, उत्कृष्टतो योजनलक्षप्रमाणं भवति । त्रेवेयकानुत्तरमुराणामुत्तरैकियशरीराभावाद्भवधारणीयमेव शरीरं भवतीति ॥ २२६ ॥ अथेनामप्यविशेषोक्तमवगाहनां सौधर्मादिश्वनुत्तरपर्यन्तेषु सागरोपमवृद्धिक्रमेण हीनां हीनतमं च दर्शयितुं गाथाएकेन करणमाह—

कप्पाद्यो कप्पस्मि उ, जस्त टिई सागरोपमविमिद्धा ।

उस्सेहो तस्स हवे, एकारसभागपरिहीणो ॥ २२७ ॥

'कप्पान्' सौधर्मज्ञानद्वयादिलक्षणात्सकाशान्, 'कप्पे' सनत्कुमारमाहेन्द्रादिलक्षणे 'यन्य' देवस्य स्थितिः 'सागरोपमविमिष्टा' पूर्वकल्पसागरोपमेभ्यो यावद्भिः सागरोपमेरधिका 'उन्मेधः' शरीरप्रमाणं 'तस्य' देवस्य भवेत् 'एकादशभागपरिहीणः' एकादशभागीकृतस्य हस्तस्य सप्तादिभिर्भागैरेकोत्तरवृद्धेस्तावत्स्थानगतैवेत्येवमाणक्रमेण परिहीण इति ॥ २२७ ॥ एतदेव किञ्चिद् व्याचिन्त्यामुराह—

कप्पादो कप्पस्मि उ, सोहम्मात्रो सणकुमारादी ।

उकोसठितिविसेसो, स विसिद्धा सागरव्भरिया ॥ २२८ ॥

‘कृत्यात्कल्पे’ इति कोऽर्थः ? सौधमिदं ‘सणकुमाराई’ त्ति सन-
 कुमारादी कल्पे, किमुक्त भवति ? सौधमेशानकल्पद्वयात्सनत्कुमार-
 नाहेन्द्रकल्पद्वये ततोऽपि ब्रह्मलोकलान्तकयोस्ततोऽपि शुक्रमहस्यारयो-
 स्ततोऽप्यानतादिकल्पचतुष्टये सम्मादपि अवेयकनवके ततोऽप्यनुत्तर-
 विनानेषु, किम् ? इत्याह—‘उत्कृष्टस्थितिविशेषे(स्ते)षु’ उत्कृष्टयो स्थि-
 त्योयो विशेषे(स्ते)षु—विवरक ‘स’ विशेषे(स्ते)षु, किम् ? इत्याह—विशि-
 ष्टेऽपि (ष्टेति) पदकृद्देशेऽपि पदममुदायोपचारात् सागरोपमविशिष्टा
 (ष्टा), कोऽर्थः ? ‘सागराम्यधिक्य’ या प्राक् स्थितिरुक्ता सोच्यतयिति
 ॥२९८॥ उत्कृष्टस्थितिविशेषे(स्ते)षुपरिज्ञानार्थमुत्कृष्टस्थितरिव तावदाह—

दो उदहि सच चौदस, अद्वारस तह य चं व बावीसा ।

इगनीसा तेत्तीसा, तेसि विसैसां उ इंदुवरि ॥ २९६ ॥

द्वायुदयी सौधमेशानयो, सप्त सनत्कुमारमाहेन्द्रयो, चतुर्दश ब्रह्म-
 लोकलान्तकयो, अष्टादश चैव शुक्रमहस्यारयो, ‘तथा च’ इति समु-
 दये, द्वाविंशतिरानतादिचतुष्टये, एकत्रिंशद् अवेयकनवके, त्रयस्त्रिंश-
 त्सागरोपमान्यनुत्तरेषु, ‘तेषां’ द्वाद्यादिसागरोपमानामुत्कृष्टस्थितिलक्ष-
 णानां विशेषे (स्ते) षस्तु’ समधिकराशेः मकाशाहुराशेः पात पुन-
 विधेय । म च कथं विधेय ? इत्याह—‘इंदुवरि’ ति अष्टाहुराशेः पुन-
 परिष्टाद् बृहत्तराशीनां न्यासात्कार्यं । (अथाय २००० ।) न्यामश्चायम्-

२	७	१४	१८	२२	२१	३३	॥ २९९ ॥ एवंस्थिते यत्कार्यं
१५०	२	७	१४	१८	२२	३१	तदाह—

इच्छिपकपठिदीष्ट, जो उ विसैसो तत्रो गदेऊण ।

एग मागे काउ, एकारस छेय एकार ॥ ३०० ॥

ईप्सितकल्पस्थित्योर्द्वयोर्द्वयोस्तत्कृष्टयोः 'यः' कश्चित् 'तुः' पूरणे
 'विशे(श्ले)पः' पञ्चकादिलक्षणो राशिः तस्माद् गृहीत्वा 'एकं' रूपं तच्च
 'भागान्' अंशान् कृत्वा एकादश अत्र च छेदः 'एकारं' ति एकादश-
 लक्षणः स्थाप्य इति ॥ ३०० ॥ ततः किं कुर्यात् ? इत्याह—

तं एगूणं सोडिय, विसेसरासि तु तेहि भागेहि ।

एसा आदी सोज्झा, एकारसत्रंसमज्झाओ ॥ ३०१ ॥

तं विशे(श्ले)पराशिमित्युत्तरेण योगः, 'एकोनं' एकेनोनीकृतं सन्तं प्राप्त-
 चतुष्कादिरूपमित्यर्थः 'शोधयित्वा' अपनीय 'विशे(श्ले)पराशि' उक्त-
 रूपं, 'तुः' एवकारार्थो भिन्नक्रमश्च, केम्यः सकाशाच्छोधयित्वा ? इत्या-
 ह—'तेम्य एव' एकादशसंख्येम्यो भागेम्यः, ततः किं कृत्यम् ? इत्याह—
 'एस'त्ति एष विशे(श्ले)पराश्यपनयनेन संपन्नो राशिः सप्तकादि (ः'आदिः')
 आदिनामा 'शोध्यः' अपनेयः, कुतः ? इत्याह—'एकादशांशमध्यात्'
 सामर्थ्याद् द्वितीयस्थानव्यवस्थापितेभ्य एकादशम्योऽशेभ्यः सकाशा-
 दिति ॥ ३०१ ॥ ततः—

सेसेण गुणं(शो) छेयं, छेयंसोवट्टणं करेज्जाणं ।

सेसेण समं गच्छं, ठावय एगादि एगहियं ॥ ३०२ ॥

'शेषेण' एकोनीकृतविशे(श्ले)पराशिना चतुष्कादिनेत्यर्थः 'गुणयेत्'
 ताडयेत् 'छेदं' आदिशुद्धौ सत्यां योऽवशिष्टो राशिस्तस्य संबन्धनमेका-
 दशलक्षणम्, ततस्तुल्येन राशिना भागं दत्त्वा छेदांशयोर्यल्लवृकरणं तच्छे-
 दांशापवर्तनं तत् 'कृत्वा' विधाय ततः 'शेषेण' अनन्तरोक्तस्वरूपेण
 'समं' तुल्यं 'गच्छं' अनन्तरमेवोपपादितमेकैकादशभागलक्षणं सच्छेद-
 मेव 'स्थापय' न्यस्य प्राग्निरूपितादिसंज्ञराशेरनन्तरमेव, कीदृशम् ?

इत्याह—['एकादि'] एक आदि—प्रथमो यन्म स तथा तद्, पुन
 कीदृशम् ? इत्याह—'एकाधिक' एकेनाधिकमिति ॥ ३०२ ॥ ततोऽपि
 किं कार्यम् ? इत्याह—

तं आर्द्रसजुत्त, हिट्टिमरयणीभो गच्छठाणसमा ।

ठावेत्तु घेत्तुमेगं, एकारसभाग षाडपहं ॥ ३०३ ॥

'त' एकाधिकतया स्थापित गच्छराशि आदिना—आर्द्रो स्थापिते-
 नैव राशिना सयुक्त—ममेत कुर्मात् । तथा 'अवस्तनरत्नीन्' प्राग्देवलोक-
 देहप्रमाणहम्नान् मत्ताविलक्षणान्, क्यमूतान् ? इत्याह—' गच्छम्भान-
 समान् ' प्राग्विन्यन्तशोपयिष्यमाणराशिम्यानप्रमाणान् तदुपरिष्ठादेव
 'स्थापयित्वा' तावन्मु म्यानेषु विन्यम्येत्थं, ततो गृहीत्वा एक रत्नि
 तेभ्य एव रत्निभ्य सक्रादात्, त चेकदशभागान् कृत्वा 'अथ' इति नेभ्य
 एव रत्निभ्योऽधस्तात्स्थापयेति ॥ ३०३ ॥ ततोऽपि किम् ? इत्याह—

आर्द्रासद्वियं सोदं, एकारसरिषु (हि तु) तत्य ज सेस ।

त मेसरयणिसद्विय, अट्टिमद्वियतरस्सर्यं जाण ॥ ३०४ ॥

आदिना—भागुक्तस्वरूपेण सहित—गच्छम्भानसम स्थापित 'शोप-
 येत्' अपनयेत् । प्राक्कृतेभ्य एकदशम्यन्तु भागेभ्यस्तत्र शुद्धे यच्छेष
 तत् 'शोपरत्निमद्वितं' उद्धरितहस्तसमन्वित 'अधिकाधिकाऽतरोच्छ्रय'
 अधिकाधिकेषु—पूर्वपूर्वक्यन्वितेद्वर्धादिसागरोपमलक्षणाया एकादिकमेण
 गृद्धिसुपागनेष्वतरेषु—सागरोपमेषूच्छ्रय देहगतं जानीहि ॥ ३०४ ॥

अयमस्य गायाष्टकस्य भावार्थः—

मौषमेज्ञानकल्पद्वयम्वितेर्द्धिमागरोपमरूपाया सनत्कुभाग्माहेन्द्रक-
 र्पद्वयम्विनैश्च सप्तसागरोपमरूपाया विशेषेण पञ्च, तेभ्यश्चेकमिन्

रूपे गृहीते शेषाश्रत्वारः, ते च शेषशब्दवाच्या भवन्ति । यत्र तदेकं रूपं गृहीतं तदेकादशभिर्भागैः क्रियते अथस्ताच्छेदश्चैकादशरूपः, स्थापना चैयम्-११ । द्वितीयेऽपि स्थानेऽयमेव राशिर्ध्रियते, यथा ११ । ततश्च प्रथमराशेः सकाशात् शेषराशिश्चतुष्कलक्षणो विशोध्यते, शोधिते जाताः सप्तैकादशभागाः ५६, तेषां चादौ स्थाप्यमानत्वादादिरिति संज्ञाः । ते चादिसंज्ञाः सप्तैकादशभागा द्वितीयराशेः शोध्यन्ते, शुद्धेषु जाताश्रत्वार एकादशभागाः, ते चामी ५६ । गणां च च्छेद एकादशकलक्षणः शेषराशिना चतुष्करूपेण गुणितो जातश्चतुश्चत्वारिंशत्संख्यः २६, ततस्तुल्येन चतुष्कराशिना छेदांशयोरपवर्तनं क्रियते, कृते च जान एकैकादशभागः, यथा ५६, एवं च कृते प्राग्निरूपितादिगणेरनन्तरमेव राशिमैकादशैकाधिकतया शेषसमं सच्छेदमेव स्थापयेत् । यथा--

७	१	३	४	११
११	११	११	११	११

तत एवमेव राशिमादिसंयुतं कुर्यात्, तत्रादिः सप्तैकादशभागाः, ते चैकादिषु क्षिप्ताः । ततो जातमिदम्--

७	८	६	१०	११
११	११	११	११	११

तदन्वयस्तनकल्पहस्तान् मत्प्रमाणान् पञ्चलक्षणगच्छसमान अस्यैव राशेरुपरि स्थापयेत्, एतेभ्यश्च प्रत्येकमेकं गृहीत्वा एकादशभागीकृत्यैतदधस्तादेव स्थापयेत् । स्थापना चैयम्-

६	६	६	६	६
११	११	११	११	११
७	८	६	१०	११
११	११	११	११	११

अत्र च प्रथमेभ्य एकादशभागैभ्य आदि सप्तैकादशभागलक्षणं शोध्यते, ततो द्वितीयादिस्थानस्येभ्यस्तेभ्य एव यथाक्रममष्टौ नव दशैकादशरूपा एकादश-

भागाः शोध्यन्ते, शोधिते यत्स्थितं तत्सन्त्कुमारमाहेन्द्रयोर्वेषां देवानां त्रीणि सागरोपमाणि स्थितिस्तेषां पद् हस्ताश्रत्वारश्चैकादशभागाः शरीरप्रमाणं भवति । एवमेकैकसागरोपमवृद्धौ एकैकभागहान्या ताव-

मेव यावत्सप्तसागरोपमस्थितीनां देवानां पद्भस्तु शरीरोच्छ्रयो भवतीति ।

स्थापना—	सप्त	१	४	६	९	०	अथ करणलब्ध्यामेव कण्ठत एव प्रतिपि- गापाद्वयमाह—
सागरोपमि	हस्ता	६	६	६	६	६	
	मग्न्या	४	३	२	१	०	
पादविषु	इवा	११	११	११	११	०	

अथरोक्त्वाइ जेसि, दोगिण्ठि तिसि सत्त रयणीओ ।

सत्तेकारसभागा, रयणीए हाणि तइयम्मि ॥ ३०५ ॥

अट्ट चउत्थे नव चैव, पंचमे हाणि दस य छट्ठम्मि ।

छ चैव य रयणीओ, पुयणाओ सत्तमे अपरं ॥ ३०६ ॥

‘अतरोपमे’ सागरोपमे ‘येषा’ देवानां ‘ह्ये’ द्विप्रमाणे ‘स्थिति’

आयुष्कालन्नेषा सप्त ‘रत्नय’ हस्ता देहोच्छ्रय । अथमग्निप्राय—
पन्थोपमादारम्य यावद्विसागरोपमस्थितिकाल पूर्यते तावत्सप्तैव हस्ता
देहमानम् । सप्तैकादशभागा ‘रत्ने’ हस्तम्यैकादशभागाकृतस्य
हानि क्रियते तृतीये सागरोपमे, सागरोपमत्रयायुष्काणां देवानां पद्
हस्ताश्चत्वारश्चैकादशभागा देहमानमित्यर्थं ॥ ३०५ ॥ अष्टैकादशभा
गाश्चतुर्थे सागरोपमे नव चैव पञ्चमे हानिर्दश च षष्ठे सागरोपमे षट्
चैव च रत्नय पूर्णा सप्तमेऽन्तर इति ॥ ३०६ ॥

यदा तु ग्रहलोकलान्तकयोर्देवदेहमान निशाम्यते तदा सप्ताना
चतुर्दशाना च सागरोपमाणामुत्कृष्टस्थितिरूपाणां विशेषे(च्छे)षो विधीयते,
स च सप्त सागरोपमाणि, तन्मादेक रूप गृह्यतेऽवशिष्टा षट्, तच्च
रूपमेकादशभिर्भागैर्विमज्ज्यते तद्व्यश्चैकादशच्छेद । अथ च राशिर्द्विधा
स्थाप्यते, यथा—

११	११
११	११

 तत्र षड् रूपो य शेषराशि स प्रथमादे-
कादशराशे पात्य-

११	११
११	११

 तैऽवशिष्टा पञ्चैकादशभागा स्त, एते

चादिसंज्ञा द्वितीयादेकादशांशराशेः पात्यन्ते, अत्र पुनरवशिष्टाः षडे-
कादशभागाः $\frac{६}{११}$, ततोऽस्य राशेऽच्छेद एकादशलक्षणः शेषेण षट्कल्-
पेण गुण्यते, ततो जाता षट्षष्टिः ६६, अनयोऽच्छेदांशयोः षट्केनाप-
वर्तनं क्रियते ततो लब्ध एकादशभागः, तत आदेरनन्तरमेव शेषेण षट्-
कलक्षणेन सममेकाद्येकोत्तरममुमेव राशिं स्थापयेत् । स्थापना चैयम्—

५	१	२	३	४	५	६	ततः पूर्ववदादिसहि-	६	६	७	८	९	१०	११
११	११	११	११	११	११	११	तं स्थापयेत् । यथा—	११	११	११	११	११	११	११

अधस्तनकरूपहस्ताश्चात्र षट्, ते गच्छस्थानसमाः स्थाप्यन्ते, गच्छश्च
सप्तरूपः, तेम्यश्च हस्तेम्य एको हस्तो गृह्यते, स चैकादशभागी-
क्रियते, तदनु सप्तसु स्थानेषु स्थाप्यते । स्थापना चैयम्—

६	६	६	६	६	६	६	तदनु प्राग्विरूपितादिराशिः
११	११	११	११	११	११	११	षड्देकादशभागरूपः प्रथमे-
५	६	७	८	९	१०	११	कादशस्थानात्पात्यते, अन्ये
११	११	११	११	११	११	११	च षडादय एकादशान्ता

आदिराशिमिश्रणया ये पूर्वं षड् राशय उत्पादितास्तान् द्वितीयाद्ये-
कादशस्थानेभ्यो यथाक्रमं पातयेत्, ततो यत्तत्रावशिष्यते तत्प्रमाणे-
कादशांशसमन्विताः षड् हस्ता अष्टादिचतुर्दशान्तसागरोपमस्थिती-
नां देवानां यथाक्रमं शरीरप्रमाणं भवति । स्थापना चैयम्—

सागरो०	८	९	१०	११	१२	१३	१४	एवं चतुर्दशां-
हस्ताः	५	५	५	५	५	५	५	ष्टादशादिसाग-
भ्रंशाः	६	५	४	३	२	१	०	रोपमलक्षणयो-
छेदाः	११	११	११	११	११	११	०	रुत्कृष्टस्थित्यो-

श्रुतुष्टयादिलक्षणं विज्ञे(च्छे)षं प्रतीत्य "इच्छियकप्पठिईणं" (गाथा ३००)

इत्यादि करणरीतिर्गणितकुशलेनाम्यस्य स्वयमेवानुवर्तनीया, विस्तरम-
याच्च न लिखितेति ॥ अथ सौधर्मेज्ञानकल्पगामेव यत्कव्यान्तरमाह—

पागारदुबारेसुं, सपासु भवणेषु ज परीमाण् ।

ज होइ चमरचचारै जं तु षडरोयणसहाए ॥ ३०७ ॥

प्राकारश्च द्वाराणि च प्राकारद्वाराणि तेषु प्राकारद्वारेषु 'सभासु'
सुधर्मासु 'भवनेषु' विमानमध्यप्रासादलक्षणेषु विषये किं प्रमाणमु-
च्छ्रयाद्यपेक्षया वर्तते ? इति शिष्येण पृष्टे सूरिराह—यत्परीमाण भवति
'चमरचञ्चाया' चमरनामासुरेन्द्रानधान्या यत्तु 'वैरोचनमभाया'
विशेषेण रोचने शोभत इति विरोचन स एव वैरोचन स चेह बलि-
नामा असुरेन्द्रन्तस्य समा-निवासो निलय इत्येकोऽर्थः, ततो बलिच-
ञ्चाया रानधान्यामित्यर्थः ॥ ३०७ ॥ तत् किम् ? इत्याह—

त दुगुण् नायव्वं, सोहम्मिंसाण्णकप्पवासीण् ।

दो दो वारसहस्सा, एक्केकाए य वाहाए ॥ ३०८ ॥

'तन्' प्राकारादिप्रमाण चमरचञ्चाबलिचञ्चयो सबन्धि [द्विगुण]
'शतव्य' बोद्धव्य सौधर्मेज्ञानकल्पवासिना प्राकारद्वारादीनाम् । तथा
द्वे द्वे द्वारसहस्रे एकेकस्यां तु 'वाहाया' तथाविधप्राकारमितिभाग-
लक्षणायाम् । यत्पुनरत्रैव प्रागभिहित "सर्वे बह्वविमाणा एगदुवारा
भवति" (गाथा २४८) इत्यादि तदावलिक्राप्रविष्टविमानान्येवाश्रि-
त्योक्तमिति ममाव्यते, इदं पुनरावलिक्रावाहाविमानापेक्षयेति ॥ तत्र
सर्वविमानेषु प्राकारम्योच्चत्व त्रीणि योजनशतानि, विस्तारो मूले
योजनशत, मध्ये पञ्चाशत्, सर्वोपरि पञ्चविंशति । किमुक्तं भवति ?—
मूले विन्तीर्णं, मध्ये सशिश, उपरि तु तनुत्तरो गोपुच्छसस्थानस-

स्थितः सर्वकनकमयः । स चानेकैः पञ्चवर्णैः कपिशीपिक्यौजनायामे-
 रद्धयोजनविस्तृतैः किञ्चिद्दूनयोनोच्छ्रितैर्मणिमयैरुपशोभितः । तस्य
 चक्रेकस्यां बाहायामेककं द्वारसहस्रं भवति । तानि च द्वाराणि पञ्चयो-
 जनशतोच्छ्रितानि अर्द्धतृतीययोजनशतविस्तृतानि तावत्प्रमाणप्रवेशानि
 रत्नकनकमयानि । विमानमव्यभागवर्तिवन्ध्याणलक्षणा उपकारिकलयनो-
 परिप्रासादा पूर्वोत्तरस्यां दिशि योजनशतायामा पञ्चाशद्योजनविस्तृता
 योजनसप्तत्युक्ता सभा सुधर्माभ्या (स्या) भवति । उपकारिकलयनमव्ये
 च मूलप्रासादः पञ्चयोजनशतोच्चः, अर्द्धतृतीययोजनशतविस्तृतः । एत-
 त्सर्वं राजप्रसेनजिदुपाङ्गे साक्षादेवोपलभ्यते । एतद्वर्द्धं च सर्वत्र चनर-
 चञ्चावलिचञ्चयोर्वाच्यम् । प्रस्तुतमूत्रोक्तं द्वारप्रमाणं महत्तद्व्यलक्षणं
 मतान्तरसंभाव्यतमिति (मतान्तरं संभावितव्यमिति) ॥३०८॥ तथा—

सोहन्मे ईसारेण, बोधव्वा श्रोवगारिया लेण (शा) ।

एणं तु सयसदहस्सा, विक्रंभायापत्रो भणियं (या) ॥३०९॥

सौधर्मे ईशाने बोद्धव्यानि 'ओपकारिकानि' मूलप्रासादोपकार-
 प्रयोजनानि लयनानि, किम्? इत्याह—'एकं तु' एकमेव शतसहस्रं
 'विष्कम्भायामतः' विष्कम्भेनायामेन च प्रभणितानि तीर्थकरगणधरा-
 दिभिः । उच्छ्रयश्चेतेषां योजनप्रमाणः शास्त्रान्तरोक्तो द्रष्टव्यः । एतानि
 च किलोपकारिकलयनानि देवकुलपीठवन्धवन्मूलप्रासादपीठरूपाणि बो-
 द्धव्यानि । तदुपरि मूलप्रासादाः पञ्चयोजनशतोच्छ्रयाः, तदनु च
 चतुर्दिशि तत्परिवारभूताश्चत्वारः, तेषामपि पूर्वक्रमेणैव चत्वारश्चत्वार
 इति षोडश, एषामपि प्रत्येकं प्रत्येकं चत्वार इति चतुःषष्टिः ।

परं मूलध्यायाद्वापेक्षया अर्द्धादिप्रमाणा आध्यामविष्कम्भोच्चन्वे द्रष्टव्या
॥ ३०९ ॥ अथ कल्प्येच्चैव वक्तव्यान्तरसूचिकां द्वारगाथामाह—

कप्याण्यु पडद्वाण्यु, सदाणविमाण्यु राहउच्च ।

सखेच्चविन्थदा वि य, वराण्यु माण्यु य गवे य ॥३१०॥

‘कल्प्यानां’ मौषमादिलक्षणाणा प्रतिठन्ति—प्रतिठा लभन्ते विमानान्यम्मिथिति ‘प्रतिठान’ धनोदव्यादि तत्स्वरूपतो वाच्यम् । तथा ‘सम्यानविमानावाधोच्चत्व’ तत्र सम्यान धृत्तादि, विमानानि विष्कम्भतः परिश्लेषतश्च, वाधा—श्रयन्तद्विपर्ययाद्वाधा—शाश्वतभाव इत्यर्थः, उच्चन्व विमानानां तत्पीठाना चोच्चभावो वक्तव्य । तथा सध्यातविम्बरा अपिचेतिशब्दाद्दमध्यातविम्बराश्च । तथा ‘वर्ण’ शुक्लादि ‘मान’ प्रतिठानवाहस्यविमानोच्चन्वसंयोजने ‘च’ समुच्चये ‘गन्ध’ घ्राणेन्द्रियमाहो गुण, चन्द्रशतम्पर्णांश्च वक्तव्य इति ॥ ३१० ॥ साप्रनमनान्येव द्वाराणि व्याचिन्व्यासुर्गाथाद्दशकमाह—

घण्टउदहिपडद्वाणा, दांतादिद्वेषु तिसु य यण्वामो ।

ताम् य तद्रुमयर्म्मा, आगासपडद्विया सेसा ॥ ३११ ॥

घन—निविड स चासातुदधिश्च—उदकगशिर्षनोदधि प्रतिठान—उक्तलक्षण येषां ते धनोदधिप्रतिठाना विमाना द्वयोरादिमयो कल्पयो । तथा ‘त्रिषु च’ सनत्कुमाग्माहेन्द्रयत्नलोद्वन्शरणेषु पुनः ‘घनवात’ घनवातप्रतिठिता विमाना इत्यर्थः । ‘तीसु य’ त्ति त्रिषु लान्तकशुक्लमहवारेषु पुनः ‘तद्रुमये’ धनोदधिघनवातलक्षणे विमाना वर्तन्ते । ‘आकाशप्रतिठिता’ शुद्धाकाशलब्धप्रतिठाना ‘सेषा’ आरणादि देवलोकाविमाना मन्तीति । उक्तम्—“घण्टउदहिपडद्वाणा, मुरमवणा

होति दोसु कप्पेसु । तिसु वायपद्दट्टाणा, तद्दुभयसु पद्दट्टिया तीसु
॥ १ ॥ तेण परं उवरिमया, आगासंतरपद्दट्टिया सच्चे । एस पद्दट्टाण-
विही, उद्दंलोए विमाणणं ॥ २ ॥” इति ॥ ३११ ॥

ननु तिष्ठत्ता(तिष्ठतु ता)वत्सांप्रतं प्रस्तावप्राप्तमपि संस्थानद्वारम्,
एतद्वयं ज्ञातुमिच्छामः—किमेतान्यावलिकाप्रविष्टानि विमानानि पुष्पा-
वकीर्णानि च सर्वदेवावामेषु भवन्ति ? उतास्ति कश्चिद्विशेष
इति ?, अत्रोच्यते—

आवलियपविट्टा वाहिरा य जा उवरिमा उ गवेज्जा ।

आवलियपविट्टा चैवअणुत्तरा जे विमाणवरा ॥ ३१२ ॥

‘ आवलिकाप्रविष्टा वाह्याश्च ’ प्रतीतरूपा एव विमानाः, किम् ?
इत्याह—यावदुपरिमाणे ‘ तुः ’ पूर्णार्थः ग्रंथेयकाणि, सौधर्मेशाना-
म्यामारम्य यावदुपरिमाणे ग्रंथेयकाणि तावत्सर्वदेवलोकेष्वालिकाप्र-
विष्टानि तदितराणि च विमानानि सन्तीति भावः । एतच्च प्रायो
व्यवहारापेक्षमेव, यतोऽधस्तनग्रंथेयकत्रिके आवलिकाप्रविष्टान्येव विमा-
नानि सन्तीति । आवलिकाप्रविष्टाश्चैव ‘ अणुत्तराः ’ न विद्यन्ते
उत्तराणि—[प्रधानानि] वर्णगन्वरसस्पशादिभिर्गुणैर्विमानानि येभ्यस्ते
तथा ‘ ये ’ इति समयप्रसिद्धाः, अत एवाह—‘ विमानवराः ’
प्रधानविमानाः सर्वार्थसिद्धप्रस्तुतविमाना इति भावः ॥ ३१२ ॥ उक्त-
मपि प्राक् सर्वविमानसंस्थानं द्वारगाथोपन्यस्तसंस्थानद्वारानुरोधेनाह—

तत्थावलियपविट्टा, वट्टा तंसा तहेव चउरंसा ।

पुष्पावकिरणगा पुणा, अणोगविहरूवसंठारणा ॥ ३१३ ॥

व्याख्यातार्थेवैयं गाथा । एतद्द्वारोपन्यासः किमर्थमिह ? इति चेत्,

उच्यते—विष्णुतिथीलशिष्यमभ्यरणार्थमिति ॥ ३१३ ॥ अथ विमाना-
बाधाद्वारे युगपदेवाह—

विक्रमपरिक्लेशे, चवमा देवेर्हि होइ कायव्वा ।

जीवा य पुगला वक्ष्यति ते सासयवियाणा ॥ ३१४ ॥

विष्कम्भेण युक्तं परिक्षेपो विष्कम्भपरिक्षेप—विष्कम्भोपलक्षित
सवाद्याम्यन्तरं परिधिरित्यर्थं, तत्र वाच्ये ' उपमा ' उपमान ' देवे '
 तथाविधचण्डादिगतचतुष्टयप्रवृत्तैर्भवति कर्त्तव्या । सा च समग्रदृष्टि-
गाभ्यानुसारेण विज्ञेया—“ सीयालीमसहस्ता, दो य सया नोयणाण
तेसद्वा । इगवीस सट्टिमागा, कक्ख(क)डमाइम्मि पेच्छ नरा ॥ १ ॥
[अद्दतोपि ४७२६३ ई०] एय दुगुण कत्त, गुणिच्चए तिपणसत्त-
नवर्हि । आगयफल तु न त, क्रमपरिमाण वियाणाहि ॥ २ ॥ दो
लक्खनोयणाण, तेसीई सहस्त पच सय असिया । छ च्चव सट्टिमागा,
तिहि गुणिए होति नायव्वा ॥ ३ ॥ ” अद्दतोऽपि २८३६८० ई०,
अयं चण्डाया क्रम । “ पचगुणे चउलवस्ता, सहस्त वावत्ती य छ
च सया । तेतीस नोयणाह, अण्णा तीस क्खजो य ॥ १ ॥ ”
४७२६३३ ई०, अयं चपलाया क्रम । “ छ लक्खिगसट्टि-
सहस्ता, छ च सया नोयणाण छासीया । चउपण्ण च क्खजो, सत्तहि
गुणिए वियाणाहि ॥१॥ ” ६६१६८६ ई०, अयं जवनाया क्रम ।
“ लक्खट्ट सहस्ता वि य, पण्णाम गुणिए नवर्हि जाणेष्वा । सत्त
सया चत्ताला, अट्टारस तह क्खजो य ॥ १ ॥ ” ८६०७४० ई०,
अयं वेगाया क्रम । “ एय क्रमपरिमाण, अहाह छम्मासियं तु
क्खम्मस । आभामपरिधिवित्थर, देवगईहि मिणेच्चाहि ॥१॥ ” ' क्रम-

परिमाणं : ति “ क्रमू पादविक्षेपे ” इति वचनात् क्रमः—पादविक्षे-
पलक्षणास्तस्य परिमाणं भवति, इदं क्षेत्रतः क्रमपरिमाणम् । कालस्तत्तु—
‘ अहाइ छम्मामियं तु कालस्स ’ ति दिवसमादि कृत्वा षण्मासं
यावदनेन क्रमेण गमनं तन् षण्मासिकं क्रमपरिमाणं कालतो भवति ।
‘ आयामपरिहिवित्थर ’ ति आयामः—द्रव्यं परिधिः—परिक्षेपः विस्तारः—
विष्कम्भस्तान् यथासंभवं ‘ देवगतिभिः ’ चण्डादिकाभिः पूर्वोक्तक्रम-
परिमाणयुक्ताभिर्मिमीत इति संबन्धः । “ चंडाण् विक्कंभो, चवलाण्
नह य होइ आयामो । अठ्ठिभतर जदणाण्, वाहिरपग्गिही उ वेगाण्
॥ १ ॥ ” मातव्या इति क्रियायोगः । “ चत्तारि वि सक्रमेहिं, चंडा-
इगईहिं जंति छम्मामिं । तह वि न वि जंति पारं, केसिंचि सुरा
विमाणणं ॥ १ ॥ ” अत्र चाभ्यन्तरपरिधिर्विमानप्राकारमध्यभागमपेक्ष्य
बाह्यपरिधिस्तु विमानप्रथ्वीपर्यन्तमपेक्ष्य मन्तव्य इति ॥ तथा ‘ जीवाः’
एकेन्द्रियाः प्रथिवीकायिकरूपाः चकारस्य व्यवहितसंबन्धात् ‘ पुद्गलाश्च’
औदारिकादिवर्गणारूपाः ‘ व्युत्क्रामन्ति ’ निरन्तरं विमानतयोत्पद्यन्ते,
उपलक्षणाच्च्यवन्ते न तु विमानाकारः । यत् एवं तत्तन्तानि शाश्वतानि
विमानानि द्रव्यरूपतया वर्तन्त इति ॥ ३१४ ॥ अथोच्चत्वद्वारं
गाथाद्वयेनाह—

सोद्धम्मे ईसाणे, उच्चत्तं पंच जायणासयाइं ।

सेसाण् वि सर्व्वेसिं, सयपरिवड्डीएँ नेयच्चं ॥ ३१५ ॥

‘ सौधर्मे ईशाने ’ सौधर्मेशानयोः कल्पयोरित्यर्थः, उच्चत्वं विमा-
नमव्यवर्तिप्रधानप्रासादानां पञ्च योजनशतानि । शेषाणामपि कल्पानां
सर्वेषां शतपरिवृद्धोच्चत्वं नेतव्यमिति ॥ ३१६ ॥

पदमेसु पंचवर्णा, एकगहाणी उ जा सदस्सारो ।

दो दो कप्पा तुष्टा, तेण परं पोंडरीयाइं ॥ ३१८ ॥

प्रथमयोर्द्वयोर्देवलोकयोः पञ्च—कृष्णनीलरक्तलोहितशुक्ललक्षणाः वर्णाः—चक्षुरिन्द्रियग्राह्या गुणविशेषा येषां ते पञ्चवर्णा विमाना वर्तन्ते । तदुपरि का वार्त्ता? इत्याह—‘एकैकहानिस्तु’ एकैकवर्णहानिः पुनर्वक्तव्या, कियतदूरं यावद्? इत्याह—यावत् ‘सहस्रारः’ अष्टमः कल्पः, आह किं प्रतिकल्पमेकैकवर्णहानिः? उत कथञ्चिदन्यथा?, अन्ययेति ब्रूमः । कुतः? यतः—‘हौं हौं’ मनत्कुमारमाहेन्द्रादिलक्षणौ ‘तुल्यौ’ सदृशवर्णतया समानौ कल्पौ वर्त्तते । एतदुक्तं भवति—मनत्कुमारमाहेन्द्रयोश्चतुर्वर्णाः, ब्रह्मलोकलान्तकयोस्त्रिवर्णाः, शुक्रसहस्रारयोर्द्विवर्णा विमाना भवन्ति । तदुपरि विधिमाह—‘तेन’ इति ततः—सहस्रारात् ‘परं’ अग्रत आनतप्रभृतिसवार्थिसिद्धपर्यन्तानि ‘पुण्डरीकाणि’ धवलानि शङ्खेन्दुकुन्दतुपारहारममवर्णानीति भावः ॥ ३१८ ॥ संप्रति मानद्वारम्—

दोइ पमाणं सव्वेसु चैव वत्तीस जोयणसयाइं ।

सोहम्मादीयाणां, वाहल्लुच्चत्तसद्वियाणां ॥ ३१९ ॥

भवति प्रमाणं सर्वेषु चैव विमानेषु द्वात्रिंशद्योजनयतानि, केषाम्? इत्याह—‘सौधर्मादीनां’ [सौधर्म] देवलोकादीनां ‘वाहल्ल्योच्चत्व-सहितानां’ योजितपीठवाहल्यप्रसादोच्छ्रयाणामिति ॥ ३१९ ॥ इदानीं गन्धद्वारं चशब्दाक्षिप्त (सानि) द्वारान्तराणि चाह—

अश्वनमुरहिंशा, फासे नवर्थापयउयसुरफासा ।

निन्चुज्जोया रम्या, सयपमा ते विरायति ॥ ३२० ॥

अत्यन्त—अतिशयेन मुग्धिः—मृगमदपनसारागुल्फभृतिमुगन्धिद्रव्य-
कलापोपमानो गन्धो येषां तेऽत्यन्तमुरमिगन्धा, 'म्यर्शे' स्पर्शविषये
नवनीतवन्मृदुकं शुभं स्पर्शां येषां ते नवनीतमृदुकशुभस्पर्शा, तथा
'नित्योद्घोता' शशाङ्कादिविम्बवन्निरन्तरस्फुरसारतेन-पुञ्जप्रकाशि
तदिकृचक्रा, अत एव 'रम्या' रमणीया 'स्वयम्प्रमा' स्वय-आत्म-
नेवान्यनिरपेशा प्रमा-प्रभावो येषां ते तथा 'ते' विमाना 'विरा-
जन्ते' अकामतीति ॥ ३२० ॥ इत्य विमानस्वरूपगता द्वारगाथामुप-
न्यम्य व्याख्याय चेदानीं तद्गतदेववक्तव्यताप्रतिबद्धां द्वारगाथामाह—

उववापपरीमाण्, अवहास्त्वचमेव सयपया ।

सडाणागयफासे, उसासो चैव आहारो ॥ ३२१ ॥

उपपातेन सह परीमाण, कुतो देवा उत्पद्यन्ते ? किञ्च तेषां परि-
माणम् ? इत्येवंश्लेषम् । अपहारश्चोद्यत्व चापहारोद्यत्वम्, 'एव'
समुच्चये । तत्रापहारो नाम वर्तेनानसमयदेवलोकेदेवानां समयापहारेणा-
पहागकाड । 'उद्यत्व' शरीरप्रमाणम् । 'सहनन' अस्थिसद्य-
विशेष । सम्यार्न च गन्धश्च म्यर्शश्च सम्यानगन्धम्यर्शा । उच्यन्तास
'चैव' इति मित्रक्रम-(मि)तत आहारश्चैव वाच्य इति ॥३२१॥ एना-
मेव द्वारगाथां व्याचिख्यामृगांवाचतुदेवक्रमाह—

सोहर्मासायान्मु, उववाग्नौ अकम्पकम्पभूमीण् ।

पंचिदियतिरियनरोहं कम्पभोमेहि संसाण् ॥ ३२२ ॥

सौधर्मेशानयोः कल्पयोः ' उपपातः ' उत्पत्तिः कुतः सकाशात् ?
इत्याह—कर्म—कृत्यादि मोक्षसाधकं वा सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राराधनरूपं
तत्प्रतिपेघादकर्म, कर्म चोक्तन्नणमेव, ततोऽकर्मणः कर्मणश्च योग्या
भूमयोऽकर्मकर्मभूमयः । तत्र त्रिगद्देवकुर्वादिका अकर्मभूमयः, पञ्चदश
भरताद्याः कर्मभूमयः, तासां संबन्धिन्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्नरेम्यः संज्ञि-
तिर्यग्यो नरेम्यश्चेत्यर्थः । शेषकल्पनिर्द्धारणार्थमाह—कर्मप्रधाना भूमिः—
जन्मश्रेत्रं येषां ते कर्मभूमास्तेम्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्नरेम्य एव सकाशाद्-
त्पत्तिः ' शेषाणां ' इति विभक्तिव्यत्ययान् शेषेषु—सनत्कुमारादिदेवलो-
केष्विति ॥ ३२२ ॥ तथापि विशेषमाह—

पंचेन्द्रियतिरियाणां, उत्रवात्रो द्दोऽ जा सहस्रारो ।

सेसाण सुरगणाणां, द्दोऽ मगुस्तेऽह उत्रवात्रो ॥ ३२३ ॥

' पञ्चेन्द्रियतिरिश्रां ' संज्ञिरूपाणामुपपातो यावद्भवेत् सहस्रारः,
सहचारं यावदित्यर्थः । ' शेषाणां ' आनतप्राणतादिसंबन्धिनां सुर-
गणानां भवति मनुष्येभ्य उपपात इति ॥ ३२३ ॥

संजयमीसगत्रस्संजयाण उत्रवात्रो अच्युतो जाव ।

गवेज्ज मीसरट्टिया, तेण परं संजया चेत्र ॥ ३२४ ॥

संयतमिश्रकाऽसंयतानामुपपातः ' अच्युतो यावत् ' अच्युतं याव-
दित्यर्थः । तत्र संयताः—सर्वथा पङ्कजीवनिकायवधव्यावृत्ताः ब्रह्मचा-
रिणो निगृहीतेन्द्रियकषायाः सम्यक्प्रत्युपेक्षणाद्यनुष्ठानपरायणाः प्रम-
त्ताद्याः प्राणिविशेषाः । मिश्रकाः—संयमानुष्ठानान्मिश्रभावमापन्ना देश-
विरता इति यावत् । असंयताः—देशसर्वसंयमशून्या मिय्यादृष्ट्याद्-
योऽविरतसम्यग्दृष्टिपर्यन्ताः, परं सम्यग्मिथ्यादृष्टिबर्जा इह गृह्यन्ते,

‘ न मम्ममिच्छो कुण्ड काञ्च ’ इति वचनात् तेषा इचिदप्युप-
नामायात् । ‘ गेवेञ्च ’ इति द्वेयकेषु ‘ मिश्ररहिता ’ अमयता
मयताश्चेत्यर्थे । तत्रामयता ये म्लु अक्षिपूनायशस्त्रामा नैमन्थ निङ्ग-
मापला आम्भपरिपुर्णयतिषोम्यक्रियाकाण्डा अन्तरङ्गभावगुण्यास्तु ष्व
गृह्यन्ते । यथोक्तम्—“ जे दमणवावशा, रिगमाहण क्क्रेति सामन्ने ।
नेसि पि य उववाभो, उक्कोमा नाव गेवेञ्जा ॥ १ ॥ ” ‘ तेन पर ’
इति तत्र—द्वेयकेष्वोऽग्रे मयताश्चेवोत्पद्यन्ते, नासयता नापि मयता-
सयता इति ॥ ३२४ ॥ अथ परिमाणद्वारम्—

उद्योसेण असखा, उववञ्जती जटभण्णो ।

जा सहमारो कप्पो, तेण पर जाणु सखेञ्जा ॥ ३२५ ॥

‘ उत्कर्षेण ’ प्रकर्षेण अमभ्या ‘ उपपद्यन्ते ’ जायन्ते देवतया
तिर्यग्मनुष्या षड्ममयेन । जपन्त्येन ‘ षड् ’ तिर्यगादि, क्रियद्दूरमय
व्यवहारः । इत्याह—यावत्सहस्रार कल्प । ‘ तेन परं ’ सहस्रारा-
स्त्वन्यादूर्ध्वं मानीहि यथा सख्येया ण्योत्पद्यन्ते, यत मशिमनुष्या-
णामेव तत्रोत्पत्तिर्नेषां च प्रकृत्यैव सख्यानरूपवादिति ॥ ३२६ ॥
सप्रत्यपदागद्वारम्—

आंमपिण्डिउस्सपिण्णि, संवाडियादिं जा सहस्मारो ।

नेण पर अरारो, पलियअसरोज्जमाणेण ॥ ३२६ ॥

अवसर्पिण्युत्सर्पिणीभि विभक्तिशेषश्च शक्यत्वान्, सम्प्रातीता-
भिरपहार इत्युत्तरेण योग, यावत्सहस्रार, प्रतिममयापहारेण तत्रोत्प-
न्नोत्पद्यमानदेवानामपदियमाणानाममख्यानावसर्पिण्युत्सर्पिणीममये स-
र्वापदागे भवतीनि भाव । ‘ तेन परं ’ जानतादिश्लेषेव्यपहार

अगुलभागमसखो, सुराण्य ओगाष्ट्या जडयथा उ ।

सव्येमु सपसदस्स, उत्तरवेडम्बि उक्कोसा ॥ ३२२ ॥

अङ्गुलभाग ' असख्य ' असख्येय ' सुराणां ' देवानामवगाहना ' जपन्या ' सर्वेत्तुच्छा, ' तु ' पूर्ववत्, इय चोत्पत्तिकाले भवति । कृतीत्तरवेक्रियाणां पुनरियमेवान्ययेत्याह—' सर्वेषु ' देवस्थानेषु ' अत-सहस्र ' योजनलक्ष यावदुत्तरवेक्रियोत्कृष्टावगाहना भवति । उत्तर-वेक्रियजपन्या त्वङ्गुलसख्येयभागप्रमाणैव, पर्याप्तत्वेन तस्य तथाविध-जीवप्रदेहसन्निधाभावादिति ॥ ३२९ ॥ [अथ सहनन] द्वारम्—

सन्धयोगेण सुरगणा, अस्सपयया महाबला मूरा ।

सोमा महानुभावा, अर्णियगुणा विरायति ॥ ३३० ॥

' महननेन ' तथाविधास्थिमचयरूपेण चिन्त्यमाना ' सुरगणा ' देवमहाता, किम् ? इत्याह—' असहनन ' यज्वर्षमनाराचादिसह-ननविकला, वैक्रियशरीरत्वेन तस्य तथाविधास्थिमचयस्य तेष्वभावात् । यत उक्तम्—“ नेवऽष्टी नेव सिरा, देवाण सरिरसघाए । ” ' महाबला ' प्रकृत्यैव सहननसाध्यबलातिरेकवन्त ' शूरा ' सन्नामपटुसुमटवद्भय-वर्जिता ' सौम्या ' म्तिमितप्रकृतय ' महानुभावा ' अचिन्त्यशक्ति-तयाऽशिवाद्युपद्रवप्राप्तव्यावृत्तिक्रा ' अनिन्दितगुणा ' अगर्हणीय-लाभण्यारिगुणप्राप्तवन्त सन्त ' विरानन्ते ' वभवति (प्रभवन्ति) । महर्द्धिवदेवापेशमेतत्, अन्येषु महाबलत्वादिविशेषणाना सम्यगनुपपद्य-मानत्वादिति ॥ ३३० ॥ अथ सम्यानद्वारम्—

मर्व्यसि सडाण, समचउरस महम्ममाहप्य ।

उत्तरविडम्बिय पुण, नाणाविडस्वसडाण ॥ ३३१ ॥

‘ सर्वेषां ’ जघन्यमध्यमोच्छृष्टभेदभाजां भवनपन्यादिभेदभाजां वा
 ‘ संत्यानं ’ शरीराकारः समाः—शरीरलक्षणानुवर्तनेनाविषमाश्चतस्रोऽ-
 क्षयः—देहपार्श्वलक्षणा यत्र तत्समचतुरस्रम्, महान् अर्थः—विशिष्टार्थ-
 माधकत्वमंभावनालक्षणो यस्य तत्तथा तादृग्माहात्म्यं यस्य तन्महाव-
 माहात्म्यम् । भवधारणीयशरीरापेक्षमेतत् । उत्तरैकक्रियं पुनः शरीरं
 नानाविधरूपाणि—समचतुरस्रन्यग्रोधपरिमण्डलादीनि संस्थानानि यत्र
 तत्, नानाविवरूपसंस्थानत्वादित्येति ॥३३१॥ संप्रति गन्वद्वारम्—

गंधेण सुरहिगंधा, सुदृफासा विम्हयं ज्ञांतद्वियं ।

सिंवलिरुयन्महिया, अणोवपा अरयलंविच्छा ॥ ३३२ ॥

‘ गन्वेन ’ घ्राणेन्द्रियग्राह्यगुणलक्षणेन यदा पर्यालोच्यन्ते तदा
 किम् ? इत्याह—‘ सुरभिगन्धाः ’ मृगमदकपर्पूरागुक्ष्मभृत्य]तिशायि-
 देहसौगन्ध्यभाजः । अथ स्पर्शद्वारम्—सुखहेतुत्वात्सुखः शुभो वा
 स्पर्शः शरीरप्रभवो येषां ते सुखस्पर्शाः, ‘ विस्मयं ’ अहो ! किमेत-
 दिति चित्तचमत्कारलक्षणं ‘ जनयन्ति ’ वितन्वते ‘ अधिकं ’ ग्रंथशु-
 भभावजनितविस्मयापेक्षातिरिक्तं दृष्टाः सन्तः, पुनः स्पर्शमेव व्यनक्ति—
 ‘ शाल्मलीरूताम्यविक्राः ’ शाल्मलेवृक्षस्य यद् रूतं अर्कतुलादिभ्योऽपि
 सुकुमालप्रकृति ततोऽम्यविक्रसौकुर्मायाः. ‘ अनुपमाः ’ रूपलावण्या-
 दिगुणविषयेणाऽप्युपमातुमशक्याः । वर्णकप्रस्तावाद्परमप्याह—‘ अर-
 यलंविच्छा ’ त्ति अरजसः—शरीरवस्त्रादिषु मललक्षणंरजोरहिताः, अल-
 म्वेच्छाः—संपन्नसर्वेन्द्रियार्थतया प्रकृतिपुरुषतया चाविद्यमानतथाविधा-
 काङ्क्षाः । एतदपि महर्दिकदेवापेक्षं प्रायेणेति ॥ ३३२ ॥ इदानीमु-
 च्छामाहारद्वारे युगपदेवाह—

जद् जस्यपराईं वित्री, तदि मासद्देहि तस्य उस्सासो ।

तदि वाससदस्सेहि य, आहारो उवरिमसुराणं ॥ ३३३ ॥

‘ जद् ’ ति यावन्ति यम्य ‘ अतराणि ’ सागरोपमा[णि] स्थिति-
 ‘ तद् ’ ति तावद्भिः ‘ मासाद्धैः ’ पञ्चदशदिनरूपे ‘ तस्य ’ देवस्य
 ‘ उच्छ्वास ’ इति उच्छ्वासनिःश्वासा प्रवर्तते । तथा ‘ तद् ’ ति
 तावद्भिः स्वस्थितिसागरोपमप्रमाणैर्वर्षसहस्रैः ‘ च ’ पुनरयं ‘ आहार ’
 मानसाम्यवहारलक्षणं सपद्यते । केषाम् ? इत्याह—‘ उवरिमसुराण ’
 ति उपरितनसुराणां सौधमादिवान्तुव्यदेवानाम् । प्रायःपक्षापेक्षमेतत्,
 अन्यथा चमरवल्गोरप्येकसागरोपममाधिकसागरोपमस्थितितया पक्षेणो-
 च्छ्वासो वर्षसहस्रेण आहार प्रवर्तते । सागरोपमाप-स्थितौना तु देवा-
 नामाम्या गाथाम्यामाहारोच्छ्वासविधिर्विजेय —“ दसवाससदस्साद्,
 महण्णमाउ धरन्ति जे देवा । तेषि चउत्थाहारो, सत्ताहिं थोवेहिं
 उस्सासो ॥ १ ॥ दसवाससदस्साद्, समयार्हं जाव सागर ऊण ।
 दिवसमुहुत्तपुहुत्ता, आहाकूमास मेसाण ॥ २ ॥ ” इति ॥ ३३३ ॥
 अथ वक्तव्यान्तरविवक्षया द्वारगाथामाह—

जेस्सा दिङ्गी नाणो, उवजोगे चव होइ जोगे य ।

ततो य समुग्घाजो, विउव्वणा साय इङ्गी य ॥ ३३४ ॥

‘ जेस्या ’ तेनोलेस्यादिका ‘ दृष्टि ’ मिथ्यादृष्ट्यादिका ‘ ज्ञान ’
 मत्यादिक ‘ उपयोगश्चैव ’ साकारानाकारभेदो भवति वक्तव्य । ‘ योगश्च ’
 मनोवाक्याययोगादि ‘ ततश्च ’ तदनन्तरं ‘ समुद्घात ’ वैक्रियसमुद्घात
 ‘ विकुर्वणा ’ वैक्रियकरणशक्तिप्रमाण ‘ सात ’ सुखं ‘ क्रद्धिश्च ’ परि-
 वारादिकेति ॥ ३३४ ॥ अर्थनामेव द्वारगाथां गाथादशकेन व्याचष्टे—

द्वीसुं तु तेजलेसा, तीसु य कल्पेसु पम्हलेमागा ।

तेण पर मुक्कलेसा, देवा सव्ये वि विगगोया ॥ ३३५ ॥

‘ द्वयोः ’ कल्पयोः सौधर्मज्ञानयोः ‘ तुः ’ पूर्ववत् तेजोलेद्या देवानाम् । ‘ त्रिषु च कल्पेषु ’ सनत्कुमागमाहेन्द्रब्रह्मलोकलक्षणेषु ‘ पञ्चलेद्याकाः ’ पञ्चकैसरवह्येद्या येषां ते तथा । ‘ तेण पर ’ त्ति नतः परं शुद्धलेद्या देवाः ‘ सर्वेऽपि ’ इन्द्रमामानिकत्रायस्त्रिशलोकपात्यादयो विज्ञेया इति । लेद्या नाम लिद्यने—कल्प्यते आभिर्जीवः कर्मणेति लेद्याः, ताश्च द्रव्यभावभेदाद्विभेदाः । तत्र द्रव्यलेद्या—यानि किल द्रव्याण्याश्रित्य जीवस्य स्फटिकमणेरिव कृष्णादिभावलेद्यापरिणामः प्रवर्तने तानि द्रव्यतो भिद्यमानानि द्रव्यलेद्या इति । तत्र भ्रमराङ्गारकाकञ्चो-किलादिसमानवर्णा कृष्णलेद्या । शेषास्तु नीला—कपोती—तेजमी—पद्मा—शुक्लाभिधाना लेद्या यथाक्रमं बदलीदल—कपोतच्छद—नपाकुसुम—कमलकेशर—हंससदृशप्रकाशा विज्ञेया इति । यथोक्तम्—“ किण्वा भमरसवण्णा, नीला पुण गवलगुल्लियसंकासा । काऊ कवोयवण्णा, तेऊ तवणिजवण्णाभा ॥ १ ॥ पम्हा पउमसवण्णा, सुक्का पुण कुसु-मकाससंकासा । ” इति । भावलेद्या पुनर्मिथ्यात्वासंयनकपायानुरक्त-योगः प्रवृत्तिरूपः कर्मपुद्गलादानहेतुद्रव्यलेद्याजनितो जीवपरिणामः । एताश्च द्रव्यलेद्या इहाधिक्रियन्ते न पुनर्भावलेद्याः । यथोक्तम्—“ देवाण नारयाण य, दव्वह्सेस्सा ह्वंति एयाओ । भावपरावतीण, सुग्नेरइया उ छल्लेसा ॥ २ ॥ ” इति ॥ ३३५ ॥ अथ दृष्टिद्वारम्—
मिच्छा सम्पामिच्छा, रम्भदिद्धी य तिगिण्ण दिद्धीओ ।
देवेषु मुणोयव्वा, नारां तु अओ परं वोच्छं ॥ ३३६ ॥

‘ मिथ्या ’ मिथ्यात्वलक्षणा ‘ सम्यग्मिथ्या ’ मिश्ररूपा ‘ सम्य-
दृष्टिश्च ’ सम्यक्(कवल)पणा इत्येनाम्निमो दृष्टय ‘ देवेषु ’ सौध-
मांदिदेवलोकगतेषु मुणितव्या । ज्ञानद्वारमुपश्रेप्तुमाह—ज्ञान ‘ तु ’
विशेषणार्थं अत पर वक्ष्य इति ॥ ३३६ ॥

नायां अघ्राणां वि य, सव्ये वि सुरा उ जाव गेयेजा ।

उवभोगो पुण्यं दुविद्यो, सागारो चैवज्जागारो ॥ ३३७ ॥

‘ ज्ञानिन ’ मतिश्रुतावधिरूपबोधत्रयमान ‘ अज्ञानिनोऽपि च ’
सत्यज्ञानश्रुताज्ञानविमङ्गल्यपणाज्ञानवन्तश्च सर्वेऽपि सुरा ‘ तु ’ पूरणा
र्थं यावद् अवेयकाणि । उपयोग पुनर्द्विविधं सर्वदेवेषु ‘ साकार ’
[सामान्यविशेषत्वभावे वस्तुनि] विशेषग्रहणरूप, ‘ चैव ’ इति मि-
श्ररूपे, तत्र ‘ अनाकारश्चैव ’ सामान्यविशेषत्वभावे वस्तुनि सामा-
न्याग्रहणरूप इति ॥ ३३७ ॥ इदानीं योगद्वारम्—

तिविद्यो य होइ जोगो, मयावदकापण्यं जो (सो) मृण्येयव्यो ।

तिरय्येव य नायाइ, अगुत्तरविमायुवार्माण्यं ॥ ३३८ ॥

त्रिविधश्च भवति, क ? इत्याह—‘ योग ’ जीवपरिम्यन्दात्मको
व्यापारः । त्रिविध्यमेव भावयति—‘ मनोवाकायेन ’ इति मनसा
वैक्रियशरीरमयत्नाहतमनोवर्गणान्तर्गतमनोद्रव्यममूहलक्षणेन, एव व-
चसा, नवर भाषावर्गणान्तर्गतवाग्द्रव्यममूहमयेन, कायेन वैक्रियवर्गणा-
रब्धदेहलक्षणेन । एष योगो यथाक्रम चिन्ताभाषागमनागमनादिक्रिया-
फलो देवान् (देवानाम्) [मुणितव्यः] । उक्तं च—‘ यणमा वयमा काण्यं
वा वि मुत्तम्स विरियपणिमो । जीवम्स अप्पणिज्जो, स जोगमलो
निणक्कमो ॥ १ ॥ ’ अथ प्रागुक्तज्ञानद्वारमेवाधिकृत्य त्रिधिदाह—

त्रीण्येव च ज्ञानानि न पुनरज्ञानान्यपि अनुत्तरविमानवासिनाम्, पवि-
त्रसम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रपात्राणामेव जन्तूनां तत्रोत्पादादिति ॥ ३३८ ॥
अथात्रैव जघन्यमुत्कृष्टं चावधिं देवेषु प्रतिपादयन् गाथाचतुष्टयमाह—

सर्वेषु जहन्नोद्गी, अंगुलभागो भवे असंखेज्जो ।

उड्डुं सगा विमाणा, तिरियं दीवोदधिमसंखा ॥ ३३९ ॥

‘सर्वेषु’ सौधर्मादिषु देवस्थानेषु जघन्योऽवधिः, कियान्? इत्याह—
अङ्गुलभागो भवेदसंख्येयः, विषय[विषयि]णोरभेदोपचारादेतदुक्तम्,
अन्यथाऽङ्गुलाऽसंख्येयभागमात्रक्षेत्रव्यवस्थितमूर्त्तद्रव्यराशिस्तस्य विषयो
वर्तते इति वक्तुमुचितम् । क्षेत्रप्रस्तावात्प्रमाणाङ्गुलमेतदित्येकं व्याचक्षते ।
अन्ये त्ववधेः शरीरावस्थितत्वात् शरीरस्य चोत्प्रेधाङ्गुलैरेव प्रतीय-
मानत्वात् तदपेक्ष्यैवावधिविषयक्षेत्रप्रमाणमद इति द्रव्ये । एतच्चोत्प-
त्तिकाल एवापर्याप्तावस्थायां मन्तव्यम् । उत्कृष्टतस्तृध्वं ‘स्वकाद्वि-
मानात्’ स्वकविमानाग्रभागं यावदित्यर्थः । ‘तिरियं’ इति तिरियंक्षेत्रं
द्वीपोदधयोऽसंख्येयाः अवधेर्विषयः, परमुपयुपरिवर्तिनो देवास्तानेव
बहुबहुतरान् पश्यन्तीति ॥ ३३९ ॥ अथश्च—

सर्कासाणा पदमं, दोच्चं च सगांकुमारमाहिंदा ।

तच्चं च वंभलंतग, सुकसहस्सारग चडर्था ॥ ३४० ॥

‘शक्रेशानौ’ इन्द्रौ उपलक्षणत्वादिन्द्रसामानिका अपि ‘प्रथमां’
रत्नप्रमां यावत्पश्यन्तीत्युत्तरेण योगः । ‘द्वितीयां च’ शक्रप्रमां
पुनर्यावत्सनत्कुमारमाहेन्द्राविन्द्रौ । तृतीयां च [पृथ्वीं] ब्रह्मलान्तकौ ।
शुक्रसहस्रारौ चतुर्थी पृथ्वीं यावदिति ॥ ३४० ॥

आणयपाणयकप्ये, देवा पासंति पंचमिं पुद्विं ।

तं चैव आरणच्युय, ओद्वीनारोण पासंति ॥ ३४१ ॥

आनतप्राणतद्गल्पयो' वचनव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् ये ' देवा ' इन्द्रतत्सामानिकरूपान्ते पश्यन्ति पञ्चमीं पृथ्वीम् । ' तां चैव ' पञ्चमीं मारणाच्युतयोर्देवा अवधिज्ञानेन पश्यन्ति पर विशुद्धतरामिति ॥ ३४१ ॥

छाँड्डे इन्द्रिममन्त्रिमर्गेजा सत्तमि च ढवरिछा ।

समिभ्रलोगनालि, पामति अणुत्तरा देवा ॥ ३४२ ॥

षटीं पृथ्वीं यावदधस्तनमव्यमर्गेवेयका, ' तन्स्या(तात्पथ्या)स-
द्वयपदेय' इतिन्यायान् तद्रता देवा । सप्तमीं च पृथ्वीं ' उपरि-
तना ' उपरितनमर्गेवेयकत्रयगता । समिभ्र-किञ्चिद्गुणां लोकनाली-त्रस-
नाडीरूपामूर्ध्वमपन्तिर्यक् च पश्यन्त्यनुत्तरा देवा इति ॥ ३४२ ॥ अथ
समुद्धातवैक्यिहारे सममेवाह—

वेडाँव्विममुध्यागो, जाव उ कर्षावगा भवे देवा ।

एकेका य असत्वे, विडव्यए पुरिसयीरुवे ॥ ३४३ ॥

वैक्यिहारीराय मम्—एकीमावेन उत्-प्रावत्येन घात-भीवप्रदे-
नानां बहि क्षेपो वैक्यिममुद्धात, क्रियद्दूरम् ? इत्याह—यावत्तु
' कर्ष्यापगा' मवनपत्यादयोऽच्युतावसाना मवैयुर्देवास्तावदेव । ' एके-
कश्च ' इन्द्रतत्सामानिकादिर्देवोऽसंख्येयानि विकुस्ते स्त्रीपुल्परूपाणि
योगपञ्चनेव, शक्तिरेवैषा पतेषा न पुन क्रियापि । यथोक्त भगवत्या
(शतक्र ३ उदे० १) एवमर्थत —“ शक्रो मद्गन्त ! देवेन्द्रो देवरान-
क्रियन्ति रूपाणि प्रभुर्विकर्तुम्” इति गौतमेन एष्टे भगवानुवाच—“यथा
कश्चिपुत्रा युवति (ति) निविडकरशालाग्रहणवता हस्तेन हस्ते
गृह्णीयान्, चक्रस्य वा नाभिरावोमितारकमचया सती निविड रूप-
माविमर्ति यथा, प्रवमेव प्रथमप्रवृत्तावपि जम्बुद्वीपद्वयप्रमाण क्षेत्र बहु-

भिर्देवरूपैर्देवीरूपैश्चात्यन्तं पूरितं कर्तुं समर्थः । अथोत्तरं च गौतम !
 असंख्येयानपि द्वीपसमुद्रांस्तरेवाकीर्णान् कर्तुं समर्थः । एवं तत्सामा-
 निका अपि प्रागभिहितशक्तियुक्ताः । यथा सौधर्मे तथा शेषेष्वपि
 यावदच्युतकल्पस्तावद्वैक्रियशक्तिव्यापारमुपर्युपर्यधिकाधिकतराधिकतमा
 वेति । एतच्च गौतम ! शक्तिविषयमात्रमुक्तम् , न पुनः कश्चिद्देवो
 देवी वा विकृतवान् विकुरुते विकरिष्यते च"इति । ये च ग्रैवेयकप-
 श्चानुत्तरदेवा न ते वैक्रियसमुद्घातमारमन्ते, तेषां स्वस्थप्रकृतितया
 वैक्रियशरीरसाध्यप्रयोजनाभावादिति ॥ ३४३ ॥ अथ सातद्वारमाह—

सायं सुहं महंतं, इड्डीएँ महिड्डिया भवे तिविहा ।

थोवा मञ्भुकोसा, कप्पाईया य (उ) अहमिन्द्रा ॥ ३४४ ॥

सत्-सुन्दरं तदेव स्वार्थिकाणप्रत्ययोपादानात्सातम्, किम् ? इत्याह—
 'सुखं' शर्म 'महत्' मनुष्यसुखापेक्षयाऽतीवप्रकर्षवत्, जरारोगशीत-
 वाताद्युपद्रवव्रातविकलत्यात्तेयाम् । इदानीं ऋद्धिद्वारम्—ऋद्ध्या महर्द्धिका
 देवा भवेयुस्त्रिविधाः । त्रैविध्यमेव दर्शयति—'स्तोकाः' जघन्यर्द्धयः
 केचित्किल्बिपादयः, 'मध्यमाः' मध्यमर्द्धयः प्रकीर्णकानीकाधिपत्या-
 दयः । 'उत्कृष्टाः' इन्द्रतत्सामानिकादयः, एवं तावत्कल्पेषु ऋद्धि-
 त्रैविध्यमुक्तम् । तदुपरि का वार्ता ? इत्याह—'कल्पातीतास्तु' ग्रैवेयका-
 ऽनुत्तरवासिनः पुनर्देवाः 'अहमिन्द्राः' अहमिन्द्र इत्यभिधानं येषां
 तेऽहमिन्द्राः, आत्माधिकस्य कस्यचित्तैरदर्शनादिति ॥ ३४४ ॥ अथ
 द्वारगाथान्तरमाह—

देवाणां देवीणां, च विभूसा कामभोगमाउं च ।

चयणां च सव्वजीवा, कप्पे कप्पे य उववाओ ॥ ३४५ ॥

देवानां देवीनां च विभूषा वक्तव्या । तेषामेव ' काममोग ' ति काममोगा, आयुश्चयन च, ' सव्वर्णाव ' ति सर्वर्णावाना कल्पे कल्पे चोपपातो वाच्य इति ॥ ३४५ ॥ अर्थेनामेव गाथापट्टकेन व्याचष्टे—

सोऽस्मि ईसाणं, नियमा देवाण्य अन्दराराण्य च ।

होइ विभूषा तगुर्द, सैसैमुवरि परायत्ता ॥ ३४६ ॥

सौधर्मे ईशाने ' नियमान् ' निश्चयेन देवानामप्सरसा च भवति, कामी ? इत्याह—' विभूषा ' अत्यन्तमुन्दरवत्प्रविलेपनपुष्पादीनां गृहाराङ्गानामुपादानेन प्रौढरागितया देहशयनामनयानविमानादिमण्डनरूपा । ' तन्वी ' वृच्छरूपा ' शेषेषु ' सनत्कुमारादिषु देवलोकेषु, कुत ? इत्याह—' उपरि ' सौधर्मादिक्लृप्तापेक्षयोपरिवर्तिना देवानां ' अत्यरागत्वान् ' मनान्देहशयनासनविमानादिषु मकृत्येव मन्दामिष्वङ्गभावान्, विभूषायाश्च उदरागमनःप्रवृत्तिप्रभवत्वादिति ॥ ३४६ ॥ उक्तं विभूषाहारम् । प्रवीचारहारमाह—

दो कायप्पवियारा, कप्पा फरिसेण दोरिण्ण दो रूने ।

सदे दो चउर मणं, उवरि पवियारया नत्थि ॥ ३४७ ॥

' ह्री ' द्विसंख्यां कायेन—शरीरिणात्रत्यस्त्रीपुरुषाणामिव प्रवीचार — कामक्रीडा ययोस्तां कायप्रवीचारां ' कल्प्यां ' सौधर्मेशानलक्षणी, "तात्त्व्यात्तद्व्यपदेश" इति सौधर्मेशानकल्पस्या देवा कायप्रवीचारा । ' स्पष्टेन ' स्तननयनादिशरीरावयवगतेन ' ह्री ' सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पौ प्रवीचारवन्तौ भवत इति सर्वत्र सव्ययने । ' ह्री ' ब्रह्मलोकलान्तकल्प्यां ' रूपे ' तथाविधकामुकननयोभ्यावस्थामानि युस्तनमनोदरादिगते परस्पर दर्शनविषयभावापन्ने सति । ' शब्दे ' गीतमणित-

मन्मनभाषिताभरणादिसंवन्धिनि ध्वनौ मदनसुमुरोद्दीपनप्रवन्धवनसनाने
 श्रवणविवरसंचारिणि सति ' ह्री ' शुकसहस्रार्गे । ' चत्वारः ' आनत-
 प्राणतारणाच्युतकल्याः ' मनमि ' प्रदीपितपरम्परानुरागगर्भमदनवद्वी-
 चित्ते प्रवृत्ते सति । इदमुक्तं भवति—यथा कथोश्चिदम्पत्योः स्वभावत एव
 परस्पाररूढदृढानुरागयोर्यौवनारम्भसमय एव प्राप्तपरिणयनव्यवहारयो-
 रप्राप्तसंभोगसुखयोरैव तत्तत्प्रयोजनयत्नेन प्राप्तपोडशवर्षप्रमाणविप्रयोग-
 योस्तदन्ते संपन्नसकलाकाङ्क्षाविषयशेषेन्द्रियार्थयोरपाररागजलधिमध्यस-
 र्वाङ्गनिगमनयोर्निर्दयरतसंमर्दावसाने यादृक्संवेदोदयोपशमनं सर्वाङ्गत्वा-
 स्थ्यमुत्पद्यते ततोऽनन्तगुणमेव सौधर्मज्ञानादिदेवानां कथादिप्रवीचा-
 रानुसारेणोक्तरूपेण संभोगसुखं जायत इति । इत्थं कल्पवक्तव्यतामभि-
 धाय कल्पातीतदेवलोकवक्तव्यतामाह—' उपरि ' त्रैवेयकानुत्तरेषु वि-
 मानेषु देवानां ' प्रवीचरणा ' वेदोदयोपशमार्थव्यापाररूपा ' नास्ति'
 न विद्यते, अत्यन्तमन्दपुरुषवेदोदयत्वे तत्कृतोपतापाभावात् ॥ ३४७ ॥
 अथायुद्धरिम्—

दो साहि सत्त साही, दस चोदस सत्तरेव त्रयराइं ।

सोदम्मा जा सुक्को, तदुवरि एक्केकमारोवे ॥ ३४८ ॥

द्वे तथा द्वे साधिके एव तथा सप्त ' साहि ' त्ति साधिकानि स-
 तेव दश चतुर्दश सप्तदशैव ' अतराणि ' सागरोपमाणि देवानामुपरि-
 स्थितिः । किमादिः ? किंपर्यवसानश्चायं व्यवहारः ? इत्याह—सौधर्मा-
 धावच्छुक्रस्तावत् क्रमेणेति । तदूर्ध्वं का गतिः ? इत्याह—' तदुपरि '
 सहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेषु नवसु त्रैवेयकेषु क्रमेण ' एक्केकं ' सागरो-
 पमं पूर्वपूर्वस्थितैरुपरि समारोपय यावन्नवमत्रैवेयके एकत्रिंशत्सागरो-

शमाणि । विजयादिषु चतुर्षु पुनर्येष्यनेन क्रमेण द्वारिंशदेव सागरो-
पमाण्युत्कृष्टा स्थितिः प्राप्नोति तथापि तत्र त्रयस्त्रिंशदेव, जघन्येन
त्वेकत्रिंशन् । “ तृतीस भागराह, उक्त्रोमेष ठिई मवे चउसु । विज-
याहसु विजेया, जहण्णय एगतीसं तु ॥ ’ ॥ ” इति ॥ ३४८ ॥
अथ जघन्यामाह—

पलियं अहिय दो सार साहिया मच दम य चोइस य ।

सत्तरस सहससारे, तदुपरि एकैन्नारोषे ॥ ३४९ ॥

‘ पलियं ’ ति पल्योपम सौषर्मे । ‘ अधिक ’ भाधिक पल्योपम ई-
शाने । ‘ दो मार ’ सि द्वे सागरोपमे सनत्कुमारे । साधिके द्वे सागरो-
पमे माहेन्द्रे । सप्त ब्रह्मलोके । दश लान्तके । [चतुर्दश शुके]
सागरोपमानि । सप्तदश सहसारे कल्पे । ‘ तदुपरि ’ लान्तकादिषु (आ-
नतादिषु) देवम्यानेष्वेकैश्चमारोपयेतावघावद्विनयादिष्वेकत्रिंशदिति
॥ ३४९ ॥ सांप्रत च्यवनद्वारम्—

एको व दो व त्रिगिण व, सस्वमसंवा व एगसमएण ।

देवा चयति नियमा, उववाओ अओ पर बोच्छ ॥ ३५० ॥

एको वा द्वौ वा त्रयो वा ‘ सस्वमसंवा व ’ ति सख्याता अस-
ख्याता वा ‘ एगसमएण ’ ति एकममयेनेत्यर्थं ‘ देवा ’ सामान्यतो
भवनपत्यादयः प्रक्रमानुगताः सौषर्मादिदेवत्रैकवामिनो वा ‘ च्यवन्ते ’
इत्यन्ति ‘ नियमात् ’ अवश्यन्तयेति । ‘ उपपात ’ इत्याद्य जीवा
अत्रोन्मथन्त इत्येवरूपमत पर वश्य इति ॥ ३५० ॥

मिच्छा सासणादिर्द्वौ, सम्मदिष्टी य त्रिविह जीवा तु ।

अञ्जवसायत्रिसैसा, सवयणविसैसनो य गर्दी ॥ ३५१ ॥

मिथ्यादृष्टयः सामादनदृष्टयः सम्यग्दृष्टयश्चेति त्रिविधा जीवाः संसारिणः पञ्चेन्द्रियतिर्यञ्चो मनुष्याश्च ये वर्तन्ते, 'तुः' पूरणे, तेषां किम् ? इत्याह—'अध्यवसायविशेषात्' मिथ्यात्वादिन्द्रक्षणपरिणामहेतुत्वात् 'संहननविशेषतश्च' वज्रपभनाराचादिसंहननविशेषात् 'च.' समुच्चये 'गतिः' सौधर्मादिदेवलोकोत्पत्तिलक्षणा वाच्या । तत्र मिथ्यादृष्टयः सौधर्मादारभ्य नवमग्रैवेयकाणि यावत्सामग्रीवशादुत्पद्यन्ते । सासादनदृष्टीनां तु विशेषः सूत्रादवमेयः । सम्यग्दृष्टयस्तु सौधर्मादारभ्य यावदनुत्तरविमानानि तावत्सर्वत्र तथाविधाध्यवसायवशेनोत्पत्तिनाजो भवन्तीति । संस्थान(संहनन)विशेषात्पुनरित्थं गतिरवसेया । यथा—“छेवट्टेण उ गम्मइ, चत्तारि उ जाव आइमा कप्पा । वड्ढेज्ज कप्पजुयलं, संघयणे कीलियाइण्ण ॥ १ ॥ ” ॥ ३५१ ॥

अधोव्वेगतिप्रस्तावादेव रत्नप्रमादीनां प्रथ्वीनां लोकान्तं यावत्क्रमेण बुद्धयोच्छ्रितानां कस्याः प्रथिव्याः कस्मिन्नन्तरे पातलक्षणा गतिर्भवतीति निरूपयन् गाथाचतुष्टयमाह—

सत्त वि सट्टाणोहिं, पुट्ठीओ ऊसिया काह्णं पडंति ।

हेट्टा दोरहं दोरहं, कप्पाणं पंच पुट्ठीओ ॥ ३५२ ॥

सप्तापि न केवलमेकैकेत्यपिशब्दार्थः, 'स्वस्थानेभ्यः' स्वकीयेभ्योऽवकाशेभ्यः 'प्रथिव्यः' रत्नप्रमाद्याः 'उच्छ्रिताः' उत्पादिताः सत्यः कस्मिन्नन्तरे 'पतन्ति' अवकाशं लभन्ते ? इति शिष्येण पृष्टे सूरिराह—'अधस्तात्' तलभागे [हयोः] हयोः कल्पयोः [पञ्च] प्रथिव्यः पतन्तीति । अत्र च वक्ष्यमाणान्तरान्यधानुपपत्तिवशेन क्वचित्साक्षादेव कल्पः क्वचित्कल्पावयवः कल्पशब्देनाभिधीयत इति ॥ ३५२ ॥

इहा गेविजाशं, पुद्वी खलु सक्करप्पभा होइ ।

इहा अणुत्तरायं, पुद्वी रयणप्पभा होइ ॥ ३५३ ॥

अथस्तात् 'त्रैवेयकाणा' अष्टानां त्रैवेयकप्रस्तुताना एष्वी खलु
शक्करापभा भवति । तथा अधस्ताद् 'अनुत्तराणा' पञ्चानां विमानाना
एष्वी रत्नप्रभा भवति ॥३५३॥ एव च सति किं सिद्धम् ? इत्याह—

उर्वारं लोगताओ, सत्त वि खलु लंविपाओ पुद्वीओ ।

उडुचन्द्रविमाणाय, एयम्मि उ अतरं सुट्ट ॥ ३५४ ॥

'उपरि' ऊर्ध्वलोकं 'लोकान्तात्' विद्विश्वेत्रपर्यन्तभागलक्षणात्
सतापि 'खलु' वाक्यालङ्कारे 'लम्बिता' मुक्ता 'एधिव्य' रत्न-
प्रभादिना एष्वीपिण्डमपेक्ष्य, किम् ? इत्याह—'उडुचन्द्रविमानानां'
काञ्चनरुचिरापरनामनवमदशमप्रस्तुतगतविमानानां सवन्धिन्येतन्मिथन्तरे
'सुट्ट' ति निष्ठा माता पिण्डपातमपेक्ष्य । इह च प्रस्तुतयोरेवोडुच-
न्द्रानानो प्रथमद्वितीयप्रस्तुतयोरेतरेऽप्युपगम्यमाने वक्ष्यमाणस्य नवम-
प्रस्तुतान्तरे सप्तमेष्वीपिण्डस्य पातानुपपत्ते ॥ ३५४ ॥ इत्यमेता
एधिव्यो लम्बिता कस्यानामधोभागे पतन्ति । अथ केषु नाम प्रस्त-
तान्तरेषु पतन्ति ? इत्याह—

एएहि अतरंदि, इमेहि भागेहि सत्तगच्छेओ ।

सट्टाणमूसियाओ, सञ्चत्य पडति पुद्वीओ ॥ ३५५ ॥

'एतेषु' वक्ष्यमाणे (जेषु) नवाष्टादशादिषु 'अन्तरेषु' प्रस्तुत-
विवरलक्षणेपु, तत्रापि 'एतेषु' वक्ष्यमाणेष्वेव 'भागेषु' पञ्चकादिषु
पर तेषां भागानां सत्तकच्छेद- कार्यं, नवमाद्यन्तरस्य सप्तमागीकृतस्य

पञ्चमादिभागेष्वित्यर्थः, किम् ? इत्याह—स्वस्यानादुच्छ्रिताः सन्यः
 'सर्वत्र' सर्वेषु वक्ष्यमाणेषु भागेषु क्रमेण पतन्ति पृथिव्य इति
 ॥ ३५५ ॥ नवादिभागानेवाह—

नव अट्टारस एगुणतीस पणतीस तह य चोयाला ।

तेवरणो एगट्टी, य अंतरा होति पुढ्योत्रो ॥ ३५६ ॥

'नव' ति प्राकृतत्वात् नवमं अष्टादशं एकत्रिंशं पञ्चत्रिंशं
 तथा च 'चोयाल' ति चतुश्चत्वारिंशं 'तेवण्णे' ति त्रिपञ्चाशं
 'एगट्टी य' ति एकपटं च, एतान्यन्तराणि प्रतीत्य विभक्तिभेदेषु
 सर्वत्र प्राकृतत्वाद्, भवन्ति पृथिव्य इति ॥ ३५६ ॥ एतेष्वेवान्तरेषु
 भागान्निर्दिदिशुराह—

पंच तिग एग छक्कग, चउक्क तिग सत्तमेसु भागेसु ।

सट्टाणमूसियात्रो, सव्वत्य पडंति पुढ्योत्रो ॥ ३५७ ॥

आपत्त्वात् पञ्चमनृतीयणक (प्रथम) पठचतुर्थनृतीयसत्तमेषु भागेषु
 यथाक्रमं शेषं प्राग्वत् । अयमत्र भावः—इह किल द्वापटिरूर्ध्वलोकप्र-
 स्तदाः, एकपटिश्च तदन्तराणि । तत्र सौधमेशानसंबन्धिनोर्नवमदशमयोः
 प्रस्तदान्तरे तस्यापि पञ्चमे सत्तभागे महातमःप्रभाष्ट्वीपिण्डो निर्धां
 याति । सनत्कुमारनाहेन्द्रसंबन्धिपञ्चमपटप्रस्तदान्तरेषु उडुप्रस्तदान्त-
 रापेक्षयाऽष्टादशे तस्यापि तृतीयसत्तांशे तमःप्रभायाः । ब्रह्मलोकचतु-
 र्थपञ्चमप्रस्तदान्तरे भूलमपेन्व्येकौनत्रिंशे तस्यापि प्रथमे सत्तांशे धूम-
 प्रभायाः । लान्तकचतुर्थपञ्चमप्रस्तदान्तरे सर्वान्तरापेक्षया पञ्चत्रिंशत्तमे
 तस्यापि पष्ठे सत्तांशे पद्मप्रभायाः । सहस्रारस्यानतप्राणतयोश्च कल्पयोरन्तरे
 मूलान्तरापेक्षया चतुश्चत्वारिंशे तस्यापि चतुर्थे सत्तांशे बालुकाप्रभायाः ।

प्रथमद्वितीयग्रवेयक्योरन्तरे मूलान्तरापेक्षया त्रिपद्याशतमे तस्यापि
 तृतीये सप्तभागे शकंराप्रमाया । नवमग्रवेयकमर्वाथसिद्धप्रन्तयान्तरे
 सर्वापेक्षदकपटितये तस्यापि सप्तमे सप्तभागे रत्नप्रमाया पिण्डो निष्ठा
 याति । अत्र च नवमादीनां प्रस्तयान्तराणां ये पञ्चमादयो भागान्ते
 ठलभागादूर्ध्वं ज्ञातव्या इति ॥ ३९७ ॥ अथात्रैव कश्चन विशेषं
 वक्षुक्वाम आह—

रयख्यप्यहायं ठागौ, सत्त वि खलु ऊसियाम्यो पुडवीमो ।

हंटा अणुचराणं, सोवाणगदीअ बोधव्या ॥ ३९८ ॥

‘ रत्नप्रमाया ’ प्रथमप्रथिव्या ‘ म्याने ’ इति विभक्तिव्यत्ययात्
 ‘ स्थानात् ’ अवकाशान्, किं च रत्नप्रमाया स्थानम् ? इति
 चेदुच्यते—समभूमितलदधोभाग इति, तत सक्रमात्सतापि किं
 पुनरेकैकेत्यपिशब्दार्थं ‘ सन्तु ’ वास्यालङ्कारे ‘ उच्छ्रिता ’ ऊर्ध्वमु-
 त्पादिता एथिव्य रत्नप्रमाया, तत किम् ? इत्याह—अपन्तात्
 ‘ अणुचराण ’ ति अनुसरेम्य सोपानगत्या बोधव्या, यथा हि
 सोपानान्यधोऽधो विन्तानि भवन्ति, एवमेता अपि रत्नप्रमाया स्व-
 स्थानोत्पादिता क्रमेणैव बुद्ध्या लोकान्तमारोपिता इति ॥ ३९८ ॥
 संप्रति यदेता एव महात्मःप्रमाएष्वीमाद्री कृत्वा उपरि पिण्डोऽभस्ताच्च
 तदवकाशशेषमित्यनेन क्रमेण लोकान्तादबलभ्यन्ते तदा कस्या एथि-
 व्या कस्मिन् स्थाने पिण्ड पततीति मनसि समापाय गायाद्वयमाह—

रयख्यार्दीया हंटा, वितिया तइया उ धमलोगम्भि ।

पका संतपत्रायां, धूमा सहसार उवर्ति तु ॥ ३९९ ॥

‘ रत्नाया ’ रत्नप्रमाप्रभृतिषा पश्चानुपूर्व्या ‘ अपन्तात् ’ अयो-

मुखं लोकान्तादवतारिताः सत्य ण्तेषु स्थानेषु पतन्ति । तद्यथा—
 सौधर्मेशाननवमप्रस्तदान्तरे रत्नप्रभा । (ग्रंथाग्रं २९००) ' वीथ '
 ति ' द्वितीया ' शर्कराप्रभा सनत्कुमारमाहेन्द्रपञ्चमपटप्रस्तदान्तरे ।
 ' तृतीया तु ' वालि(लु)काप्रभा ब्रह्मलोके चतुर्थपञ्चमप्रस्तदान्तरे । ' पद्मा '
 चतुर्थपृथ्वी लान्तकस्थाने तद्यतुर्थपञ्चमप्रस्तदान्तरे । ' धृमा ' पञ्चमी
 पृथ्वी सहस्रारोपरि । ' तुः ' विशेषण इति ॥ ३९९ ॥

गेवेज्जाणं हेहा, छट्टी अहऽगुत्तराण सत्तमिया ।

सट्टाणमूसियाओ, सच्चत्य पडंति पुट्टीओ ॥ ३६० ॥

' श्रेवेयकाणां ' अष्टानामधस्तात् ' पटी ' तमःप्रभा । ' अथ '
 अनन्तरं ' अनुत्तराणां ' पञ्चानां सर्वार्थमिच्छादीनां ' सप्तमिका '
 महातमःप्रभा । एवं ' स्वस्थानोच्छ्रिताः ' विपरीतगत्योत्पाटिताः सत्यः
 ' सर्वत्र ' सर्वेषु प्राग्विक्रूपितेषु पञ्चमादिषु सप्तमिषु ' पतन्ति ' अवतरन्ति
 पृथिव्य इति । अत्र च गाथाष्टकेऽन्यदपि क्वचित्किञ्चित्पाठान्तर-
 मुपलभ्यते तच्च न सम्यगवबुध्यते इति ॥ ३६० ॥ अथ सौधर्मादिषु
 प्रतिप्रस्तट्मुच्छ्रष्टां जघन्यां च स्थितिं प्रतिपादयितुमिच्छुः मामान्यतस्ता-
 वत्तामेव गाथाद्वयेनाह—

दो सत्त दस य चोदस, सत्तरसञ्चार जाव इगतीसा ।

सक्कादीणुकोसा, ठिती उ जा उवरि गेवेज्जा ॥ ३६१ ॥

द्वे सप्त दश चतुर्दश च सप्तदशाष्टादश तत्प्रभृति यावदेकत्रिंशत्सा-
 गरोपमाणि ' शक्रादीनां ' सौधर्मेशानादिदेवलोकगतेन्द्राणां [उच्छ्रष्टा]
 स्थितिः प्रतिनियतायुर्लक्षणा ज्ञातव्या । एवं सागरोपमद्वयाति (दि)-
 क्रमेण यावदुपरितनश्रेवेयकाणीति ॥ ३६१ ॥

पलित्रोवय च एग, सागर दो सत्त दस य चोरस य ।

सत्तरस जाव वीसा, एएसि जहृणया व ठिई ॥ ३६२ ॥

‘ पत्योपम ’प्रतीतस्वरूपमेव ‘ च ’ पूरणे एक सौधमेतानयो ।

‘ सागर ’ ति सागरोपमे [द्वे] सनत्कुमारमाहेन्द्रयो, सप्त ब्रह्म-
लोके, दस च अन्तके, चतुर्दश शुके, [सप्तदश सहसारे], इत
प्रभृत्येकैकमागरोपमृद्ध्या तावलेय यावद [नवम] त्रैवेयके त्रिंश-
त्सागरोपमाणि, किम् ? इत्याह—‘ एतेषां ’ शक्रादीनां जपन्या तु
स्थिति । पर विनयादिषु चतुर्षु एकत्रिंशत् स्थितिरायुष्काल इति
॥ ३६२ ॥ एनामेव प्रतिप्रतरमाह—

पलित्रोवय जहृणया, दो तेरसभाग उदधिनामस्त ।

उकोस द्विती मणिया, सोहम्मे पत्यडे पदमे ॥ ३६३ ॥

पत्योपम भवन्त्या, द्वी च त्रयोदशभागी ‘ उदधिनाम ’ सागरोपम-

स्येत्यर्थ उच्छ्रष्टा स्थितिभंगिता, इ ? इत्याह—सोधर्मे प्रस्तटे प्रथमे
॥ ३६३ ॥ शेषप्रस्तटातिदेशमाह—

एव दुगवह्वीए, नेयव्व जाव सत्तमं पपर ।

भागोइ तत्रो करण, जा तेरसमे दुवे अयरा ॥ ३६४ ॥

‘ एव ’ अनेन क्रमेण ‘ द्विकृद्ध्या ’ सागरोपमत्रयोदशभाग-

द्वयोपचयलक्षणया प्रतिप्रस्तट नेतव्य यावत्सप्तम [प्रतरम्], प्रति-
प्रतरमपूर्वापूर्वभागद्वयवृद्ध्या एक सागरोपम त्रयोदशस्तद्भाग इति परा
स्थिति । तदुपरि तु का गति ? इत्याह—‘ भागाम्यां ’ द्वयलक्ष-
णाम्यां ‘ तव ’ सप्तमप्रतरलक्षस्थितिकालात्करण प्रवर्तने यावत् त्रयो-
दशप्रतरे द्वे अतरे इति, षड्विंशत्सागरोपमत्रयोदशभागेषु सागरो-

पमद्वयभावादिति । जघन्या त्वघस्तनानन्तरप्रस्तटगतोत्कृष्टा स्थितिः सर्वत्र वाच्येति । अयमत्र परमार्थः—यदा कश्चित्सौधर्मेशानपञ्चमप्रस्तटे उत्कृष्टां स्थितिं जिज्ञासति तदा द्वयोः सागरोपमयोस्त्रयोदशभिर्भागे हते लब्धौ द्वौ सागरोपमत्रयोदशभागौ, स्थापना चैयम्—१३, तयोश्च पञ्चभिर्गुणने जाता दश त्रयोदशभागाः, इयमेव तत्रोत्कृष्टा स्थितिरित्येवं प्रतिपाद्यते । एवं सर्वत्र प्रस्तटेपु भावना कार्येति ॥ ३६४ ॥ अथोपरितनकल्पेपु प्रतिप्रतरं स्थितिप्रमाणानयनाय करणमाह—

सुररूपपटिड्विसेसो, सगपयरविभाग इच्छसंगुणित्रो ।

हेड्डिलड्डितिसहितो, इच्छियपयराउ उक्कोसा ॥ ३६५ ॥

‘सुरकल्पस्थितिर्विशेषः’ सागरोपमपञ्चकादिलक्षणस्तस्य च ‘स्वकप्रतरविभागः’ स्वकैर्द्वादशादिभिः प्रतरैस्तस्य विभागः क्रियत इत्यर्थः, ततो यत्तत्र लब्धं तद् ‘इच्छासंगुणितं’ इष्टप्रतरसंख्यालक्षणयेच्छया ताडितं अघस्तनस्थितिसहितम्, किम् ? इत्याह—‘इप्सितप्रतरात्’ इष्टप्रतरमाश्रित्य ‘उत्कृष्टा’ उत्कर्षवती स्थितिर्भवति । इदमुक्तं भवति—यदा सनत्कुमारमाहेन्द्रयोस्तृतीयप्रस्तटे उत्कृष्टा स्थितिवोद्धुमिष्यते तदा द्वयोः पञ्चानां(सप्तानां)च सागरोपमाणां विशेष(श्लेषो)ग्राहः, स पञ्चलक्षणः, तस्य च स्वकप्रतरैर्द्वादशलक्षणैर्भागे लब्धाः सागरोपमद्वयलक्षणायां मीलितायां जातानि त्रीणि सागरोपमाणि त्रयं च द्वादशभागानामिति । एवं सर्वत्र भावना कार्येति ॥ ३६५ ॥ अथ करणलब्धां प्रतिप्रतरस्थितिं शास्त्रकृत्कण्ठत एव गाथाद्वादशकेनाह—

दो अयरा उ जहरणा, पदमे पयरे सणकुमारस्स ।

दो अयरा उक्कोसा, वारस भागा उ पंचञ्जे ॥ ३६६ ॥

[हे ' अतरे तु ' हे सागरोपमे पुनर्नघन्या स्थिति] प्रथमे प्रतरे सनत्कुमारस्य । उपलक्षणत्वान्नाहेन्द्रस्य च, परं किञ्चित्साधिकत्व वाच्यम् । हे अतरे उत्कृष्टा द्वादशभागाश्च पञ्चान्ये सागरोपमस्येति ॥ ३६६ ॥ अथोत्तरम्—

पञ्चत्तरिया वृद्धी, नवरि विभासेत्य पत्यहे तदप ।

मार्गेह तत्रो करण, सं चैव य जाव सत्तपरा ॥ ३६७ ॥

पञ्चोत्तरिका वृद्धि । ' नवरि ' ति नवर ' विभाषा ' विशेषम-
णनलक्षणा ' अत्र ' पञ्चोत्तरवृद्धौ, क ? इत्याह—प्रस्तटे तृतीये,
यतस्तत्रैक सागरोपम त्रयश्च द्वादशभागा वृद्धिफल लभ्यत इति ।
' मार्गे ' पञ्चप्रमाणलक्षण ' तत ' तृतीयप्रस्तट्यदुपरि करण ' तच्चैव
तु ' तदेव पुन प्रतरवृद्धिलक्षण यावद्द्वादशे प्रतरे सप्तातराणि, द्वाद-
शभागाना षष्टिप्रमाणानां द्वयोश्चाधस्तनकल्पसागरोपमयोर्मिलनेन साग-
रोपमसप्तकम्भवादिति ॥ ३६७ ॥

सत्तपराद् अदृष्ट्या, पदमे पयसि वपलोगस्त ।

उक्तोसा सत्तपरा, तिरियण य छन्माग णिदिहा ॥ ३६८ ॥

सप्तातराणि जघन्या प्रथमे प्रतरे ब्रह्मलोकस्य । उत्कृष्टा सप्तातराणि
त्रयश्च षड्भागा निर्दिष्टा इति ॥ ३६८ ॥ शेषप्रस्तटातिदेशमाह—

एव तिगरवृष्टी, विद्यामो न्नारमेचु भागेहि ।

करणं ता नेयव, दस अयरा जाव छट्ठमि ॥ ३६९ ॥

' एव ' प्रथमप्रस्तटन्यायेन त्रिकवृद्धौ सत्या द्वितीयात्प्रस्तटादारम्य
भागे करण तावद्येतव्य दशातराणि यावत् षष्ठे प्रतरे, अष्टादशप्रमा-

(१६८) मुनिचन्द्रसूरिधिरचितवृत्तिसमेतं

णानां षड्भागानां पूर्वस्थितेः सप्तसागरोपमलक्षणया (जायाश्च)
मीलने एतत्संख्यासंभवादिति ॥ ३६९ ॥

दस अयराईं जहगणा, षडमे पयरम्मि लंतगस्स ठिर्ता ।

उक्कोसा दस अयरा, चत्तारि य पंचभागा उ ॥ ३७० ॥

दशातराणि जघन्या प्रथमे प्रतरे लान्तकस्य स्थितिः । उत्कृष्टा
दशातराणि चत्वारि च पञ्चभागाः ' तुः ' पूर्ववत् ॥ ३७० ॥

चउरुत्तरिया तुड्डी, त्रितियात्रो आरभेत्तु भागेहिं ।

करणां ता गौयव्वं, चोइस अयराईं पंचमए ॥ ३७१ ॥

' चतुरुत्तरिका ' प्रतिप्रतरं पञ्चभागचतुष्टयोपलक्षणा वृद्धिद्वितीया-
त्प्रस्तटादारम्य भागेस्ततः करणं तावन्नेतव्यं यावच्चतुर्दशातराणि पञ्चमके
प्रतर इति, विंशतिप्रमाणानां पञ्चभागानां दशानां च प्राक्कल्पस्थिति-
सागरोपमाणां मीलने एतत्संख्यासंभवादिति ॥ ३७१ ॥

चोइस अयर जहगणा, षडमे पयरम्मि ठिइ महासुक्के ।

ते चेव उ उक्कोसा, त्रिगिणा चउरभाग अरणा उ ॥३७२॥

चतुर्दशातराणि जघन्या प्रथमे प्रतरे [स्थितिः] महाशुक्के । तान्येव च
चतुर्दशसागरोपमाण्युत्कृष्टा स्थितिरन्यश्चतुर्भागा अन्ये त्विति ॥३७२॥

एवं तिगुड्डीए, त्रितियात्रो आरभेत्तु भागेहिं ।

करणां ता नेयव्वं, सत्तरसयरा चउत्यम्मि ॥ ३७३ ॥

एवं त्रिकवृद्ध्या द्वितीया[त्प्रस्तटा]दारम्य भागेः करणं तावन्नेतव्यं
यावत्सप्तदशातराणि चतुर्थे महाशुक्कप्रस्तट इति ॥ ३७३ ॥

सत्तरस जहगणा उ, षडमे पयरम्मि ठिइ सहस्सारे ।

ताईं चिय उक्कोसा, चउत्यभागो सुगौयव्वो ॥ ३७४ ॥

सप्तदश जघन्या ' तु ' पूरणे प्रथमे प्रतरे स्थिति सहसारे ।
तान्येव च सप्तदश सागरोपमाणि उत्कृष्टा स्थितिश्चतुर्थमाग सागरो-
पमम्यैक्यमुणितव्य इति ॥ ३७४ ॥

एगुत्तरवृद्धी, नेपञ्च जा चतुर्थयं पर ।

अट्टारस अयराई, ठिड् उकोसा चतुर्थम्यि ॥ ३७५ ॥

' एकोत्तरवृद्ध्या ' एकैक्य चतुर्भागाभ्योपचयेन नेतव्य यावच्च-
तुर्थकं प्रतर तत्राष्टादशतराणि स्थितिस्तृष्टा चतुर्थे इति ॥ ३७६ ॥

चउपयरा शायन्वा, कप्या चचारि आणयार्दया ।

अट्टार जहराई भागुत्तरवृद्धि फलमाह ॥ ३७६ ॥

चतुष्पतरा ज्ञातव्या कल्याश्चत्वार ' आनतादिका ' आनतमा-
णताऽऽरणाऽऽच्युता । तत्रानतप्रतरचतुष्टयविमानेष्वित्यर्थे, अष्टादश
जघन्या ' आद् ' ति आदिप्रतरे । अथ ' भागुत्तर ' ति प्रतिप्रतरम-
परा [पर] सागरोपम[चतु]र्भागाभ्यधिक ' वृद्धि ' जघन्यस्थितेरेषो-
पचयलक्षणाम्, विभक्तिलोपश्च प्राप्सत्, किम् ? इत्याह—फल ' आह'
उक्तवानुत्कृष्टस्थितिरूपतया गणधरादिरिति । तच्च चतुर्थप्रतरे एकौन-
विंशतिसागरोपमलक्षणम्, चतुर्णां चतुर्भागानामष्टादशसागरोपमाणा च
मीलने एतत्सक्यासमवान् । एव प्राणत्राऽऽरणाऽऽच्युतेष्वपि म्वनघन्य-
स्थितिमपेक्ष्य प्रतिप्रतर सागरोपमचतुर्भागवृद्धयोत्कृष्टस्थितिमावना
कार्येति ॥ ३७६ ॥ अथैतेष्वेव जघन्यस्थितिमाह—

गुणर्वीसा सपुवणा, इगर्वीस ठियाहिया जहारुमसो ।

नवपयग भागुत्तरवृद्धी जा उवरिगेवेजा ॥ ३७७ ॥

एकौनविंशति 'संपुण्ण' ति मपूर्णां विंशतिरेव एकविंशतिर्नघन्या

(१७०) मुनिचन्द्रसूरिविरचितवृत्तिसमेतं

स्थितिर्व्याख्याता 'यथाक्रमः' यथासंख्यं प्राणताऽऽरणाऽच्युतेष्विति ।
अथ ग्रैवेयकाण्यधिकृत्याऽऽह—' नवप्रतराणि ' नव प्रतरा येषु तानि
तथा सर्वग्रैवेयकाणि भागोत्तरवृद्ध्या एकैकसागरोपमचयलक्षणा (क्षणया)
यावत् 'उवरिगेवेज्ज' त्ति उपरितनग्रैवेयकाणि यावन्नेतव्यानि, प्रथमग्रैवेय-
कादारम्यैकैकसागरोपमवृद्ध्या पर्यन्तग्रैवेयके एकत्रिंशत्सागरोपमाणीत्यर्थ-
॥ ३७७ ॥ सांप्रतं ग्रन्थमुपसंहरन्नुपदेशमाह—

देविंद्याण लसो, गुरुहिं मयरागरासरहिण्हि ।

कहित्रो घेत्तव्वो पुणा, हासाईविकहरहिण्हि ॥ ३७८ ॥

[' देवेन्द्रकाणां '] विमानेन्द्रकापरनाम्नां ' लेशः ' वक्तव्यतां-
शरूपः, किम् ? इत्याह—' गुरु[भिः] ' सूत्रार्थप्रणयनपरिस्तीर्थकरगण-
वरादिभिः 'मदरागद्वेपरहितैः' अहङ्काराभिष्वङ्गमत्सरपरित्यक्तैः 'कथितः'
निरूपितः, ' ग्रहीतव्यः पुनः मया सांप्रतं कथ्यमानः 'हास्यादिवि-
कथारहितैः ' उपहासविप्लवविरुद्धकथापरिहारिभिर्विनेयैरिति ॥३७८॥

॥ समाप्ता चयं श्रीमुनिचन्द्रसूरिविरचिता देवेन्द्र
नरकेन्द्रवृत्तिरिति ॥



अथ प्रशस्तिः ।

—०००—

श्रीमध्वन्द्रकुलावतंसकमम श्रीमान् बृहत्सन्निते
 गच्छेऽमुदिह सर्वदेवमुनिपकारित्रपात्र परम् ।
 विद्वहोऽयमनश्चमत्कृतितृप्त पाण्डित्यतो विश्रुत-
 म्त्स्मादप्यगनि प्रमुर्वतवतां श्रीनेमिचन्द्रामिष ॥१॥
 श्रीचिनपचन्द्रनामाऽध्यापकशिष्यामृतदन्वये जाता ।
 श्रीमुनिचन्द्रमुनीन्द्राम्तेषा विरचिता वृत्ति ॥ २ ॥
 श्रीमध्वकेश्वरसूरिपुङ्गवपरकोविदमहायै ।
 अष्टादिलपाटकनगरे विशोध्य नीना प्रमाणमियम् ॥ ६ ॥
 प्रत्यक्षर निरूप्याम्य ग्रन्थमान विनिश्चितम् ।
 अनुष्टुपा (भा) सहस्रे द्वे पद्मती च नषाधिके ॥ ४ ॥
 निष्पत्तिमागतेय र्वर्ष्वहृरौच्यवत्परे षष्ठ्याम् ।
 वृज्याया तु सहस्रे सोऽष्टिकमादसत्कवपती ॥ ९ ॥

॥ श्रीमन्मुनिचन्द्रसूरिकृतवृत्तियुनं
 देवेन्द्रनरकेन्द्रकप्रकरण
 समाप्तम् ॥

ઉપયોગી પુસ્તકો ।

કૃત્યલયમાન્દાક્રયા—આ કથા દાક્ષિણ્યંક શ્રીકૃષ્ણોત્તરવરિ એ પ્રાકૃત-
લાપામાં રમેલી છે ઉપરથી શ્રીમન્નપ્રમાદરિ એ મુંદર સરલ સંસ્કૃતમાં ગદ્ય પણ
મધ્ય રચી છે. આરંભિક સંસ્કૃતના અભ્યાસરૂપે માટે આ કથાનું વાચન અત્યંત
લાભકારક છે. ક્રિંમત ૩. ૧-૮-૦

ચૈત્યવન્દનમહામાળ્ય—આ ગ્રંથ પ્રાકૃતમાં ગાથાવંધ ધીમાન્ સર્ગિ
સુરિ એ રચ્યો છે આ ગ્રંથમાં ચૈત્યવંદન વિધાન તેમજ ચૈત્યવંદન સુત્રોનું સર્વા-
ગપૂર્વ સહેતુક વિવેચન છે. આ ગ્રંથનો સર્વવળ લાભ લઈ શકે એ ઉદ્દેશથી
તેને ધ્યાયા તેમજ ઉપયોગી ટિપ્પન આદિથી વિબુધિન કરવામાં આવેલ છે.
ક્રિંમત ૧-૧૨-૦

પાતશ્ચલયોગદર્શન તથા યોગવિશિકાસટીક—આ બન્ને ગ્રંથો
માથે છપાવેલ છે. પહેલો મર્દાવિ પતન્નતિ કૃત અને ખીજો ધીરશિખરસુતિ કૃત છે
બન્ને ગ્રંથની કીકા રચનાર ન્યાયાચાર્ય ધીમાન્ યમોવિજયોપાખ્યાન છે આ બન્ને
અસભ્ય ગ્રંથોને ધ્યાયા પરિશ્રમથી શુદ્ધ કરી નૈયાર થયા છે. આથે સંસ્કૃતના અન-
બ્યાસી તત્ત્વરસિકા આ ગ્રંથનો લાભ લઈ શકે એ હેતુથી તેનું વિવેચન હીકી
લાપામાં આવેલ છે. તેમજ યોગના વિષયમાં એક મદાન્ નિર્મધ પણ આરં-
ભમાં સમજ કરેલ છે. ક્રિંમત ૧-૮-૦

પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ દ્વિતીયભાગ—આ ગ્રંથનું સંપાદન શર્ધ
શ્રીમાન્ જિનવિજયજી એ ઘણીજ યોગ્યતા પૂર્વક ક્યું છે. આ સંગ્રહમાં સર્વ-
વળ્ય, ગિરનાર, આણુ. તારંગા આદિ મદાતીર્થોના લગભગ ૬૦૦ પુરાતન
શિક્ષાલેખો આવેલા છે ખાછગ તેને લગતી ઉપયોગી વિસ્તૃત નોંધ આવેલી છે.
આ ગ્રંથ કેવો ઉપયોગી છે તે સંબંધમાં વિશેષ નહીં જણાવતાં સરસ્વતી-સાહિ-
ત્ય-સુદ્ધિકાન્ આદિ માસિકાના તંત્રીઓના અભિપ્રાયો વાંચવાનીજ માત્ર
લક્ષમણુ કરીએ છીએ. આ ગ્રંથની માત્ર પાંચસો કોપી છપાવવામાં આવી છે
જેમાંથી ઘણી ખરી તો ખપી ગઈ છે એટલે જેઓને આ ગ્રંથની આવશ્યકતા
લાગે તેઓએ સમય ચૂકવા ન જોઈએ નહીંતા જેમ અભારે આ ગ્રંથના પ્રથમ
ભાગની માગણી આવે છે પણ તે ખસાસ થઈ જવાથી ઘણા નિરાસ થયા છે—
તેમ થશે નહોતું પુસ્તક નૈયાર થઈ ગયા પછી ખીજી વખત તેની આવૃત્તિ થવી
એ કેટલી અશક્ય છે તે કહેવાની આવશ્યકતા નહોાય. આ ગ્રંથ ઉંમી ૯૬ ફાર-
મનો અને સુશોભિત પાકા બાહન્ડીગથી અંકકૃત કરવામાં આવ્યો છે છતાં
ક્રિંમત ૩-૮-૦

